ankurnagpal108@gmail.com

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीकालिकायैनमः ॥ ॥ यद्योगिभिर्भवभयार्त्तिविनाशयोग्यमासाद्यवन्दितमतीवविविक्त
चित्तैः ॥ तद्वःपुनातुहरिपादसरोजयुग्ममाविर्भवत्क्रमविलङ्घितभूर्भुवःस्वः ॥ १ ॥ सापातुवःसकलयोगिजनस्यचित्तेऽ
विद्यातमिस्त्रतरणिर्य्यतिमुक्तिहेतुः ॥ याचास्यजन्तुनिवहस्यविमोहिनीतिमायाविभोर्ज्जनुषिशुद्धसुबुद्धिहन्त्री ॥ २ ॥ ईश्व
रञ्जगतामाद्यम्प्रणम्यपुरुषोत्तमम् ॥ नित्यज्ञानमयव्वँक्ष्येपुराणङ्कालिकाह्वयम् ॥ ३ ॥ मार्क्कण्डेयम्मुनिश्रेष्ठंस्थितंहिमधरा
न्तिके ॥ मुनयःपरिपप्रच्छुःप्रणम्यकमठादयः ॥ ४ ॥ भगवन्सम्यगाख्यातंसर्व्वशास्त्राणितत्त्वतः ॥ वेदान्सर्व्वाँस्तथासा
ङ्गान्सारभूतम्प्रमथ्यच ॥ ५ ॥ सर्व्वेवेदेषुशास्त्रेषुयोयोनःसंशयोऽभवत् ॥ ससर्व्वश्छिन्नस्त्वयाब्रह्मन्सवित्रेवतमश्चयः ॥ ६ ॥ जै
वातृकाद्यभवतःप्रसादाद्द्विजसत्तम ॥ निःसंशयावयञ्जातावेदेशास्त्रेचसर्व्वशः ॥ ७ ॥ कृतकृत्यावयम्ब्रह्मँस्त्वत्तोऽधीत्यसम
न्ततः ॥ सरहस्यन्धर्म्मशास्त्रय्यँदगादिस्वयम्भुवा ॥ ८ ॥ भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामोहरङ्कालीपुराकथम् ॥ मोहयामासयतिनं
सतीरूपेणचेश्वरम् ॥ ९ ॥ सर्व्वदाध्याननिलयय्यँमिनय्यँतिनाव्वँरम् ॥ सङ्क्षोभयामासकथंसंसारविमुखंहरम् ॥ १० ॥ स
तीवाकथमुत्पन्नादक्षदारेषुशोभना ॥ कथंहरोमनश्चक्रेदारग्रहणकर्म्मणि ॥ ११ ॥ कथव्वँादक्षकोपेनत्यक्तदेहासतीपुरा ॥
हिमवत्तनयाजाताभूयोवाकथमागता ॥ १२ ॥ कथमर्द्धशरीरंसाऽहरत्स्मररिपोःपुनः ॥ एतत्सर्व्वँसमाचक्ष्वविस्तरेणद्विजो

ankurnagpal108@gmail.com

त्तम ॥ १३ ॥ नान्योस्तिसंशयच्छेत्तात्वत्समोनभविष्यति ॥ यथाजानीमविप्रेन्द्रतत्कुरुष्वैतदात्मवित् ॥ १४ ॥ ॥ मार्कण्डेय
उवाच ॥ ॥ शृणुध्वम्मुनयःसर्वेगुह्याद्गुह्यतरम्मम ॥ पुण्यंशुभकरंसम्यग्ज्ञानदङ्कामदम्परम् ॥ १५॥ एतद्ब्रह्मापुरोवाचनारदा

यमहात्मने ॥ पृष्टस्तेनततःसोपिवालखिल्येभ्यउक्तवान् ॥ १६॥ वालखिल्यामहात्मानस्ततआचक्षिरेपुनः ॥ यवक्रीतायमुन
येसप्रोवाचासितायच ॥ १७॥ असितोमेसमाचष्टएतद्विस्तरतोद्विजाः ॥ अहव्वःकथयिष्यामिकथामेताम्पुरातनीम् ॥१८॥
प्रणम्यपरमात्मानञ्चक्रपाणिञ्जगत्पतिम् ॥ व्यक्ताऽव्यक्तस्वरूपायसदसद्व्यक्तिरूपिणे॥१९॥स्थूलायसूक्ष्मरूपायविश्वरू
पायवेधसे ॥ नित्यायनित्यज्ञानायनिर्व्विकारायतेजसे ॥ २०॥ विद्याऽविद्यास्वरूपायकालरूपायवैनमः ॥ निर्म्मलायोर्म्मि
षट्कादिरहितायविरागिणे ॥२१॥ व्यापिनेविश्वरूपायसृष्टिस्थित्यन्तकारिणे ॥ योगिभिश्चिन्त्यतेयोसौवेदान्तान्तगचिन्तकैः[2]॥
॥२२॥ अन्तरन्तःपरञ्ज्योतिःस्वरूपम्प्रणमामितम्॥ तमेवाराध्यभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः॥२३॥ प्रजाःससर्ज्जसकलाः
सुरासुरनरादिकाः ॥ सृष्ट्वाप्रजापतीन्दक्षप्रमुखान्सयथाविधि ॥ २४ ॥ मरीचिमत्रिम्पुलहन्तथैवाङ्गिरसङ्क्रतुम् ॥ पुलस्त्यञ्च
शिष्ठञ्चनारदञ्चप्रचेतसम् ॥२५॥ भृगुञ्चमानसान्पुत्रान्यदादशससर्ज्जसः॥तदातन्मनसोजाताचारुरूपावराङ्गना॥२६॥ना

१ तदेतत्कुरुष्वेत्यर्थः । २ वेदान्तान्तगाश्चतेचिन्तकाइतिकर्मधारयः ।

ankurnagpal108@gmail.com

म्नासन्ध्येतिविख्यातासायंसन्ध्याजयन्तिका ॥ नतादृशीदेवलोकेनमर्त्यैनरसातले॥२७॥ कालत्रयेपिभवितासम्पूर्णगुणशा
लिनी ॥ निसर्गचारुनीलेनकचभारेणराजते ॥२८॥ मयूरीवविचित्रेणवर्षासुद्विजसत्तमाः ॥ आरक्तगौरमलिनमाकर्णान्त
न्तथाऽलकैः ॥ २९ ॥ रेजेसुराधिपधनुश्चारुबालेन्दुसन्निभम् ॥ प्रफुल्लनीलनलिनश्यामलन्नयनद्वयम् ॥ ३० ॥ चकाशेचकि
तायास्तुकुरङ्ग्याःसदृशञ्चलम् ॥ निसर्गचञ्चलञ्चारुभ्रूयुग्मंश्रवणायतम् ॥३१॥ मीनाङ्ककोदण्डसमन्नीलन्तस्याद्विजोत्तमाः
भ्रूमध्याधोनिम्नभागादायतप्रांशुनासिका ॥ ३२ ॥ लावण्यान्निद्रवन्तीवललाटात्तिलपुष्पवत् ॥ तद्वक्त्रंशोणपद्माभपूर्णचन्द्र
समप्रभम् ॥ ३३ ॥ बिम्बाधरारुणिम्नाभिरेजेरागिमनोहरम् ॥ सौन्दर्य्यलावण्यगुणैरापूर्णवदनम्पुनः ॥ ३४ ॥ अभितश्चिबु
कर्य्यातुमुद्यताविवतत्कुचौ ॥ राजीवकुड्मलाकारौपीनोत्तुङ्गौनिरन्तरौ ॥ ३५ ॥ श्यामास्यौतत्कुचौविप्रामुनोनामपिमोहनौ ॥
बलिभाजिक्षीणमध्यमुष्टिग्राह्यमिवाशुगम् ॥ ३६ ॥ तन्मध्यन्ददृशुःसर्वेशक्तितुल्यम्मनोभुवः ॥ तस्याश्चोरुयुगंरेजेस्थूलो
द्वृङ्करभायतम् ॥ ३७॥ आनमद्वारणकरप्रतिमम्मृदुमन्थरम् ॥ स्थलाम्बुजारुणम्पादयुग्मंसत्पार्ष्णिराजितम् ॥ ३८॥ अङ्गु
लीदलसङ्कीर्णङ्कुसुमायुधबाणवत् ॥ ताञ्चारुदशनान्तन्वीन्तनुरोमावलीवृताम् ॥ ३९ ॥ सस्वेदवदनान्दीर्घनयनाञ्चा
रुहासिनीम् ॥ चारुकर्णयुगाक्रान्तान्त्रिगम्भीरांषडुन्नताम् ॥ ४० ॥ दृष्ट्वाधातासमुत्थायचिन्तयामासहृद्गतम् ॥ दक्षादयस्ते

ankurnagpal108@gmail.com

स्त्रष्टारोमरीच्याद्यास्तुमानसाः ॥ ४१ ॥ दध्युःसमुत्सुकाःसर्व्वेतान्दृष्ट्वावरवर्णिनीम् ॥ किङ्कर्म्मास्याभवेत्सृष्टौकस्यवावर
वर्ण्णिनी ॥ ४२ ॥ भविष्यतीतितेसर्व्वेचिन्तयामासुरुत्सुकाः ॥ एवञ्चिन्तयतस्तस्यब्रह्मणोमुनिसत्तमाः ॥ ४३ ॥ मनसः
पुरुषोवल्गुराविर्भूतोविनिःसृतः ॥ काञ्चनीचूर्णपीताभःपीनोरस्कःसुनासिकः ॥ ४४ ॥ सुवृत्तोरुकटीजङ्घोनीलवेष्टित
केशरः ॥ लग्नभ्रूयुगलोलोलःपूर्णचन्द्रनिभाननः ॥ ४५ ॥ कपाटविस्तीर्ण्णहृदिरोमराजिविराजितः ॥ शुभ्रमातङ्गकरवत्पी
ननिस्तलबाहुकः ॥ ४६ ॥ आरक्तपाणिनयनमुखपादकरोद्भवः ॥ क्षीणमध्यश्चारुदन्तःप्रमत्तगजबन्धनः ॥ ४७ ॥ प्रफु
ल्लपद्मपत्राक्षःकेशरघ्राणतर्प्पणः ॥ कम्बुग्रीवोमीनकेतुःप्रांशुर्म्मकरवाहनः ॥ ४८ ॥ पञ्चपुष्पायुधोवेगीपुष्पकोदण्डम
ण्डितः ॥ कान्तःकटाक्षपातेनभ्रामयन्नयनद्वयम् ॥ ४९ ॥ सुगन्धिमरुताभान्तंशृङ्गाररससेवितम् ॥ तँव्वीक्ष्यतादृशन्दक्षप्र
मुखामानसाश्चते ॥ ५० ॥ मरीच्याद्यादशततोविस्मयाविष्टचेतसः ॥ औत्सुक्यम्परमञ्जग्मुरापुर्व्वैकारिकम्मनः ॥ ५१ ॥
सचापिवेधसँव्वीक्ष्यस्त्रष्टारञ्जगताम्पतिम् ॥ प्रणम्यपुरुषःप्राहविनयानतकन्धरः ॥ ५२ ॥ ॥ पुरुषउवाच ॥ ॥ किङ्क
रिष्याम्यहङ्कर्म्मब्रह्मँस्तत्रनियोजय ॥ मान्न्याय्येपुरुषोयस्मादुचितेशोभतेविधे ॥ ५३ ॥ अभिधानञ्चयद्योग्यंस्थानम्पत्नीच

१ हरिद्राचूर्णेत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

याममम ॥ तन्मेकुरुष्वलोकेशत्वंस्रष्टाजगतांय्यँतः ॥ ५४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवन्तस्यवचःश्रुत्वापुरुषस्यमहा
त्मनः ॥ क्षणन्नकिञ्चित्प्रोवाचस्वसृष्टावपिविस्मितः ॥ ५५ ॥ ततोमनःसुसय्यँम्यसम्यगुत्सृज्यविस्मयम् ॥ उवाचपुरुषम्ब्र
ह्मातत्कर्म्मोद्देशमावहन् ॥ ५६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अनेनचारुरूपेणपुष्पबाणैश्चपञ्चभिः ॥ मोहयन्पुरुषाँस्त्रीश्चकुरुसृ
ष्टिंसनातनीम् ॥ ५७ ॥ नदेवोनचगन्धर्वोनकिन्नरमहोरगाः ॥ नासुरोनचदैत्योवानविद्याधरराक्षसाः ॥ ५८ ॥ नयक्षानपि
शाचाश्चनभूतानविनायकाः ॥ नगुह्यकानवासिद्धानमनुष्यानपक्षिणः ॥ ५९ ॥ पशवोनमृगाःकीटपतङ्गाजलजाश्चये ॥ न
तेसर्व्वेभविष्यन्तिनलक्ष्यायेशरस्यते ॥ ६० ॥ अहव्वाँवासुदेवोवास्थाणुर्व्वापुरुषोत्तम ॥ भविष्यामस्तववशेकिमन्यैःप्रा
णधारिभिः ॥ ६१ ॥ प्रच्छन्नरूपीजन्तूनाम्प्रविशन्हृदयंसदा ॥ सुखहेतुःस्वयम्भूत्वाकुरुसृष्टिंसनातनीम् ॥ ६२ ॥ त्वत्पुष्पबाण
स्यसदामुख्यल्लँक्ष्यम्मनोस्तुच ॥ सर्व्वेषाम्प्राणिनान्नित्यम्मदमोदकरोभवान् ॥ ६३ ॥ इतितेकर्म्मकथितंसृष्टिप्रावर्त्तकम्पुनः
॥ नामापिचगदिष्यामियत्तेयोग्यम्भविष्यति ॥ ६४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाचसुरश्रेष्ठोमानसानाम्मुखानिच ॥
आलोक्यस्वासनेपद्मेसूपविष्टोऽभवत्क्षणात् ॥ ६५ ॥ ॥ इतिश्रीकालिकापुराणेकामप्रादुर्भावोनाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तेमुनयःसर्व्वेतदभिप्रायवेदिनः ॥ चक्रुस्तदुचितन्नाममरीच्यत्रिमुखास्तदा ॥ १ ॥ मुखावलो

ankurnagpal108@gmail.com

कनादेवज्ञात्वावृत्तान्तमन्यतः ॥ दक्षादयस्तुस्त्रष्टारःस्थानम्पत्नीञ्चतेददुः ॥ २ ॥ ततोनिश्चित्यनामानिमरीचिप्रमुखाद्विजाः
॥ ऊचुःसङ्गतमेतस्मैपुरुषायद्विजोत्तमाः ॥ ३ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ यस्मात्प्रमथ्यचेतस्त्वञ्जातोऽस्माकन्तथाविधेः ॥
तस्मान्मन्मथनाम्नात्वँल्लोकेख्यातोभविष्यसि ॥४॥ जगत्सुकामरूपस्त्वन्त्वत्समोनहिविद्यते ॥ अतस्त्वङ्कामनाम्नाऽपिख्या
तोभवमनोभव ॥ ५ ॥ मदनान्मदनाख्यस्त्वंशम्भोर्द्दर्प्पाच्चदर्प्पकः ॥ तथाकन्दर्प्पनाम्नापिलोकेख्यातोभविष्यसि ॥ ६॥ त्व
दाशुगानाय्यँद्वीर्य्यन्तद्वीर्य्यन्नभविष्यति ॥ वैष्णवानाञ्चरौद्राणाम्ब्रह्मास्त्राणाञ्चतादृशम् ॥ ७॥ स्वर्गेमर्त्त्येचपातालेब्रह्मलो
केसनातन ॥ तवस्थानानिसर्व्वाणिसर्व्वव्यापीभवान्यतः ॥ ८ ॥ किव्वाँचातिविशेषेणसामान्येनास्तितेसमः ॥ यत्रयत्रभ
वत्प्राणीशाद्वलास्तरवोऽथवा ॥ ९ ॥ तत्रतत्रतवस्थानमस्त्वाब्रह्मसदोदयम् ॥ दक्षोऽयम्भवतःपत्नींस्वयन्दास्यतिशोभनाम्
॥ १० ॥ आद्यःप्रजापतिर्य्योहियथेष्टम्पुरुषोत्तम ॥ एषाचकन्यकाचारुरूपाब्रह्ममनोभवा ॥ ११ ॥ सन्ध्यानाम्नेतिविख्याता
सर्व्वेलोकेभविष्यति ॥ ब्रह्मणोध्यायतोयस्मात्सम्यग्जातावराङ्गना ॥ १२ ॥ अतःसन्ध्येतिलोऽस्मिन्नस्याःख्यातिर्भविष्य
ति ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वामुनयःसर्व्वेतूष्णीन्तस्थुर्द्विजोत्तमाः ॥ १३ ॥ अवेक्ष्यब्रह्मवदनव्विँनयावनताःपुरः॥

१ जनसमूहे । २ स्थितिः ।

ankurnagpal108@gmail.com

ततःकामोपिकोदण्डमादायकुसुमोद्भवम् ॥ १४ ॥ उन्मादनेतिविख्यातङ्कान्ताभ्रूतुल्यवेल्लितम् ॥ कौसुमानितथास्त्राणिपञ्चा
दायद्विजोत्तमाः ॥ १५ ॥ हर्षणंरोचनाख्यञ्चमोहनंशोषणन्तथा ॥ मारणञ्चेतिसञ्ज्ञाभिर्म्मुनिमोहकराण्यपि ॥ १६ ॥ प्रच्छ
न्नरूपीतत्रैवचिन्तयामासनिश्चयम् ॥ ब्रह्मणाममयत्कार्य्यंसमुद्दिष्टंसदातनम् ॥१७॥ तदिहैवकरिष्यामिमुनीनांसन्निधौविधेः
॥ तिष्ठन्तिमुनयश्चात्रस्वयंञ्चापिप्रजापतिः ॥१८॥ एषासन्ध्यावरस्त्रीचदक्षोप्यत्रप्रजापतिः ॥ एतेशरव्यभूतामेभविष्यन्त्यद्य
निश्चयम् ॥१९॥ सन्ध्यापिब्रह्मणाप्रोक्तमिदानीमेवयद्वचः ॥ अहंव्विँष्णुर्हरश्चापितवास्त्रवशवर्त्तिनः ॥ २०॥ किमन्यैर्ज्जन्तुभि
रितितत्सार्थङ्करवाण्यहम् ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिसंचिन्त्यमनसानिश्चित्यचमनोभवः ॥२१॥पुष्पज्याम्पुष्पचापस्य
योजयामासमार्गणैः ॥आलीढस्थानमासाद्यधनुराकृष्ययत्नतः ॥ २२ ॥ चकारवलयाकारङ्कामोधन्विवरस्तदा ॥ संहितेतेन
कोदण्डेमारुताश्चसुगन्धयः ॥२३॥ ववुस्तत्रमुनिश्रेष्ठाःसम्यगाल्हादकारिणः ॥ ततस्तानथधात्रादीन्त्सर्व्वानेवचमानसान्
॥ २४ ॥ पृथक्पृथक्पुष्पशरैर्म्मोहयामासमोहनः ॥ ततस्तेमुनयःसर्व्वेमोहिताश्चतुराननः ॥ मोहितोमनसाकिञ्चिद्विकारम्प्रा
पुरादितः ॥ २५ ॥ सन्ध्यांसर्वेनिरीक्षन्तःसविकारामुहुर्म्मुहुः ॥ आसन्प्रवृद्धमदनाःस्त्रीयस्मान्मदवर्द्धिनी ॥ २६॥ततःसर्व्वा

१ औदा ।

ankurnagpal108@gmail.com

न्त्समदनोमोहयित्वापुनःपुनः ॥ यथेन्द्रियविकारांस्तेप्रापुस्तानकरोत्तथा ॥ २७ ॥ उदीरितेन्द्रियोधातावीक्षाञ्चक्रेयदाथताम्
॥ तदैवत्थूनपञ्चाशद्भावाजाताःशरीरतः ॥ २८ ॥ विव्वोकाद्यास्तथाहावाश्चतुःषष्टिकलास्तथा ॥ कन्दर्प्पशरविद्धायाःस
न्ध्यायाअभवन्द्विजाः॥२९॥सापितैर्व्वीक्ष्यमाणाऽथकन्दर्प्पशरपातजान्॥चक्रेमुहुर्म्मुहुर्भावान्कटाक्षावरणादिकान्॥३०॥
निसर्गसुन्दरीसन्ध्यातान्भावान्मदनोद्भवान् ॥ कुर्व्वन्त्यतितरांरेजेस्वर्णदीवतनूर्म्मिभिः ॥३१॥ अथभावयुतांसन्ध्यांव्वी
क्षमाणःप्रजापतिः ॥ घर्म्माम्भःपूरिततनुरभिलाषमथाकरोत् ॥ ३२ ॥ ततस्तेमुनयःसर्व्वेमरीच्यत्रिमुखाअपि ॥ दक्षाद्याश्च
द्विजश्रेष्ठाःप्रापुर्व्वैकारिकेन्द्रियम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वातथाविधान्दक्षमरीचिप्रमुखान्विधिम् ॥ सन्ध्याञ्चकर्म्मणिनिजेश्रद्दधेमदन
स्तदा ॥ ३४ ॥ यदिदम्ब्रह्मणाकर्म्ममम्मोद्दिष्टम्मयापितत् ॥ कर्त्तुंशक्यमितिश्रद्धाभावितात्माभवत्तदा ॥ ३५ ॥ ततोवियद्गतः
शम्भुर्व्विधिन्दृष्ट्वातथाविधम्॥ सदक्षान्मानसान्वापिजहासोपजहासच ॥३६॥ ससाधुवादन्तान्त्सर्व्वान्विहस्यचपुनःपुनः ॥
उवाचेदन्द्विजश्रेष्ठालज्जयंस्तान्वृषध्वजः ॥ ३७ ॥ ॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ अहोब्रह्मंस्तवकथङ्कामभावःसमुद्गतः ॥ दृष्ट्वास्व
तनयान्नैतद्योग्यँव्वेदानुसारिणाम् ॥ ३८ ॥ यथामातातथायामिर्य्यथायामिस्तथासुता॥एषवैवेदमार्ग्गस्यनिश्चयस्त्वन्मुखो
त्थितः ॥ ३९ ॥ कथन्तुकाममात्रेणतत्तेविस्मारितव्विधे ॥ धैर्य्यंजगदिदम्ब्रह्मन्त्समस्तञ्चतुरानन ॥ ४० ॥ कथङ्क्षुद्रेणकामेन

ankurnagpal108@gmail.com

तत्ते विघटितँव्विधे ॥ एकान्तयोगिनस्तस्मात्सर्व्वदा दिव्यदर्शनाः ॥ ४१ ॥ कथन्दक्षमरीच्याद्यो लोलुपा स्त्रीषु मानसाः ॥ कथङ्कामोपि मन्दात्मा प्राप्तकर्म्माधुनैव तु ॥ ४२ ॥ युष्माञ्छरव्यान्कृतवानकालज्ञोऽल्पचेतनः ॥ धिगस्तु तम्मुनिश्रेष्ठा यस्य कान्ताजनो हठात् ॥ ४३ ॥ धैर्य्यमाकृष्य लौल्येषु मज्जयत्यपि तन्मनः ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा लोकेशो गिरिशस्य च ॥ ४४ ॥ व्रीडया द्विगुणीभूतस्वेदार्द्रो ह्यभवत्क्षणात् ॥ ततो निगृह्येन्द्रियकविकारञ्चतुरा ननः ॥ ४५ ॥ जिघृक्षुरपि तत्याज तां सन्ध्याङ्कामरूपिणीम् ॥ तच्छरीरात्तु घर्म्माम्भो यत्पपाताद्दिजोत्तमाः ॥ ४६ ॥ अ ग्निष्वात्ता बर्हिषदो जाताः पितृगणास्ततः ॥ भिन्नाञ्जननिभाः सर्वे फुल्लराजीवलोचनाः ॥ ४७ ॥ नितान्तयतयः पुण्याः संसारविमुखाः पराः ॥ सहस्राणाञ्चतुःषष्टिरग्निष्वात्ताः प्रकीर्त्तिताः ॥ ४८ ॥ षडशीतिसहस्राणि तथा बर्हिषदो द्विजाः ॥ घ र्म्माम्भः पतितम्भूमौ यद्दक्षस्य शरीरतः ॥ ४९ ॥ समस्तगुणसम्पन्ना तस्माज्जाता वराङ्गना ॥ तन्वङ्गी तनुमध्या च तनुरो मावली शुभा ॥ ५० ॥ मृद्वङ्गी चारुदशना तप्तकाञ्चनसप्रभा ॥ मरीचिप्रमुखैः षड्भिर्निगृहीतेन्द्रियक्रिया ॥ ५१ ॥ ऋते क्रतु र्व्वसिष्ठञ्च पुलस्त्याङ्गिरसौ तदा ॥ क्रत्वादीनाञ्चचतुर्णाञ्च यो भूमौ निपपात ह ॥ ५२ ॥ ततः पितृगणा जाता अपरेद्वि जसत्तमाः ॥ सोमपा आज्यपा नाम्ना तथैवान्ये स्वकालिनः ॥ ५३ ॥ हविर्भुजस्तु ते सर्वे कव्यवाहाः प्रकीर्त्तिताः ॥ क्रतो

१ ब्राह्मणोमनोजाताः ॥

ankurnagpal108@gmail.com

स्तु सोमपाः पुत्रा वसिष्ठस्य स्वकालिनः ॥ ५४ ॥ आज्यपाख्याः पुलस्त्यस्य हविष्मन्तोऽङ्गिरःसुताः ॥ जातेषु तेषु विप्रे

न्द्रा अग्निष्वात्तादिकेष्वथ॥५५॥लोकानाम्पितृवर्गेषु कव्यवाहा समन्ततः॥सर्वेषामेव भूतानाम्ब्रह्मा भूतः पितामहः॥५६॥
सन्ध्या पितृप्रसूर्भूता तदुद्देशाद्यतोऽभवत् ॥ अथ शङ्करवाक्येन लज्जितः सपितामहः ॥ ५७ ॥ कन्दर्प्पाय चुकोपाशु भ्रुकुटी
कुटिलाननः ॥ पुरैव तदभिप्रायं विदित्वा सोपि मन्मथः ॥ ५८ ॥ स्वबाणान्संजहाराशु भीतः पशुपतेर्विधेः ॥ ततः क्रो
धसमाविष्टो ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ यच्चकार द्विजेन्द्रास्तच्छृणुध्वंसुसमाहिताः ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीकालिकापुराणे द्वि
तीयोध्यायः ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ ततः कोपसमाविष्टः पद्मयोनिर्ज्जगत्पतिः ॥ प्रजज्वालातिबल
वद्दिधक्षुरिव पावकः ॥ १ ॥ उवाच चेश्वरङ्कामो भवतः पुरतो यतः ॥ पुष्पेषुभिर्मामभजत्तत्फलस्याप्नुयाद्वर ॥ २ ॥ तव
नेत्राग्निनिर्दग्धः कन्दर्प्पो दर्प्पमोहितः ॥ भविष्यति महादेव कृत्वा कर्मातिदुष्करम् ॥ ३ ॥ इति वेधाः स्वयङ्कामं शशाप
द्विजसत्तमाः ॥ समक्षव्ँयोमकेशस्य मुनीनाञ्च यतात्मनाम् ॥ ४ ॥ अथ भीतो रतिपतिस्तत्क्षणात्त्यक्तमार्गणः ॥ प्रादुर्ब ९
भूव प्रत्यक्षं शापं श्रुत्वातिदारुणम् ॥ ५ ॥ उवाच चेदम्ब्रह्माणं सदक्षं समरीचिकम् ॥ तथ्यञ्च गद्गदम्भीत्या भीतिर्हि गुणहा
निकृत् ॥ ६ ॥ मन्मथ उवाच ॥ ब्रह्मन्किमर्थम्भवता शप्तोहमतिदारुणम् ॥ अनागास्तव लोकेश न्यायमार्गानुसारिणः ॥ ७ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

त्वयैवोक्तन्तु तत्कर्म यत्तु कुर्यामहँव्विभो॥तत्र योग्यो नशापो मे यतो नान्यन्मया कृतम्॥८॥अहँव्विष्णुस्तथा शम्भुःसर्वे त्व
च्छरगोचराः॥ इति यद्भवता प्रोक्तन्तन्मयापि परीक्षितम्॥९॥नापराधो ममास्त्यत्र ब्रह्मन्मयि निरागसि॥दारुणं शमयस्वै
नं शापम्मम जगत्पते ॥ १० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा विधाता जगताम्पतिः ॥ प्रत्युवाच
यतात्मानम्मदनं सदयम्मुहुः ॥ ११ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आत्मजा मम सन्ध्येयँयस्मादेतत्सकाशतः॥ लक्षीकृतोहम्भ
वता ततः शापो मया कृतः॥१२॥अधुना शान्तरोषोह त्वाँव्वदामि मनोभव॥भवतः शापशमनम्भविष्यति यथा तथा ॥१३
त्वम्भस्म भूत्वा मदन भर्ग्गलोचनवह्निना ॥ तस्यैवानुग्रहात्पश्चाच्छरीरं समवाप्स्यसि ॥१४॥ यदा हरो महादेवः कुर्य्याद्दा
रपरिग्रहम् ॥ तदा स एव भवता शरीरम्प्रापयिष्यति ॥ १५ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वाथ मदनम्ब्रह्मा लो
कपितामहः ॥ अन्तर्द्दधे मुनीन्द्राणाम्मानसानाञ्च पश्यताम् ॥ १६ ॥ तस्मिन्नन्तर्हिते शम्भुः सर्व्वेषाञ्च विधातरि ॥ य
थेष्टदेशङ्गतवान्ब्रह्मन्मारुतरंहसा ॥ १७॥ वेधस्यान्तर्हिते तस्मिन् गते शम्भौ निजास्पदम् ॥ दक्षः प्राहाथ कन्दर्पम्पत्नीन्त
स्य निर्देशयन् ॥ १८॥ दक्ष उवाच ॥ मद्देहजेयङ्[१]कन्दर्प्प मद्रूपगुणसय्युँता ॥ एनाङ्गृह्णीष्व भार्यार्थम्भवतः सदृशीङ्गुणैः॥ १९ ॥
एषा तव महातेजाः सर्वदा सहचारिणी भविष्यति यथाकामन्धर्मतो वशवर्त्तिनी ॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥

१ समीपेइत्यर्थः ॥

ankurnagpal108@gmail.com

इत्युक्त्वा प्रददौ दक्षो देहस्वेदाम्बुसम्भवाम् ॥ कन्दर्पायाग्रतः कृत्वा नाम कृत्वा रतीति ताम्॥२१॥ताँवीक्ष्य मदनो रामां र
त्याख्यां सुमनोहराम्॥आत्माशुगेन विद्धोसौ मुमोह रतिरञ्जितः ॥२२ ॥ क्षणप्रभावदेकान्तगौरी मृगदृशी सदा॥लोलापा
ङ्ग्यथ तस्यैव मृगीव सदृशी बभौ॥२३॥तस्या भ्रूयुगलँवीक्ष्य संशयम्मदनोकरोत्॥ उन्मादकृन्मे कोदण्डं किन्धात्रास्या
न्निवेशितम्॥२४॥कटाक्षाणामाशुगतिन्दृष्ट्वा तस्या द्विजोत्तमाः॥ आशुगत्वान्निजास्त्राणां श्रद्दधते च चारुताम् ॥२५॥तस्याः
स्वभावसुरभिन्धीरंश्वासानिलन्तथा ॥ आघ्राय मदनः श्रद्धान्त्यक्तवान्मलयानिले ॥२६॥ पुर्णेन्दुसदृशँवक्त्रन्दृष्ट्वा भ्रूल
क्ष्मलक्षितम् ॥ ननिश्चिकाय मदनो भेदन्तन्मुखचन्द्रयोः ॥ २७ ॥ सुवर्णपद्मकलिकातुल्यन्तस्याः कुचद्वयम् ॥ रेजे चूचु
कयुग्मेन भ्रमरेणेव सेवितम् ॥ २८ ॥ दृढपीनोन्नतघनस्तनमध्याद्विलम्बिनीम् ॥ आनाभितो रोमराजीन्तन्वीं चार्वायतां
शुभाम् ॥ २९ ॥ ज्याम्पुष्पधनुषः कामः षट्पदावलिसंभृताम् ॥ विसस्मार च यस्मात्तांविगृह्यैनान्निरीक्षते ॥ ३० ॥ ग
म्भीरनाभिरन्ध्रान्तश्चतुःपार्श्वत्वगावृताम् ॥ आननाब्जेक्षणद्वन्द्वमारक्तकमलँयथा ॥ ३१ ॥ क्षीणा मध्येन वपुषा निसर्गा
ष्टापदप्रभा ॥ रत्नवेदीव ददृशे कामेन द्विजसत्तमाः ॥ ३२ ॥ रम्भास्तम्भायतास्निग्धन्तदूरुयुगलं मृदु ॥ निजशक्तिसमङ्का
मो वीक्षाञ्चक्रे मनोहरम् ॥ ३३ ॥ आरक्तपार्ष्णिपादाग्रप्रान्तभागम्पदद्वयम् ॥ अनुरागमिवामेने स्थितन्तस्याम्मनोभवः

१ विद्युदिवेत्यर्थः । २ मृगीवलोलापाङ्गीत्यन्वयः । ३ अष्टापदःशरभः । ४ रुक्मदेवी इति पाठः ।

ankurnagpal108@gmail.com

॥ ३४ ॥ तस्याः करयुगं रक्तन्नखरैः किंशुकोपमैः ॥ वृताभिरङ्गुलीभिश्च सूक्ष्माग्राभिर्मनोहरम् ॥ ३५ ॥ इति दृष्ट्वा स्मरो मेने ममास्त्रैर्द्विगुणीकृतैः ॥ माम्मोहयितुमद्युक्ता किमेषा द्विजसत्तमाः ॥ ३६ ॥ तद्बाहुयुगलङ्कान्तम्मृडा[1]लयुगलायतम् ॥ मृदुस्निग्धं रराजातिकान्तितोयप्रवाहवत् ॥ ३७ ॥ नीलनीरदसङ्काशः केशपाशो मनोहरः ॥ चमरीबालभरवद्विभाति स्म स्मरप्रियः ॥ ३८ ॥ ताँव्वीक्ष्य मदनो देवीं रतीमतिमनोहराम् ॥ कान्तितोयौघसम्पूर्णाङ्कुचवक्त्राब्जकुड्मलाम् ॥ ३९ ॥ वक्त्रपद्मात्स्चारुबाहुमृडालीशकलान्विताम् ॥ भ्रूयुग्मविभ्रमव्रातततनूर्म्मिपरिराजिताम् ॥ ४० ॥ कटाक्षपातभृङ्गौघान्नेत्रनीलोत्पलान्विताम् ॥ तनुलोमालिशैवालाम्मनोद्रुमविशातिनीम् ॥ ४१ ॥ निम्ननाभिह्रदान्दक्षप्रालेयाद्रिसमुद्भवाम् ॥ गङ्गामिव महादेवो जग्राहोत्फुल्ललोचनः ॥ ४२ ॥ उवाच च तदा दक्षङ्कामो मोदभरान्वितः ॥ विस्मृत्य शापञ्च तदा विधिदत्तं सुदारुणम् ॥ ४३ ॥ मदन उवाच ॥ अनया सहचारिण्या सम्यक्सुन्दररूपया ॥ समर्थो मोहितुं शम्भुं किमन्यैर्ज्जन्तुभिर्व्विभो ॥ ४४ ॥ यत्र यत्र मया लक्ष्यङ्क्रियते धनुषोऽनघ ॥ तत्रानयापि चेष्टव्यम्मायया रमणाह्वया ॥ ४५ ॥ यदा देवालयर्य्यामि पृथिवीव्वाँ रसातलम् ॥ तदैषाप्यस्तु सध्रीची सर्व्वदा चारुहासिनी ॥ ४६ ॥ यथा पद्मालया विष्णोर्ज्जलदानार्य्यंथातडित् ॥ तथा ममैषा भविता प्रजाध्यक्षसहायिनी ॥ ४७ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा मदनो देवीं रतीञ्जग्राह

[1] मृणालेति पाठः ।

ankurnagpal108@gmail.com

सोत्सुकः ॥ सागराद्दुत्थिताल्लँक्ष्मीं हृषीकेश इवोत्तमाम् ॥ ४८ ॥ रराज स तया सार्द्धम्भिन्नपीतप्रभः स्मरः ॥ जीमूत इव स
न्ध्यायां सौदामिन्या मनोज्ञया ॥ ४९॥ इति रतिपतिरुच्चैर्म्मोदयुक्तो रतीन्तां हृदि परिजगृहेयर्थ्योगदर्शीव विद्याम् ॥ रति
रपि पतिमग्र्यम्प्राप्य तोषञ्च लेभे हरिमिव कमलोत्था पूर्णचन्द्रोपमास्या ॥५० ॥ इति श्रीकालिकापुराणे तृतीयोध्यायः
॥ ३॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ ततः प्रभृति धातापि यदैवान्तर्हितःपुरा॥चिन्तयामास सततं शम्भुवाक्यविषार्द्दितः ॥१॥
कान्ताभिलाषमात्रम्मे दृष्ट्वा शम्भुरगर्हयत् ॥ मुनीनाम्पुरतः कस्मात्स दाराग्सङ्ग्रहिष्यति ॥ २॥ का वा भवित्री तज्जाया काच
तन्मनसि स्थिता ॥ योगमार्गमवज्ञाप्य तस्य मोहङ्करिष्यति ॥ ३ ॥ मन्मथोपि समर्थो नो भविष्यत्यस्य मोहने ॥ निता
न्तयोगी रामाणान्नामापि सहते न सः ॥ ४ ॥ अगृहीतेषु दारेषु हरेण कथमादितः ॥ मध्ये चैव भवेत्सृष्टिस्तद्ध्वंधो नान्य
कारितः ॥ ५ ॥ केचिद्भविष्यन्ति भुवि मया वध्या महाबलाः ॥ केचिद्विष्णोर्ब्बाधनीयाःकेचिच्छम्भोरुपायतः ॥ ६ ॥ संसार
विमुखे शम्भौ तथैकान्तविरागिणि॥अस्माद्दते न कर्म्मान्यत्करिष्यति न संशयः ॥७॥चिन्तयन्निति लोकेशो ब्रह्मा लोकपि ७
तामहः ॥ पुनर्द्ददर्श भूमिष्ठान्दक्षादीन्वियति स्थितः ॥८॥ रतिद्वितीयम्मदनम्मोदयुक्तन्निरीक्ष्य च ॥ पुनस्तत्र गतः प्राह सा
न्त्वयन्पुष्पसायकम् ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अनया सहचारिण्या राजसे त्वम्मनोभव ॥ एषा च भवता पत्या युक्ता संशोभते भृ

१ नाशः ।

ankurnagpal108@gmail.com

शम् ॥१०॥ यथा श्रिया हृषीकेशो यथा तेन हरिप्रिया॥ क्षणदा विधुना युक्ता तया युक्तो यथा विधुः ॥११॥ तथैव युवयोः शो
भा दाम्पत्यञ्च पुरस्कृतम् ॥ अतस्त्वञ्जगतः केतुर्विश्वकेतुर्भविष्यसि॥१२॥जगद्धिताय वत्स त्वम्मोहयस्व पिनाकिनम्॥
यथासुखमनाः शम्भुःकुर्य्याद्दारपरिग्रहम् ॥ १३॥ विजने स्निग्धदेशे च पर्व्वतेषु सरित्सु च ॥ यत्र यत्र प्रयातीशस्तत्र तत्रान
या सह ॥१४॥मोहयस्व यतात्मानव्वँनिताविमुखं हरम् ॥ त्वदृते विद्यते नान्यः कश्चिदस्य विमोहकः॥१५॥भूते हरे सानुरा
गे भवतोपि मनोभव ॥ शापोपशान्तिर्भ्भविता तस्मादात्महितङ्कुरु ॥ १६ ॥ सानुरागो वरारोहाय्यँयदीच्छति मनोभव ॥ तदा
तवोपभोगाय स त्वां सम्भावयिष्यति॥१७॥तस्माज्जगद्धिताय त्वय्यँतस्व हरमोहने ॥ विश्वस्य भवकेतुस्त्वम्मोहयित्वा महे
श्वरम्॥१८॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ उवाच मन्मथस्तथ्यम्ब्रह्माणञ्जगतो
हितम् ॥१९॥ मन्मथ उवाच ॥ करिष्येऽहन्तव विभो वचनाच्छम्भुमोहनम्॥ किन्तु योषिन्महास्त्रम्मे तत्र कान्ताम्प्रभो सृज
॥२०॥मया सम्मोहिते शम्भौ यथा तस्यानुमोहनम् ॥ कार्य्यन्मनोरमां रामान्तान्निदेशय लोकभृत् ॥ २१ ॥ तामहन्नहि प
श्यामि यया तस्यानुमोहनम् ॥ कर्त्तव्यमधुना धातस्तत्रोपायन्तथा कुरु ॥२२॥ ॥मार्क्कण्डेय उवाच॥ ॥ एवव्वँादिनि कन्द
र्प्पे धाता लोकपितामहः॥ कुर्य्यां सम्मोहनीय्योँषामिति चिन्ताञ्जगाम ह ॥२३॥ चिन्ताविष्टस्य तस्याथ निःश्वासो यो वि

ankurnagpal108@gmail.com

निःसृतः ॥ तस्माद्वसन्तः सञ्जातः पुष्पवातविभूषितः ॥ २४ ॥ चूताङ्कुरान्मुकुलितान्बिभ्रद्भ्रमरसंहतिम् ॥ किंशुकान्त्सार सान्द्रेजेप्रफुल्ल इव पादपः ॥ २५ ॥ शोणराजीवसङ्काशः फुल्लतामरसेक्षणः ॥ सन्ध्योदिताखण्डशशिप्रतिमास्यः सुनासिकः ॥ २६ ॥ शङ्खवच्छ्रवणावर्त्तः श्यामकुञ्चितमूर्द्धजः ॥ सन्ध्यांशुमालिसदृशकुण्डलद्वयमण्डितः ॥ २७ ॥ प्रमत्तमातङ्गगतिर्व्विस्तीर्ण्णहृदयस्थलः ॥ पीनस्थूलायतभुजः कठोरकरयुग्मकः ॥ २८ ॥ सुवृत्तोरुकटीजङ्घः कम्बुग्रीवोन्नतांसकः ॥ गूढजत्रुः पीनवक्षाः सम्पूर्ण्णः सर्व्वलक्षणैः ॥ २९ ॥ तादृशेऽथ समुत्पन्ने सम्पूर्ण्णे कुसुमाकरे ॥ ववौ वायुःससुरभिः पादपा अपि पुष्पिताः ॥ ३० ॥ पिकाश्च नेदुः शतशः पञ्चमम्मधुरस्वराः ॥ प्रफुल्लपद्मा अभवन्त्सरस्यः पुष्टपुष्कराः ॥ ३१ ॥ तमुत्पन्नमवेक्ष्याथ तथाभृशमुशत्तमम् ॥ हिरण्यगर्भो मदनञ्जगाद मधुरव्वँचः ॥ ३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एष मन्मथ ते मित्रं सदा सहचरोऽभवत् ॥ आनुकूल्यन्तव कृतौ सर्व्वदैव करिष्यति ॥ ३३ ॥ यथाग्नेःश्वस नो मित्रं सर्व्वत्रोपकरोति च ॥ तथायम्भवतो मित्रं सदा त्वामनुयास्यति ॥ ३४ ॥ वसते बंत हेतुत्वाद्वसन्ताख्यो भवत्वयम् ॥ तवानुगमनङ्कर्म्मं तथालोकानुरञ्जनम् ॥ ३५ ॥ असौ वसन्ते शृङ्गारो वसन्ते मलयानिलः ॥ भवन्तु सुहृदो भावाः सदा त्वद्वशवर्तिनः ॥ ३६ ॥ विव्वोकाद्यास्तथा हावाश्चतुःषष्टिकलास्तथा ॥ कुर्व्वन्तु रत्याः सौहृद्यं सुहृदस्ते यथा तव ॥ ३७ ॥ एभिः सहचरैः काम वसन्तप्रमु

१ खेदहेतुत्वादित्यर्थः।

ankurnagpal108@gmail.com

खैर्भवान्॥ अनया सहचारिण्या त्वय्युक्तः परिवारया ॥३८॥ मोहयस्व महादेवङ्कुरु सृष्टिं सनातनीम्॥ यथेष्टदेशङ्गच्छत्वं
सर्व्वैः सहचैरव्वृतः॥ ३९॥ अहन्ताम्भावयिष्यामि या हरम्मोहयिष्यति॥ एवमुक्तोऽथ मदनः सुरज्येष्ठेन हर्षितः॥४०॥
जगाम सगणस्तत्रसपत्न्यनुचरस्तदा ॥ दक्षम्प्रणम्य तान्सर्व्वान्मानसानभिवाद्य च ॥ ४१ ॥ यत्रास्ति शम्भुर्ग्गतवाँस्त
त्स्थानम्मन्मथस्तदा ॥ तस्मिन्गते सानुचरेऽथ मन्मथे शृङ्गारभावादियुते द्विजोत्तमाः॥ प्रोवाच दक्षम्मधुरम्पितामहः सार्द्ध
म्मरीच्यत्रिमुखैर्म्मुनीश्वरैः॥४२॥ ॥इति श्रीकालिकापुराणे चतुर्थाऽध्यायः॥४॥ ॥ छ ॥ ॥मार्क्कण्डेय
उवाच॥ ॥अथ ब्रह्मा तदोवाच दक्षाय सुमहात्मने ॥ मरीचिप्रमुखेभ्यश्च वचनञ्चेदमञ्जसा ॥ १ ॥ ॥ब्रह्मोवाच॥
भवित्रीशम्भुपत्नी का का तं सम्मोहयिष्यति॥ इति सञ्चिन्तयन्कान्तान्न स्थिरीकर्त्तुमुत्सहे ॥ २ ॥ विष्णुमायामृते दक्ष
महामायाञ्जगन्मयीम्॥ नान्या तन्मोहकर्त्री स्यात्सन्ध्यासावित्र्युमामृते ॥ ३ ॥ तस्मादहँव्विष्णुमायाय्योगनिद्राञ्ज
गत्प्रसूम्॥ स्तौमि सा चारुरूपेण शङ्करम्मोहयिष्यति ॥ ४ ॥ भवाँस्तु दक्ष तामेव यजताँव्विश्वरूपिणीम्॥ यथा
तव सुता भूत्वा हरजाया भविष्यति॥ ५॥ ॥मार्क्कण्डेय उवाच॥ ॥एवँव्वचनमाकर्ण्य ब्रह्मणः परमात्मनः॥ उवाच
दक्षः स्रष्टारम्मरीच्यादिभिरीरितः॥ ६॥ दक्ष उवाच ॥ यथात्थ भगवँस्तथ्यन्त्वँल्लोकेश जगद्धितम्॥ तत्करिष्याम
हे सम्यग्यथा स्यात्तन्मनोहरा ॥ ७ ॥ तथातथा यतिष्यामि यथा मम सुता स्वयम्॥ विष्णुमाया भवेत्पत्नी भूत्वा

ankurnagpal108@gmail.com

शम्भोर्म्महात्मनः ॥ ८॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ एवमेवेति तैरुक्तम्मरीचिप्रमुखैस्तदा ॥ यष्टुन्दक्षः समारेभे महामाया
ञ्जगन्मयीम् ॥ ९ ॥ क्षीरोदोत्तरतीरस्थस्ताङ्कृत्वा हृदयस्थिताम् ॥ तपस्तप्तुं समारेभे द्रष्टुम्प्रत्यक्षतोम्बिकाम् ॥ १० ॥
दिव्यवर्षेण दक्षोपि सहस्राणान्त्रयं समाः॥ तपश्चचार नियतःसंय्यँतात्मा दृढव्रतः ॥११॥ मारुताशी निराहारो जलाहारी
च पर्ण्णभुक् ॥एवन्निनाय तत्कालञ्चिन्तयँस्ताञ्जगन्मयीम् ॥१२॥ गते दक्षे तपः कर्त्तुम्ब्रह्मा सर्व्वजगत्पतिः॥ जगाम मन्द
राभ्याशम्पुण्यात्पुण्यतरव्वँरम् ॥ १३ ॥ तत्रतत्र जगद्धात्रीँव्विष्णुमायाञ्जगन्मयीम् ॥ तुष्टाव वाग्भिरुग्राभिरेकतानं शतं
समाः ॥ १४॥॥ब्रह्मोवाच॥ ॥विद्याविद्यात्मिकां शुद्धान्निरालम्बान्निराकुलाम् ॥ स्तौमि देवीञ्जगद्धात्रीँस्थूलाणीयःस्वरू
पिणीम् ॥ १५ ॥ यस्या उदेति च जगत्प्रधानाख्यञ्जगत्परम् ॥ यस्यास्तदंशभूतन्ताँस्तौमि निद्रां सनातनीम् ॥ १६ ॥
त्वञ्चितिः परमानन्दपरमात्मस्वरूपिणी ॥ शक्तिस्त्वं सर्व्वभूतानान्त्वं सर्व्वेषाञ्च पाविनी ॥ १७॥ त्वं सावित्री जगद्धात्री
त्वं सन्ध्या त्वं रतिर्द्धृतिः ॥ त्वं हि ज्योतिःस्वरूपेण संसारस्य प्रकाशिनी ॥ १८ ॥ तथा तमःस्वरूपेण छादयन्तो सदा जग
त् ॥ त्वमेव सृष्टिरूपेण संसारपरिपूरणी ॥ १९ ॥ स्थितिरूपेण च हरेर्ज्जगताञ्च हितैषिणी ॥ तथैवान्तस्वरूपेण जगताम
न्तकारिणी ॥ २० ॥ त्वम्मेधा त्वम्महामाया त्वं स्वधा पितृमोदिनी ॥ त्वं स्वाहा त्वन्नमस्कारवषट्कारौ तथा स्मृतिः ॥ २१ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

त्वम्पुष्टिस्त्वन्धृतिर्म्मैत्री करुणा मुदिता तथा॥ त्वमेव लज्जा त्वं शान्तिस्त्वङ्क्रान्तिर्ज्जगदीश्वरी ॥२२॥ महामाया च त्वं स्वा
हा स्वधा च पितृदेवता ॥ या सृष्टिशक्तिरस्माकं स्थितिशक्तिश्च या हरेः ॥२३॥ अन्तशक्तिस्तथेशानी सा त्वं शक्तिः सनात
नी ॥ एका त्वन्द्विविधा भूत्वा मोक्षसंसारकारिणी ॥२४॥विद्याविद्यास्वरूपेण स्वप्रकाशा प्रकाशतः ॥ त्वँल्लक्ष्मीः सर्वभूता
नान्त्वञ्छाया त्वं सरस्वती ॥२५॥ त्रयीमयी त्रिमाता त्वन्त्वञ्चतुःस्वररूपिणी॥ उद्गीतिः सामवेदस्य या पितृगणरञ्जनी॥
॥२६॥ त्वँव्वेदिःसर्व्वयज्ञानां सामिधेनी तथा हविः ॥ यदव्यक्तमनिर्द्देश्यन्निष्कलम्परमात्मनः ॥ २७॥ रूपन्तथैव तन्मात्रं
सकलञ्च जगन्मयम् ॥ यामूर्तिर्व्वितता सर्व्वधरित्रीम्बिभ्रती क्षितिम् ॥ २८ ॥ सा त्वँव्विश्वम्भरे लोके शक्तिभूतिप्रदा स
दा ॥ त्वँल्लक्ष्मीश्चेतना कान्तिस्त्वम्पुष्टिस्त्वं सनातनी ॥ २८॥ त्वङ्कालरात्रिस्त्वम्मुक्तिः शान्तिः प्रज्ञा तथा धृतिः ॥ संसार
सागरोत्तारतरणिः सुखमोक्षदे ॥ ३० ॥ प्रसीद सर्व्वजगतान्त्वङ्गतिस्त्वम्मतिः सदा ॥ त्वन्नित्या त्वमनित्या च त्वञ्चराचर
मोहिनी ॥३१॥ त्वं सन्धिनी सर्व्वयोगसाङ्गोपाङ्गविभाविनी॥ चिन्ताकीर्त्तिर्य्यतीनान्त्वन्त्वन्तदष्टाङ्गसय्युँता ॥३२॥ त्वङ्ख
ड्गिनी शूलिनी च चक्रिणी घोररूपिणी ॥ त्वमीश्वरी जनानान्त्वंसर्व्वानुग्रहकारिणी॥३३॥विश्वादिस्त्वमनादिस्त्वँव्विश्वयो
निरयोनिजा ॥ अनन्ता सर्व्वजगतस्त्वमेवैकान्तकारिणी ॥ ३४॥ नितान्तनिर्म्मला त्वंहि तामसीति च गीयसे ॥ त्वं हिंसा

ankurnagpal108@gmail.com

का० त्वमहिंसा च त्वङ्काली चतुरानना ॥३५॥ त्वम्परा सर्व्वजननी दमनी दामिनी तथा॥ त्वय्येव लीयते विश्वम्भाति तत्ततद्विभ पु०
१० र्त्ति च ॥ ३६ ॥ त्वं सृष्टिहीना त्वं सृष्टिस्तमकर्ण्णापि सश्रुतिः ॥ तरस्विनीपाणिपादहीना त्वन्नितराङ्ग्रहा ॥ ३७ ॥ त्वन्द्यौस्त्व अ. ६
मापस्त्वञ्ज्योतिर्व्वायुस्त्वञ्च नभो मनः ॥अहङ्कारोपि जगतामष्टधा प्रकृतिः कृतिः ॥ ३८ ॥ जगन्नाभिर्म्मेरुरूपधारिणी नालि
कापरा ॥ परापरात्मिका शुद्धा मायामोहातिकारिणी ॥ ३९ ॥ कारणङ्कार्य्यभूतञ्च सत्यं शान्तं शिवाशिवे ॥ रूपाणि तव वि
श्वार्थे रागवृक्षफलानि च॥४०॥नितान्तन्ह्रस्वा दीर्घा च नितान्ताणुबृहत्तनुः॥ सूक्ष्माप्यखिललोकस्य व्यापिनी त्वञ्जगन्म
यी ॥ ४१ ॥ मानहीना विमानातिविमानोन्मानसम्भवा ॥ यदाष्टिव्याष्टिसम्भोगरागादिगलिताशया॥४२॥तत्ते महिम्नि तद्रू
पन्तव भ्रान्त्यादिकञ्च यत् ॥ इष्टानिष्टविपाकज्ञा यथेष्टानिष्टकारणम् ॥ ४३ ॥ सर्गादिमध्यान्तमयन्निम्नरूपन्तथैव च ॥ वि
चाराष्टाङ्गयोगेन सम्पाद्यैवम्मुहुर्म्मुहुः ॥ ४४ ॥ यत्स्थिरीक्रियते तत्त्वन्तत्ते रूपं सनातनम् ॥ बाह्याबाह्ये सुखन्दुःख
ञ्ज्ञानाज्ञाने लयालयौ ॥ ४५ ॥ उपतापस्तथा शान्तिर्ब्भूतिस्त्वञ्जगतःपतेः ॥ यस्य प्रभावन्नो वक्तुं शक्नोति भुवनत्रये १०
॥ ४६ ॥ तस्यैवं सम्मोहकरी सा त्वङ्किं स्तूयसे मया ॥ योगनिद्रा महानिद्रा मोहनिद्रा जगन्मयी ॥ ४७ ॥ विष्णमाया
च प्रकृतिः कस्त्वां स्तुत्या विभावयेत् ॥ ममविष्णोः शङ्करस्य या वपुर्व्वहनात्मिका ॥ ४८ ॥ तस्याःप्रभावाङ्के वक्तुङ्गुणान्वे

ankurnagpal108@gmail.com

तुञ्च कः क्षमः ॥ प्रकाशकरणज्योतिःस्वरूपान्तरगोचरा ॥ ४९ ॥ त्वमेव जङ्गमस्थेयरूपैका बाह्यगोचरा ॥ प्रसीद सर्व्वं जगताञ्जननी स्त्रीस्वरूपिणी ॥ विश्वरूपिणि विश्वेशे प्रसीद त्वं सनातनि ॥ ५० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवं संस्तूयमाना सा योगनिद्रा विरञ्चिना ॥ ५१ ॥ आविर्ब्बभूव प्रत्यक्षम्ब्रम्हणः परमात्मनः ॥ स्निग्धाञ्जनद्युतिश्चारुरूपोत्तुङ्गा चतुर्भुजा ॥ ५२ ॥ सिंहस्था खड्गनीलाब्जहस्ता मुक्तकचोत्करा ॥ समक्षमथ ताव्वीक्ष्य स्रष्टा सर्व्वजगद्गुरुः ॥ ५३ ॥ भक्त्या विनम्रतुङ्गांसस्तुष्टाव च ननाम च ॥ ५४ ॥ ब्रम्होवाच ॥ नमो नमस्ते जगतः प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपे स्थितिसर्ग्गरूपे ॥ चराचराणाम्भवती च शक्तिः सनातनी सर्व्वविमोहनीति ॥ ५५ ॥ याश्रीः सदा केशवमूर्तिमाया विश्वम्भरा या सकलाम्बिभर्त्ति ॥ न्हीर्य्योगिनी या महिता मनोज्ञा साव्वन्नमस्ते परमार्थसारे ॥ ५६ ॥ यमादिपूते हृदि योगिनो याव्विंभावयन्ति प्रमितिप्रतीताम् ॥ प्रकाशशुद्धादियुताव्विंरागां सा त्वं हि विद्या विविधा वलँव्वा ॥ ५७ ॥ कूटस्थमव्यक्तमचिन्त्यरूपन्त्वाम्बिभ्रती कालमयञ्जगन्ति ॥ विकारबीजम्प्रकरोषि नित्यम्प्र[1]तानि न्यूनान्यथ मध्यमानि ॥ ५८ ॥ सत्वं रजोथो तम इत्यमीषाव्विंकारहीना समवस्थितिर्य्या ॥ सा त्वङ्गुणानाञ्जगदेकहेतुर्ब्बाह्यान्तरालम्भवतीव याति अशेषजगताम्बीजे ज्ञेयज्ञानस्वरूपिणी ॥ ५९ ॥ जगद्धिताय जगताव्विंष्णुमाये नमोस्तुते ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य काली लो

---

१ प्रत्नानिपुरातनानिश्रेष्ठानीनियावत् ।

ankurnagpal108@gmail.com

कविमोहिनी ॥ ६० ॥ ब्रह्माणमूचे जगतां स्त्रष्टारङ्घनशब्दवत् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्किमर्थम्भवता स्तुताहमवधार
य ॥ ६१ ॥ उच्यतायद्यँदधृष्योस्ति तच्छीघ्रम्पुरतो मम ॥ प्रत्यक्षम्मयि जातायां सिद्धिः कार्य्यस्य निश्चिता ॥ ६२ ॥ तस्मात्ते
वाञ्छितम्ब्रूहि यत्करिष्यामि भाविता ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ एकश्चरति भूतेशो न द्वितीयां समीहते ॥ ६३ ॥ तम्मोहय यथा
दारान्स्वयं स च जिघृक्षति ॥ त्वदृते तस्य नो काचिद्भविष्यति मनोहरा ॥ ६५ ॥ तस्मात्त्वमेकरूपेण भवस्य भव मोहनी ॥ यथा
धृतशरीरा त्वल्लँक्ष्मीरूपेण केशवम् ॥ ६६ ॥ आमोदयसि विश्वस्य हितायैतन्तथा कुरु ॥ कान्ताभिलाषमात्रम्मे निनिन्द वृ
षभध्वजः ॥ ६७ ॥ कथम्पुनः सवनितां स्वेच्छया सङ्ग्रहिष्याति ॥ हरेऽगृहीतकान्ते तु कथं सृष्टिः प्रवर्त्तते ॥ ६८ ॥ आद्यन्तम
ध्यहेतौ च तस्मिञ्छम्भो विरागिणि ॥ इति चिन्तापरो नाहं त्वदन्यं शरणन्त्विह ॥ ६९ ॥ लब्धवाँस्तेन विश्वस्य हितायैतत्कुरु
ष्व मे ॥ नविष्णुरस्य मोहाय न लक्ष्मीर्न्न मनोभवः ॥ ७० ॥ न चाप्यहञ्जगन्मातस्तस्माच्चम्मोहयेश्वरम् ॥ कीर्त्तिस्तु सर्व्व
भूतानायँथा त्वं ह्रीय्यतात्मनाम् ॥ ७१ ॥ यथा विष्णोः प्रियैका त्वन्तथा सम्मोहयेश्वरम् ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ अथ
ब्रह्माणमाभाष्य काली योगमयी पुनः ॥ ७२ ॥ यदुवाच महाभागास्तच्छृण्वन्तु द्विजोत्तमाः ॥ ७३ ॥ ॥ इति कालिकापुराणे
पञ्चमोध्यायः ॥ ॥ ५ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ यदुक्तम्भवता ब्रह्मन्त्समस्तं सत्यमेव तत् ॥ मदृते मोहयित्रीह शङ्क

ankurnagpal108@gmail.com

रस्य न विद्यते ॥१॥ हरे ऽगृहीतदारे तु सृष्टिर्नैषा सनातनी ॥ भविष्यतीति तत्सत्यम्भवता प्रतिपादितम् ॥ २ ॥ ममापि मोहा
ने यत्नो विद्यतेस्य जगत्पतेः॥त्वद्वाक्याद्द्विगुणा मेद्य प्रयत्नो भुत्सुनिर्भरः॥३॥ अहन्तथा यतिष्यामि यथा दारपरिग्रहम् ॥
हरः करिष्यत्यवशः स्वयमेव विमोहितः ॥ ४ ॥ चार्व्वीम्मूर्तिमहन्धृत्वा तस्यैव वशवर्त्तिनी ॥ भविष्यामि महाभाग यथा
विष्णोर्हरिप्रिया ॥ ५ ॥ यथा सोपि ममैवेह वशवर्ती सदा भवेत् ॥ तथा चाहङ्करिष्यामि यथेतज्जनं हरम् ॥ ६ ॥ प्रतिसर्गा
दिमध्यन्तमहं शम्भुन्निराकुलम् ॥ स्त्रीरूपेणानुयास्यामि विशेषेणान्यतो विधे ॥ ७ ॥ उत्पन्ना दक्षजायायाञ्चारुरूपेणशङ्क
रम् ॥ अहं सभाजयिष्यामि प्रतिसर्गम्पितामह ॥ ८ ॥ ततस्तु योगनिद्राम्मां विष्णुमायाञ्जगन्मयीम् ॥ शाङ्करीति वदि
ष्यन्ति रुद्राणीति दिवौकसः ॥९॥ उत्पन्नमात्रं सततम्मोहये प्राणिनय्यँथा ॥ तथा सम्मोहयिष्यामि शङ्करम्प्रमथाधिपम् ॥
॥१०॥ यथान्यजन्तुरवनौ वर्त्तते वनितावशे ॥ ततोप्यतिहरो वामावशवर्त्ती भविष्यति ॥ ११ ॥ विभिद्य भुवनाधीनां
लीनांस्वहृदयान्तरे ॥ माव्विँद्याञ्च महादेवो मोहात्प्रतिग्रहिष्यति ॥ ११ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति तस्मै समाभा
ष्य ब्रह्मणे द्विजसत्तमाः ॥ वीक्ष्यमाणो जगत्स्रष्टा तत्रैवान्तर्द्दधे ततः ॥ १३ ॥ तस्यामन्तर्हितायान्तु धाता लोकपिता
महः ॥ जगाम तत्र भगवान्स्थितो यत्र मनोभवः ॥ १४ ॥ मुदितोत्यर्थमभवन्महामायावचः स्मरन् ॥ कृतकृत्यन्तदात्मान

ankurnagpal108@gmail.com

म्मेने च मुनिपुङ्गवः॥१५॥ अथ दृष्ट्वा महात्मानँव्विरीञ्चिम्मदनस्तथा॥ गच्छन्तं हंसयानेन चाभ्युत्तस्थौ त्वरान्वितः॥१६॥
आसन्नन्तमथासाद्य हर्षोत्फुल्लविलोचनः॥ ववन्दे सर्व्वलोकेशम्मोदयुक्तम्मनोभवः॥१७॥ अथाह भगवान्धाता प्रीत्या
मधुरगद्गदम्॥ मदनम्मोदयन्त्सूक्तय्यँद्देव्या विष्णुमायया॥१८॥ ब्रह्मोवाच॥ यदाह वत्स शर्व्वस्य मोहने त्वम्पुरा वचः॥
अनुमोहनकर्त्री या तां सृजेति मनोभव ॥१९॥ तदर्थं संस्तुता देवी योगनिद्रा जगन्मयी॥ एकतानेन मनसा मया मन्द
रकन्दरे ॥ २०॥ स्वयमेव तया वत्स प्रत्यक्षीभूतया मम॥ तुष्टयाऽङ्गीकृतं शम्भुम्मोहनीयो मयेति वै॥२१॥ तया चद
क्षभवने स समुत्पन्नया हरः॥ मोहनीयस्तु न चिरादिति सत्यम्मनोभव ॥ २२ ॥ मदन उवाच॥ ब्रह्मन्का योगनिद्रेति
विख्यातायाजगन्मयी॥ कथन्तया हरो वश्यः कार्य्यस्तपसि संस्थितः॥२३॥ किम्प्रभावाथ सा देवी का वा सा कुत्र
संस्थिता॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो लोकपितामह॥२४॥ यस्य त्यक्तसमाधेस्तु न क्षण न्दृष्टिगोचरे॥ शक्नुमो पि वयं
स्थातुन्तङ्कस्मात्सा विमोहयेत्॥२५॥ ज्वलदग्निप्रकाशाक्षञ्जटाराजिकरालितम्॥ शूलिनव्वीक्ष्य कः स्थातुम्ब्रह्मञ्छक्नोति त
त्पुरः॥२६॥ तस्य तादृक्स्वरूपस्य सम्यङ्मोहनवाञ्छया॥ यथाभ्युपेतन्तां श्रोतुमहमिच्छामि तत्त्वतः॥२७॥ ॥ मार्क
ण्डेय उवाच॥ ॥ मनोभवस्य वचनं श्रुत्वाऽथ चतुराननः॥ विवक्षुरपि तद्वाक्यं श्रुत्वा उत्साहकारकम्॥२८॥ शर्व्वस्य

ankurnagpal108@gmail.com

मोहने ब्रह्मा चिन्ताविष्टोऽभवन्नहि ॥ समर्थौ मोहितुमिति निशश्वास मुहुर्म्मुहुः ॥ २९ ॥ निःश्वासमारुतात्तस्य नानारू
पा महाबलाः ॥ जाता गणा लोलजिह्वा लोलाश्चातिभयङ्कराः ॥ ३० ॥ तुरङ्गवदनाः केचित्केचिद्गजमुखास्तथा ॥ सिंह
व्याघ्रमुखाश्चान्ये श्ववराहखराननाः ॥ ३१ ॥ ऋक्षमार्जारवदनाः शरभास्याः शुकाननाः ॥ प्लवगोमायुवक्त्राश्च सरीसृप
मुखा परे ॥ ३२ ॥ गोरूपा गोमुखाः केचित्तथा पक्षिमुखाः परे ॥ महादीर्घा महाह्रस्वा महास्थूला महाकृशाः ॥ ३३ ॥
पिङ्गाक्षा विरलाक्षाश्च त्र्यक्षैकाक्षा महोदराः ॥ एककर्ण्णास्त्रिकर्ण्णाश्च चतुःकर्ण्णास्तथा परे ॥ ३४ ॥ स्थूलकर्ण्णा महाक
र्ण्णा बहुकर्ण्णा विकर्ण्णकाः ॥ दीर्घाक्षाः स्थूलनेत्राश्च सूक्ष्मनेत्रा विदृष्टयः ॥ ३५ ॥ चतुष्पादाः पञ्चपादास्त्रिपादैकपदा
स्तथा ॥ ह्रस्वपादा दीर्घपादा स्थूलपादा महापदाः ॥ ३६ ॥ एकहस्ताश्चतुर्हस्ता द्विहस्तास्त्रिशयास्तथा[1] ॥ विहस्ताश्च वि
रूपाक्षा गोधिकाकृतयः परे ॥ ३७ ॥ मनुष्याकृतयः केचिच्छिशुमारमुखास्तथा ॥ क्रौञ्चाकारा बकाकारा हंससारसरू
पिणः ॥ ३८ ॥ तथैव मद्गुकुररकङ्ककाकमुखास्तथा ॥ अर्द्धनीला अर्द्धरक्ताः कपिला पिङ्गलास्तथा ॥ ३९ ॥ नीलाः शुक्ला
स्तथापीता हरिताश्चित्ररूपिणः ॥ अवादयन्त ते शङ्खान्पटहान्परिवादिनः ॥ ४० ॥ मृदङ्गाण्डिण्डिमाँश्चैव गोमुखान्पण
वाँस्तथा ॥ सर्व्वे जटाभिः पिङ्गाभिस्तुङ्गाभिश्च करालिताः ॥ ४१ ॥ निरन्तराभिर्व्विप्रेन्द्रा गणाः स्यन्दनगामिनः ॥ शू

१ त्रिहस्ता इत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

लहस्ताः पाशहस्ताः खड्गहस्ता धनुर्द्धराः ॥ ४२ ॥ शक्त्यङ्कुशगदाबाणपट्टिशप्रासपाणयः ॥ नानायुधा महानादङ्कुर्व्वन्त
स्ते महाबलाः ॥ ४३ ॥ मारय छेदयेत्यूचुर्ब्रह्मणः पुरतो गताः ॥ तेषान्तु वदतान्तत्र मारयछेदयेत्युत ॥ ४४ ॥ योगनि
द्राप्रभावात्स विधिर्व्वक्तुम्प्रचक्रमे॥अथ ब्रह्माणमाभाष्य तान्दृष्ट्वा मदनो गणान् ॥४५॥ उवाचवारयन्वक्तुङ्गणानामग्रतः
स्मरः ॥ मदन उवाच ॥ किङ्कर्म्मैते करिष्यन्ति कुत्रस्थास्यन्ति वा विधे ॥ ४६ ॥किन्नामधेया एते वा तत्रैतान्विनियोजय ॥
नियोज्यैतान्निजे कृत्ये स्थानन्दत्वा च नाम च ॥ ४७ ॥ कृत्वा पश्चान्महामाया प्रभावङ्कथयस्व मे ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥
अथ तद्वाक्यमाकर्ण्य सर्व्वलोकपितामहः ॥ ४८ ॥ गणान्ससमदनानाह तेषाङ्कर्म्मादिकन्दिशन् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एत उत्प
न्नमात्रा हि मारयेत्यवदँस्तराम् ॥ ४९ ॥ मुहुर्म्मुहुरतोमीषान्नाम मारेति जायताम् ॥ मारात्मकत्वादप्येते माराः सन्तु
च नामतः॥५०॥सदा विघ्नङ्करिष्यन्ति जन्तूनाञ्च विनार्च्चनम्॥तवानुगमनङ्कर्म्म मुख्यमेषाम्मनोभव॥ ५१ ॥ यत्र यत्र भवा
न्याता स्वकर्म्मार्थंय्यदायदा॥गन्तारस्तत्रतत्रैते साहाय्याय तदातदा॥५२॥ चित्तोद्भ्रान्तिङ्करिष्यन्ति त्वदस्त्रवशवर्त्तिनाम् ॥
ज्ञानिनाञ्ज्ञानमार्ग्गञ्च विघ्नयिष्यन्ति सर्व्वदा ॥५३॥ यथा सांसारिकङ्कर्म्म सर्व्वे कुर्व्वन्ति जन्तवः ॥तथा चैते करिष्यन्ति
सविघ्नमपि सर्व्वतः ॥ ५४ ॥ इमे स्थास्यन्ति सर्व्वत्र वेगिनः कामरूपिणः ॥ त्वमेवैषाङ्गणाध्यक्षः प ञ्चयज्ञांशभोगिनः ॥

ankurnagpal108@gmail.com

॥ ५५ ॥ नित्यक्रियावतान्तोयभोगिनो वै भवन्त्विति ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा तु ते सर्व्वे मदनं सवि
धिन्ततः ॥ ५७॥ परिवार्य्य यथा कामन्तस्थुः श्रुत्वा निजाङ्कृतिम् ॥ तेषाव्वँर्णयितुं शक्यो भुवि किम्मुनिसत्तमाः ॥ ५८ ॥
माहात्म्यञ्च प्रभावश्च ते तपःशालिनो यतः ॥ नैषाञ्जाया न तनया निःसमीहाः सदैव हि॥५९ ॥ न्यासिनोपि महात्मानः
सर्व्वे ते ऊर्द्धरेतसः ॥ अतो ब्रम्हा प्रसन्नः स माहात्म्यम्मदनाय च ॥ ६० ॥ गदितुय्योंगनिद्रायाः सम्यक्समुपचक्रमे ॥
ब्रम्होवाच ॥ ॥ अव्यक्तव्व्यक्तरूपेण रजःसत्त्वतमोगुणैः ॥६१॥ विभज्य यार्थङ्कुरुते विष्णुमायेति सोच्यते ॥ यानिम्ना
न्तस्थलाम्भःस्था जगदण्डकपालतः ॥ ६२ ॥ विभज्य पुरुषय्याँति योगनिद्रेतिसोच्यते॥मन्त्रान्तर्भावनपरा परमानन्द
रूपिणी ॥ ६३ ॥ योगिनां सत्वविद्यान्तः सा निगद्या जगन्मयी ॥ गर्भान्तर्ज्ञानसम्पन्नम्प्रेरितं सूतिमारुतैः ॥ ६४ ॥
उत्पन्नज्ज्ञानरहितङ्कुरुते या निरन्तरम् ॥ पूर्व्वातिपूर्व्वं सन्धातुं संस्कारेण नियोज्य च ॥६५॥ आहारादौ ततोमोहं ममत्व
ज्ज्ञानसंशयम् ॥ क्रोधोपरोधलोभेषु क्षिप्त्वाक्षिप्त्वा पुनःपुनः ॥६६॥ पश्चात्कामे नियोज्याशु चिन्तायुक्तमहर्न्निशम् ॥ आ
मोदयुक्तव्व्यसनासक्तञ्जन्तुङ्करोति या ॥६७॥ महामायेति सा प्रोक्ता तेन सा जगदीश्वरी ॥ अहङ्कारादिसंसक्तसृष्टिप्रभव
भाविनी ॥ ६८ ॥ उत्पत्तिरितिलोकैः सा कथ्यतेऽनन्तरूपिणी ॥ उत्पन्नमङ्कुरम्बीजाद्यथापो मेघसम्भवाः ॥६९ ॥ प्ररोह

१ निम्नं गभीरमन्तः स्थलं मध्यभागो यस्य तादृशाम्भसि स्थिता सती अण्डकपालयोर्जगद्विभज्य पुरुषय्याँतीत्यर्थः।

ankurnagpal108@gmail.com

 यति सा जन्तूस्तँथोत्पन्नान्प्ररोहयेत् ॥ सा शक्तिः सृष्टिरूपा च सर्व्वेषां ख्यातिरीश्वरी ॥ ७०॥ क्षमा क्षमावतान्नित्यङ्करुणा
सा दयावताम् ॥ नित्या सा नित्यरूपेण जगद्गर्भे प्रकाशते॥७१॥ज्योतिःस्वरूपेण परा व्यक्ताव्यक्तप्रकाशिनी ॥सा योगि
नाम्मुक्तिहेतुर्व्विद्यारूपेण वैष्णवी॥७२॥सांसारिकाणां संसारबन्धहेतुर्व्विपर्य्यया॥लक्ष्मीरूपेण कृष्णस्य द्वितीया सुमनो
हरा॥७३॥त्रयीरूपेण कण्ठस्था सदा मम मनोभव॥सर्व्वत्रस्था सर्व्वगा दिव्यमूर्त्तिर्न्नित्या देवी सर्व्वरूपा पराख्या॥ कृष्णा
दीनां सर्व्वदा मोहयित्री सा स्त्रीरूपैः सर्व्वजन्तोः समन्तात् ॥७४॥ इतिश्रीकालिकापुराणे षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ॥मार्कण्डे
य उवाच ॥ ॥ अथ ब्रह्मा महामायास्वरूपम्प्रतिपाद्य च ॥ मदनाय पुनः प्राह युक्तासौ हरमोहने ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विष्णु
माया महादेवो यथा दारपरिग्रहम् ॥ करिष्यति तथाकर्त्तुमङ्गीकारम्पुराकरोत् ॥ २ ॥ साऽवश्यन्दक्षतनया भूत्वा शम्भोर्म्म
हात्मनः ॥ भविष्यति द्वितीयेति स्वयमेवावदत्स्मर॥३॥त्वमेभिः स्वगणैः सार्द्धं रत्या च मधुना सह ॥ यथेच्छति तथा दारा
न्गृहीतुङ्कुरु शङ्करः ॥४॥ शम्भो गृहीतदारे तु कृतकृत्या वयं स्मर॥अविच्छिन्ना सृष्टिरियम्भविष्यति न संशयः॥ ५॥ ॥मा
र्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तथाब्रवीद्द्विजश्रेष्ठा लोकेशाय मनोभवः ॥ मधुरय्यँत्कृतन्तेन महादेवस्य मोहने ॥६॥ ॥मदन उवाच॥
शृणुब्रह्मन्यथास्माभिः क्रियते हरमोहने॥प्रत्यक्षे वा परोक्षे वा तस्य तद्वदतो मम॥७॥यदा समाधिमाश्रित्य स्थितःशम्भुर्ज्जिते

ankurnagpal108@gmail.com

न्द्रियः॥तदा सुगन्धिवातेन शीतलेन विवेगिना॥८॥तम्वीजयामि लोकेश नित्यम्मोहनकारिणा॥स्वसायकांस्तथा पञ्च समादाय शरासनं॥९॥ भ्रमामि तस्य सविधे मोहयँस्तद्गणानहम्॥ सिद्धद्वन्द्वानहन्तत्र रमयामि दिवानिशम्॥१०॥भावा हावाश्च ते सर्व्वे प्रविशन्ति च तेषुवै॥मयि प्रविष्टे सविधे शम्भोः प्राणी पितामह॥११॥ को वा न कुरुते द्वन्द्वभावन्तत्र मुहुर्म्मुहुः मम प्रवेशमात्रेण तथा स्युः सर्व्वे जन्तवः॥१२॥ न शम्भुर्न्न वृषस्तस्य मानसीर्व्विक्रियाङ्गतौ॥ यदाहि भवतःप्रस्थं सयाति प्रमथाधिपः॥ १३ ॥ तत्र गन्ता तदैवाहं सरतिः समधुर्व्विधे ॥ यदा मेरुम्प्रयात्येष यदा वा नाटकेश्वरम्॥ १४ ॥ कैलासव्वा यदा याति तत्र गच्छाम्यहन्तदा॥ यदा त्यक्तसमाधिस्तुहरस्तिष्ठति वैक्षणम्॥ १५॥ततस्तस्य पुरश्चक्रमिथुनव्यौजयाम्यहम्॥ तच्चक्रयुगलम्ब्रह्मन्हावभावयुतम्मुहुः॥ १६॥ नानाभावेन कुरुते दाम्पत्यंक्रममुत्तमम् ॥ नीलकण्ठानपि मुहुः सजायानपि तत्पुरः॥ १७ ॥ सम्मोहयामि स विधे मृगानन्यांश्च पक्षिणः॥ विचित्रभावमासाद्य यदा प्रकुरुते रतिम् ॥ १८॥ मयूरमिथुनव्वीक्ष्य तत्तदा को नचोत्सुकः॥ मृगाश्च तत्पुरस्थाश्च स्वजायाभिस्तु सोत्सुकाः॥ १९ ॥ अकुर्व्वन्रुचिरम्भावन्तस्य पार्श्वे पुरस्तदा॥ अपश्यव्विवरन्नास्य कदाचिदपि मच्छरः॥ २०॥ निपात्यः स यदा देहे तन्मया सर्व्वे लोककृत्॥ बहुधा निश्चितञ्ज्ञातं रामासङ्गादते हरम्॥ २१॥ अलञ्च सम्मोहयितुं ससहायोपि निष्कलम्॥

१ कःप्राणीत्यन्वयः। २ द्वन्द्वीभूताः। तुष्टा इति वा पाठः। ३ मयुरान्॥

ankurnagpal108@gmail.com

मधुश्च कुरुते कर्म्म यद्यत्तस्य विमोहने ॥ २२ ॥ तच्छृणुष्व महाभाग नित्यन्तस्योचितम्पुनः ॥ चम्पकान्केशरान्नाम्रान्क
रुणान्पाटलाँस्तथा ॥ २३ ॥ नागकेशरपुन्नागान्किंशुकान्केतकान्धवान् ॥ माधवीर्म्मल्लिकाः पर्णधारान्कुरुबकांस्तथा ॥
॥ २४ ॥ उत्फुल्लयति तत्तस्य यत्र तिष्ठति वै हरः ॥ सरांस्युत्फुल्लपद्मानि बीजयन्मलयानिलैः ॥२५ ॥ सुगन्धीकृतवाँश्च
त्वादतीव शङ्कराश्रमम् ॥ लताः सर्व्वाः सुमनसः फुल्लपादपसश्रयान् ॥ २६ ॥ वृक्षान्रुचिर भावेन वेष्टयन्ति स्म तत्र
च ॥ तान्वृक्षांश्चारुपुष्पौघाँस्तैः सुगन्धिसमीरणैः ॥ २७॥ दृष्ट्वा कामवशय्याँतो न तत्र मुनिरप्युत॥ तद्गणा अपि लोके
श नानाभावैः सुशोभनैः ॥ २८ ॥ वसन्ति स्म सुराः सिद्धा येये चाति तपोवनाः॥ न तस्य पुनरस्माभिर्दृष्टम्मोहस्य
कारणम् ॥ २९ ॥ भावमात्रन्न कुरुते कायोत्थमपि शङ्करः॥ इति सर्व्वमहन्दृष्ट्वा ज्ञात्वा च हरभावनाम् ॥ ३० ॥ वि
मुखोहं शम्भुमोहान्नियतव्वाँ यया विना ॥ इदानीन्त्वद्वचःश्रुत्वा योगनिद्रोदितम्पुनः ॥ ३१ ॥ तस्याः प्रभावं श्रुत्वाथ
गणान्दृष्ट्वासहायकान् ॥ मया शम्भोर्व्विमोहाय क्रियते मुहुरुद्यमः॥ ३२ ॥ भवानपि त्रिलोकेश योगनिद्रा द्रुतम्पु
नः ॥ भवेद्यथा शम्भुजाया तथैव विदधात्वरम् ॥ ३३ ॥ यमानान्नियमानाञ्च प्राणायामस्य नित्यशः॥ आसनस्य महे
शस्य प्रत्याहारस्य गोचरे ॥ ३४॥ ध्यानस्य धारणायाश्च समाधेर्व्विघ्नसम्भवं॥ मन्ये कर्त्तुंन्न शक्यः स्यादपि मारशतै

ankurnagpal108@gmail.com

रपि ॥ ३५ ॥ तथाप्ययम्मारगणः करोतु हरस्य योगाङ्गविकारविघ्नम् ॥ यदेव शक्यं किमु वा समर्थः समक्षमन्यस्य न कर्त्तुमोजः ॥ ३६ ॥ ॥ इति कालिकापुराणे सप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ ततो ब्रह्मापि मदनमुवाचेदं वचः पुनः ॥ निश्चित्य योगनिद्रायाः स्मृत्वा वाक्यन्तपोधनाः ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अवश्यं शम्भुपत्नी सा योगनिद्रा भविष्यति ॥ यथाशक्ति भवाँस्तत्र करोत्वस्याः सहायताम् ॥२॥ गच्छत्वं स्वगणैः सार्द्धय्यँत्र तिष्ठति शङ्करः ॥ द्रुतम्मनोभवत्वञ्च तत्स्थानम्मधुना सह ॥ ३ ॥ रात्रिन्दिवस्य तुर्य्यांशञ्जगन्मोहय नित्यशः ॥ भागत्रयं शम्भुपार्श्वे तिष्ठ सार्द्धङ्गणैः सदा ॥ ४ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा सर्व्वलोकेशस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ शम्भोः सकाशम्मदनो गतवान्स्सगणस्तदा ॥ ५ ॥ एतस्मिन्नन्तरे दक्षश्चिरं कालन्तपोरतः ॥ नियमैर्ब्बहुभिर्देवीमाराधयत सुव्रतः ॥ ६ ॥ ततो नियमयुक्तस्य दक्षस्य मुनिसत्तमाः ॥ योगनिद्राम्पूजयतः प्रत्यक्षमभवच्छिवा ॥ ७ ॥ ततः प्रत्यक्षतो दृष्ट्वा विष्णुमायाञ्जगन्मयीम् ॥ कृतकृत्यमथात्मानम्मेने दक्षः प्रजापतिः ॥ ८ ॥ सिंहस्थाङ्कालिकाङ्कृष्णाम्पीनोत्तुङ्गपयोधराम् ॥ चतुर्भु

१तथापीति यद्यपि मारशतैरपि महेशस्य यमादीनांव्विघ्नसम्भवः कर्तुन्नशक्यः स्यादित्यहम्मन्ये तथापि तस्य योगांगविकारविघ्नं यदेव शक्यम्भवति तदेवायम्मारगणःकरोतु किमुवाऽथवा हरस्य समक्षं अन्यस्य तेजोबलंव्वा किमपि कर्तुन्नसमर्थम्भवतीत्यर्थः एवञ्चविघ्नोद्यमं मा वा करोत्विति भावः यदेव शक्यं हरस्य योगांगविकारविघ्नं तदेवायम्मारगणःकरोति शिवस्य समक्षं अन्यस्य ओजः बलं तेजोविघ्नं कर्तुं वा किमपि विघ्नं कर्तुं भवतीत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

जाश्चारुवक्त्रान्नीलोत्पलधरां शुभाम् ॥ ९ ॥ वरदाऽभयदाङ्गुहस्तांसर्व्वगुणान्विताम् ॥ आरक्तनयनाञ्चारु मुक्तकेशीम्म

नोहराम् ॥ १० ॥ दृष्ट्वा दक्षोथ तुष्टाव महामायाम्प्रजापति ॥ प्रीत्या परमया युक्तो विनयानतकन्धरः ॥ ११ ॥ दक्ष उ
वाच ॥ आनन्दरूपिणीन्देवीञ्जगदानन्दकारिणीम् ॥सृष्टिस्थित्यन्तरूपान्तां स्तौमि लक्ष्मीं हरेः शुभाम्॥१२॥ सत्त्वोद्रेक
प्रकाशेन यज्ज्योतिस्तत्त्वमुत्तमम् ॥ स्वप्रकाशञ्जगद्धाम तत्तवांशम्महेश्वरि ॥ १३ ॥ रजोगुणातिरेकेण यत्कामस्य प्रका
शनम् ॥ रागस्वरूपम्मध्यस्तन्तत्तेंशांशञ्जगन्मयि ॥ १४ ॥ तमोगुणातिरेकेण यद्यन्मोहप्रकाशनम् ॥ आच्छादनञ्चेतनाना
न्तत्तेचांशांशगोचरम् ॥ १५ ॥ परा परात्मिका शुद्धानिर्म्मला लोकमोहिनी ॥ त्वन्त्रिरूपा त्रयीकीर्त्तिर्व्वार्त्तास्य जगतो
गतिः ॥ १६ ॥ बिभर्त्ति माधवो धात्रीय्यँया मूर्त्या निजोत्थया ॥ सा मूर्तिस्तवसर्व्वेषाञ्जगतामुपकारिणी ॥ १७ ॥ महा
नुभावा त्वँव्विश्वशक्तिः सूक्ष्मा पराजिता ॥ यदूर्ध्वाधोनिरोधेन व्यज्यते पवनैः परम् ॥ १८॥तज्ज्योतिस्तव मात्रार्थे सात्त्वि
कम्भावसम्मतम् ॥ यद्योगिनो निरालंबं निष्कलन्निर्म्मलम्परम् ॥ १९ ॥ आलंबयन्ति तत्तत्त्वन्त्वदन्तर्गोचरन्तु तत् ॥ या १६
प्रसिद्धा च कूटस्था सुप्रसिद्धातिनिर्म्मला ॥ २० ॥ सा ज्ञप्तिस्त्वन्निःप्रपञ्चा प्रपञ्चापि प्रकाशिका ॥ त्वव्विँद्या त्वमविद्या
च त्वमालंबा निराश्रया॥२१॥प्रपञ्चरूपा जगतामादिशक्तिस्त्वमीश्वरी॥ब्रह्मकण्ठालया शुद्धा वाग्वाणी या प्रगीयते॥२२॥

१ अवयव इत्यर्थः । २ प्रपञ्चविशिष्टापीत्यर्थः

ankurnagpal108@gmail.com

वेदप्रकाशनपरा सा त्वव्विँश्वप्रकाशिनी ॥ त्वमाग्निस्त्वन्तथा स्वाहा त्वं स्वधा पितृभिः सह ॥ २३ ॥ त्वन्नभस्त्वङ्कालरूपा
त्वङ्काष्ठा त्वम्बहिष्कृता ॥ त्वमचिन्त्या त्वमव्यक्ता तथा निर्द्देश्यरूपिणी॥२४॥त्वङ्कालरात्रिस्त्वं शान्ता त्वमेव प्रकृतिः परा ॥
यस्याः संसारलोकानाम्परित्राणाय यद्बहिः ॥२५॥ रूपञ्जानन्ति धात्राद्यास्तत्त्वाञ्ज्ञास्यन्ति केपराम् ॥ प्रसीद भगवत्य
म्ब प्रसीद योगरूपिणि ॥ २६ ॥ प्रसीद घोररूपे त्वञ्जगन्मयि नमोँस्तुते ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इति स्तुता म
हामाया दक्षेण प्रयतात्मना॥ २७॥ उवाच दक्षञ्ज्ञात्वापि स्वयन्तस्येप्सितन्द्विजाः॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ ॥ तुष्टाहन्द
क्षभवतो मद्भक्त्या त्वनया भृशम् ॥ २८॥ वरव्वँणीष्व चाभीष्टं तत्ते दास्यामि तत्स्वयम् ॥ नियमेन तपोभिश्चस्तुतिभि
स्ते प्रजापते ॥ २९ ॥ अतीव तुष्टा दास्येह व्वँरव्वँरय वाञ्छितम्॥ ॥ दक्ष उवाच ॥ ॥ जगन्मयि महामाये यदि त्वँव्व
रदा मम ॥ ३० ॥तदा मम सुता भूत्वा हरजाया भवाधुना ॥ ममैष न वरो देवी केवलञ्जगतामपि ॥ ३१ ॥ लोकेशस्य
तथा विष्णोः शिवस्यापि प्रजेश्वरि॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ अहन्तव सुता भूत्वा त्वज्जायायां समुद्भवा ॥ ३२॥ हरजाया भ
विष्यामि न चिरात्तु प्रजापते॥ यदा भवान्मयि पुनर्भवेन्मन्दादरस्तदा॥ ३३॥ देहन्त्यक्ष्यामि सपदि सुखिन्यप्यथ वेत
रा॥ एषदत्तस्तव वरः प्रतिसर्ग्गम्प्रजापते॥ ३४ ॥ अहन्तव सुता भूत्वा भविष्यामि हरप्रिया ॥ तथा सम्मोहयिष्यामि म

१ इतरा असुखिनी।

ankurnagpal108@gmail.com

हादेवम्प्रजापते ॥ ३५ ॥ प्रतिसर्गंय्यथा मोहं सम्प्राप्स्यति निराकुलम् ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवमुक्ता महामाया

दक्षम्मुख्यम्प्रजापतिम्॥ ३६ ॥ अन्तर्दधे ततो देवी सम्यग्दक्षस्य पश्यतः ॥ अन्तर्हितायाम्मायायान्दक्षोपि निजमाश्रम
म् ॥ ३७ ॥ जगाम लेभे च मुदम्भविष्यति सुतेति सा ॥ अत्र चक्रे प्रजोत्पादव्विँना स्त्रीसङ्गमेन च ॥ ३८ ॥ सङ्कल्पाविर्भवा
स्यान्तु मनसा चिन्तनेन च ॥ तत्र ये तनया जाता बहुशो द्विजसत्तमाः ॥ ३९ ॥ ते नारदोपदेशेन भ्रमन्ति पृथिवीमिमाम् ॥
पुनःपुनःसुता येये तस्य जाताः सहस्रशः॥४० ॥ ते सर्व्वे भ्रातृपदवीय्ययुर्न्नारदवाक्यतः ॥ पृथिव्यां सृष्टिकर्त्तारः सर्व्वे यूय
न्द्विजोत्तमाः ॥ ४१ ॥ पश्यध्वम्पृथिवीङ्कृत्स्नामुपान्तप्रान्तमायताम्॥ इतिनारदवाक्येन नोदिता दक्षपुत्रकाः॥४२॥ अद्यापि
न निवर्त्तन्ते भ्रमन्तः पृथिवीमिमाम्॥ ततः समुत्पादयितुम्प्रजा मैथुनसम्भवाः॥४३॥ उपयेमे वीरणस्य तनयान्दक्ष ईप्सिता
म्॥ वीरणी नाम तस्यास्तु असक्नीत्यपि सत्तमाः४४ तस्याम्प्रथमसङ्कल्पो यदा भूतः प्रजापतेः॥ सद्योजातामहामायातदा
तस्यान्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ तस्यान्तुजातमात्रायांसुप्रीतोभूत्प्रजापतिः ॥ सैवेषेतितदामेनेतान्दृष्ट्वातेजसोज्ज्वलाम्॥४६॥ १७
बभूवपुष्पवृष्टिश्चमेघाश्चववृषुर्ज्जलम् ॥ दिशःशान्तास्तदातस्याञ्जातायाञ्चसमुद्गताः ॥ ४७ ॥ अवादयन्तस्त्रिदशा शुभ
व्वाँद्यव्विँयद्गताः ॥ जज्वलुश्चाग्नयःशान्तास्तस्यांसत्यान्नरोत्तमाः ॥ ४८ ॥ वीरिण्यालक्षितोदक्षस्तान्दृष्ट्वाजगदीश्वरीम् ॥

विष्णुमायाम्महामायान्तोषयामासभक्तितः ॥ ४९ ॥ ॥ दक्षउवाच ॥ ॥ शिवाशान्तामहामायायोगनिद्राजगन्मयी ॥ या
प्रोच्यते विष्णुमायातान्नमामिसनातनीम् ॥ ५० ॥ ययाधाताजगत्सृष्टौनियुक्तस्ताम्पुराकरोत् ॥ स्थितिञ्चविष्णुरकरोद्यान्नि
योगाज्जगत्पतिः ॥ ५१ ॥ शम्भुरन्तन्ततोदेवीन्तान्नमामिमहीयसीम् ॥ विकाररहितांशुद्धामप्रमेयाम्प्रभावतीम् ॥ ५२ ॥
प्रमाणमानमेयाख्याम्प्रणमामिसुखात्मिकाम् ॥ यस्त्वांव्विचिन्तयेद्देवीव्विद्याऽविद्यात्मिकाम्पराम् ॥ ५३ ॥ तस्यभोग्यञ्च
मुक्तिश्चसदाकरतलेस्थिता ॥ यस्त्वाम्प्रत्यक्षतोदेवींसकृत्पश्यतिपावनीम् ॥ ५४ ॥ तस्यावश्यम्भवेन्मुक्तिर्व्विद्याऽविद्याप्र
काशिका ॥ योगनिद्रेमहामायेविष्णुमायेजगन्मयि ॥ ५५ ॥ याप्रमाणार्थसम्पन्नाचेतनासातवात्मिका ॥ येस्तुवन्तिजग
न्मातर्ब्भवतीमम्बिकेतिच ॥ ५६ ॥ जगन्मयीतिमायेतिसर्व्वन्तेषाम्भविष्यति ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतिस्तुताजगन्मा
तादक्षेणसुमहात्मना ॥ ५७ ॥ तथोवाचतदादक्षय्यथामाताशृणोतिन ॥ सम्मोह्यसर्व्वन्तत्रस्थय्यथादक्षःशृणोतितत् ॥ ५८ ॥
नान्यःशृणोतिचतथामाययाहतदाम्बिका ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ अहमाराधितापूर्व्वय्यदर्थम्मुनिसत्तम ॥ ५९ ॥ ईप्सितन्तव
सिद्धन्तदवधारयसाम्प्रतम् ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातदादेवीदक्षञ्चनिजमायया ॥ ६० ॥ आस्थायशैशवम्भा
वञ्जनन्यङ्केरुरोदसा ॥ ततस्ताव्वीरिणीयत्नात्सुसंस्कृत्ययथोचितम् ॥ ६१ ॥ शिशुपालेनविधिनातस्यैस्तन्यादिकन्ददौ ६२ ॥

१ सृष्टिमित्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

पालितासाथवीरिण्यादक्षेणसुमहात्मना ॥ ववृधेशुक्लपक्षस्यनिशानाथोयथान्वहम् ॥ ६३ ॥ तस्यान्तुसद्गुणाःसर्व्वेविविशु
र्द्द्विजसत्तमाः ॥ शैशवेपियथाचन्द्रेकलाःसर्व्वामनोहराः ॥ ६४ ॥ रेमेसानिजभावेनसखीमध्यगतायदा ॥ तदालिखतिभ
र्ग्गस्यप्रतिमामन्वहम्मुहुः ॥ ६५ ॥ यदागायतिगीतानितदाबाल्योचितानिसा ॥ उग्रंस्थाणुंहरंरुद्रंसस्मारस्मरमानसा ६६ ॥
तस्याश्चक्रेनामदक्षःसतीतिद्विजसत्तमाः ॥ प्रशस्तायाःसर्व्वगुणैःसत्वादपिनयादपि ॥ ६७ ॥ ववृधेदक्षवीरिण्योःप्रत्यह
ङ्करुणातुला ॥ तस्याम्बाल्येपिभक्तायान्तयोर्न्नित्यम्मुहुर्म्मुहुः ॥ ६८ ॥ सर्व्वकान्तगुणाक्रान्तासदासानयशालिनी ॥ तोष
यामासपितरौनित्यन्नित्यन्नरोत्तमाः ॥ ६९ ॥ अथैकदापितुःपार्श्वेतिष्ठन्तीन्तांसतीव्विँधिः ॥ नारदश्चददर्शाथरत्नभूताङ्क्षितौ
शुभाम् ॥ ७० ॥ सापितौवीक्ष्यमुदिताविनयावनतातदा ॥ प्रणनामसतीदेवम्ब्रह्माणमथनारदम् ॥ ७१ ॥ प्रणामान्तेसती
व्वीक्ष्यविनयावनताव्विँधिः ॥ नारदश्चतथैवाशीर्व्वादमेतदुवाचह ॥ ७२ ॥ त्वामेवयःकामयतेयन्त्वङ्कामयसेपतिम् ॥ तमा
प्नुहिपतिन्देवंसर्व्वज्ञञ्जगदीश्वरम् ॥ ७३ ॥ योनान्याञ्जगृहेनापिगृह्णातिनग्रहीष्यति ॥ जायांसतेपतिर्ब्भूयादनन्यसदृशः
शुभे ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वासुचिरन्तौतुस्थित्वादक्षाश्रमेपुनः ॥ विसृष्टौतेनसय्यँातौस्वस्थानन्द्विजसत्तमाः ॥ ७५ ॥ ॥ इति
कालिकापुराणेअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ बाल्यव्व्यँतीत्यसाप्रापयौवनंशोभनन्ततः ॥

अतीवरूपेणाङ्गेनसर्व्वाङ्गसुमनोहरा ॥ १ ॥ ताव्वीँक्ष्यदक्षोलोकेशःप्रोद्विग्नान्तर्व्वयःस्थिताम् ॥ चिन्तयामासभर्ग्गायक
थन्दास्यइमांसुताम् ॥ २ ॥ अथसापिस्वयम्भर्ग्गम्प्राप्तुमैछत्तदान्वहम् ॥ आराधयामासचतङ्गृहेमातुरनुज्ञया ॥ ३ ॥ आ
श्विनेनन्दकाख्यायाल्लँवणैःसगुडोदनैः ॥ पूजयित्वाहरम्पश्चाद्ववन्देसानिनायतत् ॥४ ॥कार्त्तिकस्यचतुर्द्दश्यांसापूपैः पाय
सैर्हरम् ॥ समाकीर्णैःसमाराध्यसस्मारपरमेश्वरम् ॥ ५ ॥ कृष्णाष्टम्याम्मार्ग्गशीर्षैसलिलैःसयवोदनैः ॥पूजयित्वाहरन्नी
लैर्न्निनायदिवसम्पुनः ॥६॥ पौषेतुकृष्णसप्तम्याङ्कृत्वाजागरणान्निशि ॥ अपूजयच्छिवम्प्रातःकृशरान्नेनसासती ॥७॥माघस्य
पौर्णमास्यान्तुकृत्वाजागरणन्निशि ॥ आर्द्रवस्त्रानदीतीरेव्यकरोद्धरपूजनम् ॥ ८ ॥ नानाविधैःफलैःपुष्पैःसम्यक्तत्कालसम्भ
वैः ॥ चकारनियताहारन्तम्मासंहरमानसा ॥ ९ ॥ चतुर्द्दश्याङ्कृष्णपक्षेतपस्यस्यविशेषतः ॥ कृत्वाजागरणन्देवम्बिल्वपत्रैर
पूजयत् ॥ १० ॥ चैत्रेशुक्लचतुर्द्दश्याम्पालाशैःकुसुमैःशिवम् ॥ अपूजयद्दिवारात्रौतंस्मरन्तीनिनायतत् ॥ ११ ॥ वैशाखस्य
तृतीयायांशुक्लायांसयवोदनैः ॥पूजयित्वाहरन्देवङ्गव्यैर्म्मासञ्चरन्त्यनु॥१२॥निनायसानिराहारास्मरन्तीवृषवाहनम् ॥ज्ये
ष्ठस्यपूर्णिमारात्रौसम्पूज्यवृषवाहनम् ॥ १३ ॥ वसनैर्ब्बृहतीपुष्पैर्न्निराहारानिनायताम् ॥ आषाढस्यचतुर्द्दश्यांशुक्लायाङ्कृत्ति
वाससः ॥ १४ ॥ बृहतीकुसुमैःपूजादेवस्याकारिवैतया ॥ श्रावणस्यसिताष्टम्याञ्चचतुर्द्दश्याञ्चसाशिवम् ॥१५॥ यज्ञोपवीतै

१ नीलवृषैर्दूर्व्वाभिर्व्वा नीलवर्णैः पत्रैः पुष्पैर्व्वा ।

ankurnagpal108@gmail.com

र्व्वासोभिःपवित्रैरप्यपूजयत् ॥ भाद्रेकृष्णत्रयोदश्याम्पुष्पैर्न्नानाविधैःफलैः ॥१६ ॥ सम्पूज्याथचतुर्द्दश्याञ्चकारफलभोजन
म् ॥ इतिव्रतय्यँदारब्धम्पुरासत्यातदैवतु ॥ १७ ॥ सावित्रीसहितोब्रह्माजगामाथहरान्तिकम् ॥ वासुदेवोपिभगवान्त्सहल
क्ष्म्यातदन्तिकम् ॥ १८ ॥ प्रस्थंहिमवतःशम्भुःस्थितोयत्रगणैःसह ॥ तौतुदृष्ट्वाब्रह्मकृष्णौसस्त्रीकौसङ्गतौहरः ॥१९ ॥ यथो
चितंसमाभाष्यपप्रच्छागमनन्तयोः ॥तथाविधाँस्तुतान्दृष्ट्वादम्पतीभावसय्युँतान् ॥ २० ॥ काञ्चिदीहाञ्चमनसाचक्रेदारप
रिग्रहे ॥ अथागमनहेतुन्नःकथयध्वञ्चतत्त्वतः ॥ २१ ॥ किमर्थमागतायूयङ्किङ्कार्य्यँव्वोत्रविद्यते ॥ इतिपृष्टस्त्र्यम्बकेनब्रह्मा
लोकपितामहः ॥ २२ ॥ उवाचचमहादेवव्विँष्णुनापरिचोदितः॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥यदर्थमागतावावान्तच्छृणुष्वत्रिलोच
न॥२३॥विशेषतश्चदेवार्थव्विँश्वार्थञ्चवृषध्वज॥अहंसृष्टिरतःशम्भोस्थितिहेतुस्तथाहरिः॥२४॥ अन्तहेतुर्भवानस्यजगतः
प्रतिसर्गकम्[1]॥तत्कर्म्मणिसदैवाहम्भवद्भ्यांसहितोह्यलम् ॥२५॥ हरिःस्थितावपितथामयालम्भवतासह ॥ त्वमन्तकरणेश
क्तोविनानावाम्भविष्यसि॥२६॥तस्मादन्योन्यकृत्येषुसर्व्वेषाव्वृँषभध्वज॥ साहाय्यन्नःसदायोग्यमन्यथानजगद्भवेत् २७
केचिद्भविष्यन्त्यसुराममवध्यामहेश्वर ॥ अपरेतुहरेर्व्वध्याभवतोपितथापरे ॥ २८ ॥ केचित्त्वद्वीर्य्यजातस्यकेचिन्मेशभव
स्यवै ॥ मायायाःकेचिदपरेवध्यास्युर्द्देववैरिणः॥ २९ ॥ योगयुक्तेत्वयिसदारागद्वेषादिवर्ज्जिते ॥ दयामात्रैकनिरतेनवध्या

१ सर्गकर्म्मणि ।

ankurnagpal108@gmail.com

असुरास्तव ॥ ३० ॥ अबाधितेषुतेष्वीशकथंसृष्टिस्तथास्थितिः ॥अन्तश्चभवितायुक्तन्नित्यन्नित्यँव्वृषध्वज॥३१॥ सृष्टिस्थि
त्यन्तकर्म्माणिनकार्य्याणियदाहर ॥ शरीरभेदमस्माकम्मायायाश्चनयुज्यते ॥ ३२ ॥एकस्वरूपाहिवयाम्भिन्नाःकार्य्यस्यभे
दतः ॥ कार्य्यभेदोनसिद्धश्चेद्रूपभेदोऽप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ एकएवत्रिधाभूत्वावयम्भिन्नस्वरूपिणः ॥ भूतामहेश्वरज्ञातितत्त्व
व्विँद्धिसनातनम् ॥ ३४ ॥ मायापिभिन्नरूपेणकमलाख्यासरस्वती॥ सावित्रीचाथसन्ध्याचभूताकार्य्यस्यभेदतः॥ ३५ ॥ प्र
वृत्तेरनुरागस्यनारीमूलम्महेश्वर॥ रामापरिग्रहात्पश्चात्कामक्रोधादिकोद्भवः॥ ३६॥ अनुरागेतुसञ्जातेकामक्रोधादिकारणे॥
विरागहेतुर्य्यत्नेनसान्त्वयन्तीहजन्तवः॥ ३७॥ सङ्गःप्रथमएवस्याद्रागवृक्षात्फलम्महत्॥ तस्मात्सञ्जायतेकामःकामात्क्रोध
स्ततोभवेत् ॥ ३८॥ वैराग्यञ्चनिवृत्तिश्चशोकात्स्वाभाविकादपि ॥संसारविमुखेहेतुरसङ्गश्चसदातनः ॥ ३९ ॥ दयातत्रभवे
न्नित्यंशान्तिश्चापिमहेश्वर ॥ अहिंसाचतपःशान्तिर्ज्ञानमार्ग्गानुसाधनम् ॥ ४० ॥ त्वयितावत्तपोनिष्ठेविसङ्गिनिदयायुते ॥
अहिंसाचतथाशान्तिःसदातवभविष्यति ॥ ४१ ॥ ततोसुखविधौयत्नस्तवकस्माद्भविष्यति ॥ अकृतेदूषणय्यँद्यत्तत्सर्व्वङ्क
थितन्तव ॥ ४२ ॥ तस्माद्विश्वहितायत्वन्देवानाञ्चजगत्पते ॥ परिगृह्णीष्वभार्य्यार्थेवामामेकांसुशोभनाम् ॥ ४३ ॥ यथाप
द्मालयाविष्णोः सावित्रीचयथामम ॥ तथासहचरीशम्भोर्य्यास्यात्ताङ्गृह्णसम्प्रति ॥ ४४ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इति

ankurnagpal108@gmail.com

श्रुत्वावचस्तस्यब्रह्मणःपुरतोहरेः ॥ तदाजगादलोकेशंस्मितार्द्दितमुखोहरः ॥ ४५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवमेवयथात्थत्व
म्ब्रह्मन्विश्वनिमित्ततः ॥ ४६ ॥ नस्वार्थतःप्रवृत्तिर्म्मेसम्यग्ब्रह्मन्विचिन्तनात् ॥ तथापियत्करिष्यामितत्तेवक्ष्येजगद्धितम् ॥
॥ ४७ ॥ तच्छृणुष्वमहाभागयुक्तमेवत्वचोमम ॥ यामेतेजःसमर्थास्याद्गृहीतुमिहभागशः ॥ ४८ ॥ तान्निर्देशयभार्य्यार्थेयो
गिनीङ्कामरूपिणीम् ॥ योगयुक्तेमयितथायोगिन्येवभविष्यति ॥ ४९ ॥ कामासक्तेमयिपुनर्म्मोहिन्येवभविष्यति ॥ ताम्मे
निर्देशयब्रह्मन्भार्य्यार्थेवरवर्णिनीम् ॥ ५० ॥ यदक्षरव्वेँदविदोनिगदन्तिमनीषिणः ॥ ज्योतिःस्वरूपम्परमञ्चिन्तयिष्येस
नातनम् ॥ ५१ ॥ तच्चिन्तायांसदाशक्तोब्रह्मन्गच्छामिभावनाम् ॥ तत्रयाविघ्नजननीनभवित्रीहसास्तुमे ॥ ५२ ॥ त्वव्वा
विष्णुरहव्वाँपिपरब्रह्मस्वरूपिणः ॥ अङ्गभूतामहाभागयोग्यन्तदनुचिन्तनम् ॥ ५३ ॥ तच्चिन्तयाविनानाहंस्थास्यामिक
मलासन ॥ तस्माज्जायाम्प्रादिशस्वमत्कर्म्मानुगतांसदा ॥ ५४ ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाब्रह्मास २०
र्व्वजगत्पतिः ॥ सस्मितम्मोदितमनाइदव्वँचनमब्रवीत् ॥ ५५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अस्तीदृशीमहादेवमार्ग्गितायादृशीत्वया ॥
दक्षस्यतनयाथाभूत्सतीनाम्नीसुशोभना ॥ ५६ ॥ सैवेदृशीभवद्भार्य्याभविष्यतिसुधीमती ॥ तान्त्वदर्थेतपस्यन्तीन्त्वत्प्रा
प्तिम्प्रतिकामिनीम् ॥ ५७ ॥ विद्धित्वन्देवदेवेशसर्व्वेष्वात्मसुवर्त्तसे ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ अथब्रह्मवचःशेषेभगवान्म

ankurnagpal108@gmail.com

धुसूदनः ॥ ५८ ॥ यदुक्तम्ब्रह्मणासर्व्वन्तत्कुरुष्वेत्युवाचसः ॥ करिष्यइतितेनोक्तेस्वेष्टन्देशम्प्रजग्मतुः ॥ ५९ ॥ हरिर्ब्रह्मा
चमुदितौसावित्रीकमलायुतौ ॥ कामोपिवाक्यानिहरस्यश्रुत्वाचामोदयुक्तोरतिनासमित्रः ॥ शम्भुंसमासाद्यविविक्तरूपी
तस्थौवसन्तव्विँनियोज्यशश्वत् ॥ ६० ॥ ॥ इतिकालिकापुराणेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥
॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ अथसत्यापुनःशुक्लपक्षेष्टम्यामुपोषिता ॥ आश्विनेमासिदेवेशम्पूजयामासभक्तितः ॥ १ ॥ इतिनन्दा
व्रतेपूर्णेनवम्यान्दिनभागतः॥ तस्यास्तुभक्तिनम्रायाःप्रत्यक्षमभवद्धरः॥२॥ प्रत्यक्षतोहरव्वीँक्ष्यसामोदहृदयासती॥ ववन्दे
चरणौतस्यलज्जयावनतानता ॥ ३ ॥ अथप्राहमहादेवःसतीन्तद्व्रतधारिणीम् ॥ तामिच्छन्नपिभार्यार्थेतस्याश्चर्य्याफलप्रदः
॥ ४ ॥ ॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ अनेनत्वद्व्रतेनाहम्प्रीतोस्मिदक्षनन्दिनि ॥ वरव्वँरप्रदास्यामियस्तवाभिमतभवेत् ॥ ५ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ जानन्नपीहतद्भावम्महादेवोजगत्पतिः ॥ ६ ॥ ऊचेथवरयस्वेतितद्वाक्यश्रवणेच्छया ॥ सापित्रपास
माविष्टानोवक्तुंहृदयेस्थितम् ॥ शशाकबालाभिष्टय्यँल्लज्जयाछादितय्यँतः ॥ एतस्मिन्नन्तरेकामःसाभिप्रायंहरन्तदा ॥
॥ ७ ॥ वामापरिग्रहेनेत्रेवक्रव्व्यापारलिङ्गितम् ॥ सम्प्राप्यविवरञ्चायंसन्दधेपुष्पहेतिना ॥ ८ ॥ हर्षणेनाथबाणेनवि
व्व्याधहृदयेहरम् ॥ ततोसौहर्षितःशम्भुर्व्वीक्षाञ्चक्रेसतीम्मुहुः ॥ ९ ॥ विस्मृत्यचपरंब्रह्मचिन्तनंम्परमेश्वरः ॥ ततः पुनर्म्मो

१ रतिनेत्यार्षम् ।

ankurnagpal108@gmail.com

हनेनबाणेनैनम्मनोभवां ॥ १० ॥ विव्याधहार्षितः शम्भुम्मोहितश्चतदाभृशम् ॥ ततोयदासौमोहस्यहर्षस्यचद्विजोत्तमाः ॥
११॥भावंव्यक्तीचकारैषमाययापिविमोहितः ॥ अथत्रपांस्वांसंष्टभ्ययदाप्राहहरंसता ॥ १२ ॥ ममेष्टन्देहिवरदवरमित्यर्थ
कारकम् ॥ तदावाक्यस्यावसानमनपेक्ष्यवृषध्वजः ॥ १३ ॥ भवस्वममभार्येतिप्राहदाक्षायणीम्मुहुः ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्त
स्यसाभीष्टफलभावनम् ॥ १४ ॥ तूष्णीन्तस्थौप्रमुदितावरम्प्राप्यमनोगतम्॥ सकामस्यहरस्याग्रेतत्रसाचारुहासिनी॥
॥ १५ ॥ अकरोन्निजभावाँश्चहावानपिद्विजोत्तमाः ॥ स्वस्यभावान्समादायशृङ्गाराख्योरसस्तदा ॥ १६ ॥ तयो
र्विवेशविप्रेन्द्राःकलाहावायथोचितम्॥हरस्यपुरतोरेजेस्निग्धभिन्नाञ्जनप्रभा॥१७॥चन्द्राभ्यासेभ्रलेखेवस्फटिकोज्ज्वलव
र्ष्मणः॥ अथसातमुवाचेदंहरन्दाक्षायणीमुहुः ॥ १८ ॥ पितुर्म्मेगोचरीकृत्यमाङ्गृह्णीष्वजगत्पते॥ एवम्मितर्व्वचोदेवीयदो
वाचसतीतदा ॥ १९ ॥ ममभार्य्याभवेत्यूचेपुनःकामेनमोहितः ॥ अथैतद्वीक्ष्यमदनःसरतिःससखोमुदा ॥ २० ॥ युक्तो
बभूवशश्वच्चआत्मानञ्चाभ्यनन्दयन् ॥ अथदाक्षायणीशम्भुंसमाभाष्यद्विजोत्तमाः ॥ २१ ॥ जगाममातुरभ्यासंहर्षमोहस
न्विता ॥ हरोपिहिमवत्प्रस्थम्प्रविश्यचनिजाश्रमम् ॥ २२ ॥ दाक्षायणीविप्रलम्भदुःखाद्ध्यानपरोभवत् ॥ विप्रलब्धो
पिभूतेशोब्रह्मवाक्यमथास्मरत् ॥ २३ ॥ जायापरिग्रहस्यार्थेयदुक्तम्पद्मयोनिना ॥ स्मृत्यैवब्रह्मवाक्यस्यपुराविश्वासतः

१ शरीरस्य २ चिन्ता।

ankurnagpal108@gmail.com

परम् ॥ २४ ॥ चिन्तयामाससमनसाब्रह्माणव्वृँषभध्वजः ॥ अथसञ्चिन्त्यमानोपिपरमेष्ठीत्रिशूलिनः ॥ २५ ॥ पुरस्ता
त्प्राविशत्तूर्णमिष्टसिद्धिप्रचोदितः ॥ यत्रायंहिमवत्प्रस्थेविप्रलब्धोहरःस्थितः ॥ २६ ॥ सावित्रीसहितोब्रह्मातत्रैवसमुप
स्थितः ॥ अथतव्वीँक्ष्यधातारंसावित्रीसहितंहरः ॥ २७ ॥ सोत्सुकोविप्रलब्धश्चसत्यर्थैतमुवाचह ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥
ब्रह्मन्विश्वार्थतोदारपरिग्रहकृतौचयत्॥२८॥त्वमात्थतत्सार्थमिवप्रतिभातिममाधुना ॥अहमाराधितोभक्त्यादाक्षायण्याति
भक्तितः ॥ २९ ॥ तस्यावरमहन्दातुय्यँदायातःप्रपूजितः ॥ तत्सकाशेतदाकामोमाव्विँव्याधमहेषुभिः ॥ ३० ॥ माय
यामोहितश्चाहन्तत्प्रतीकारमञ्जसा॥नशक्तःकर्त्तुमभितःपुराहङ्कमलासन॥३१॥तस्याश्चवाञ्छितम्ब्रह्मन्नेतदेवम येक्षितम्॥
यदहंस्याव्विँभोभर्त्ताव्रतभक्तिसमायुतः॥३२॥तस्मात्त्वङ्कुरुविश्वार्थैमदर्थैचप्रजापते॥दक्षोयथामामामन्त्र्यसुतान्दातात
थाद्रुतम् ॥ ३३ ॥ गच्छत्वन्दक्षभवनङ्कथयस्ववचोमम॥ यथासतीवियोगोमेभङ्गःस्यात्त्वन्तथाकुरु ॥ ३४ ॥ मार्कण्डे
यउवाच ॥ इत्युदीर्य्यमहादेवः सकाशेस्यप्रजापतेः ॥ सावीत्रीव्वीँक्ष्यसत्यास्तुविप्रयोगोव्यवर्धत ॥ ३५ ॥ तंसमा
भाष्यलोकेशःकृतकृत्योमुदान्वितः ॥ इदञ्जगादजगताँहितम्पथ्यञ्चधूर्ज्जटे ॥ ३६ ॥ ब्रह्मोवाच॥ यदात्थभगवञ्छम्भो
तद्विश्वार्थंसुनिश्चितम् ॥ नास्त्येवभवतःस्वार्थोममापिवृषभध्वज॥३७ ॥ सुताञ्चतुभ्यन्दक्षस्यस्वयमेवप्रदास्यति ॥ अह

ankurnagpal108@gmail.com

ञ्चापिवदिष्यामित्वद्वाक्यन्तत्समक्षतः ॥ ३८ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्युदीर्य्यमहादेवम्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ज
गामदक्षनिलयंस्यन्दनेनातिवेगिना ॥ ३९ ॥ अथदक्षोपिवृत्तान्तंसर्व्वंश्रुत्वासतीमुखात्॥ चिन्तयामासदेयेयंमत्सुताशम्भ
वेकथम् ॥ ४० ॥ आगतोपिमहादेवःप्रसन्नःसञ्जगामह ॥ पुनरेवकथंसोपिसुतार्थेऽत्यर्थमीप्सितः ॥ ४१ ॥ प्रस्थाप्योवाम
यातस्यदूतोनिकटमञ्जसा ॥ नैतद्योग्यन्नगृह्णीयाद्यद्येनार्व्विभुरात्मने ॥ ४२॥ अथवापूजयिष्यामितमेववृषभध्वजम् ॥ म
दीयतनयाभर्त्तास्वयमेवयथाभवेत्॥४३॥तथैवपूजितःसोपिवाञ्छत्यतिप्रयत्नतः॥शम्भुर्भवतुमद्भर्त्तेत्येवन्दत्तञ्चतेनतत्४४
इतिचिन्तयतस्तस्यदक्षस्यपुरतोविधिः ॥ उपस्थितोहंसरथःसावित्रीसहितस्तदा ॥ ४५ ॥ तन्दृष्ट्वावेधसन्दक्षःप्रणम्यावनतः
स्थितः ॥ आसनञ्चददौतस्मैसमाभाष्ययथोचितम् ॥ ४६ ॥ ततस्तंसर्व्वलोकेशन्तत्रागमनकारणम्॥ दक्षःपप्रच्छविप्रे
न्द्राश्चिन्ताविष्टोपिहर्षितः ॥ ४७॥ ॥ दक्षउवाच ॥ ॥ तवात्रागमनेहेतुङ्कथयस्वजगद्गुरो ॥ पुत्रस्नेहात्कार्य्यवशादथवाश्र
ममागतः ॥ ४८ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतिपृष्टःसुरश्रेष्ठोदक्षेणसुमहात्मना ॥ प्रहसन्नब्रवीद्वाक्यम्मोदयँस्तम्प्र
जापतिम् ॥ ४९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुदक्षयदर्थन्तेसमीपमहमागतः ॥ तल्लोकस्यहितम्पथ्यम्भवतोपितदी
प्सितम् ॥ ५० ॥ तवपुत्र्यासमाराध्यमहादेवञ्जगत्पतिम् ॥ योवरःप्रार्थितःसोद्यस्वयमेवागतोगृहम् ॥ ५१ ॥ शम्भुना

१ कथमित्यस्यआगमिष्यतीतिशेषः ।

ankurnagpal108@gmail.com

तवपुत्र्यर्थेत्वत्सकाशमहम्पुनः ॥ प्रस्थापितोस्मियत्कृत्यंश्रेयस्तदवधारय ॥ ५२ ॥ वरन्दातुर्य्यदायातस्तावत्प्रभृतिश
ङ्करः ॥ त्वत्सुताविप्रयोगेननशर्म्मलभतेंजसा ॥ ५३ ॥ लब्धछिद्रोपिमदनोनिचखानतदाभृशम् ॥ सर्व्वैःपुष्पकरैर्ब्बाणैरे
कदैवजगत्प्रभुम् ॥ ५४ ॥ सबाणविद्धःकामेनपरित्यज्यात्मचिन्तनम् ॥ सतींविचिन्तयन्नास्तेव्याकुलः प्राकृतोयथा
॥ ५५ ॥ विस्मृत्यप्रस्तुताम्वाणीङ्गणाग्रेविप्रयोगतः ॥ क्वसतीत्येवगिरिशोभाषतेन्यकृतावपि ॥ ५६ ॥ मयामद्वा
ञ्छितम्पूर्व्वन्त्वयाचमदनेनच ॥ मरीच्याद्यैर्म्मुनिवरैस्तत्सिद्धमधुनासुत ॥ ५७ ॥ त्वत्पुत्र्याराधितःशम्भुःसोपित
स्याविचिन्तनात् ॥ अनुमोदयितुम्प्रेप्सुर्व्वर्त्ततेहिमवद्गिरौ ॥ ५८ ॥ यथानानाविधैर्ब्भावैःसत्यानन्दाव्रतेनच ॥ शम्भुराराधि
तस्तेनतथैवाराध्यतेसती ॥ ५९ ॥ तस्मात्त्वन्दक्षतनयांशम्भ्वर्थेपरिकल्पिताम् ॥ तस्मैदेह्यविलंबेनतेनतेकृतकृत्यता ॥ ६०
अहन्तमानयिष्यामिनारदेनत्वदालयम् ॥ तस्मैत्वमेनांसर्य्यच्छतदर्थेपरिकल्पिताम् ॥ ६१ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ एवमेवे
तिदक्षस्तमुवाचपरमेष्ठिनम् ॥ विधिश्चगतवाँस्तत्रगिरिशोयत्रसंस्थितः ॥ ६२ ॥ गतेब्रह्मणिदक्षोपिसदारतनयोमुदा ॥ अ
भवत्पूर्णदेहस्तुपीयूषैरिवपूरितः ॥ ६३ ॥ अथब्रह्मापिमोदेनप्रसन्नःकमलासनः ॥ आससादमहादेवंहिमवद्गिरिसंस्थितम् ॥ ६४ ॥
तर्व्वीक्ष्यलोकस्रष्टारमायान्तव्वृँषभध्वजः ॥ मनसासंशयञ्चक्रेसतीप्राप्तौमुहुर्म्मुहुः ॥ ६५ ॥ अथदूरान्महादेवोलोके

ankurnagpal108@gmail.com

शंसामसर्य्युतम् ॥ उवाचमदनोन्माथीविधिंसस्मरमानसः ॥ ६६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ किमवोचन्सु
रश्रेष्ठसत्यर्थंत्वत्सुतःस्वयम् ॥ कथयस्वयथास्वान्तंमन्मथेननदीर्यते ॥ ६६ ॥ बाधमानोविप्रयोगोमामेवचसतीमृते ॥
अभिहन्तिसुरश्रेष्ठत्यक्त्वान्यान्प्राणधारिणः ॥ ६७ ॥ सतीतिसततव्वैब्रह्मन्कार्य्यान्तरेप्यहम् ॥ सायथाहिम
याप्राप्यातद्विधस्वतथाद्रुतम् ॥ ६८ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सत्यर्थंयन्ममसुतोवदतिस्मवृषध्वज ॥ तच्छृणु
ष्वनिजंसाध्यंसिद्धमित्यवधारय॥ ६९ ॥ देयातस्मैमयापुत्रीतदर्थेपरिकल्पिता ॥ ममापीष्टमिदङ्कर्म्मत्वद्वाक्यादधिकम्पु
नः ॥ ७० ॥ मत्पुत्र्याराधितःशम्भुरेतदर्थेस्वयम्पुनः ॥ सोप्यन्विच्छतितार्य्यंस्मात्तस्माद्देयामयाहरे॥ ७१ ॥ शुभे
लग्नेमुहूर्त्तेचैसमागच्छतुमेन्तिकम् ॥ तदादास्यामितनयाम्भिक्षार्थंशम्भवेविधे ॥ ७२ ॥ इत्यवोचन्मुदादक्षस्तस्मात्त्वं
वृषभध्वज ॥ शुभेमुहूर्तेतद्वेश्मगच्छतामनुयाचतु॥ ७३ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ गमिष्येभवतासार्द्धन्नारदेनमहात्मना॥ द्रुत
मेवजगत्स्रष्टस्तस्मात्वन्नारदंस्मर ॥ ७४ ॥ मरीच्यादीन्दशतथामानसानपिसंस्मर ॥ तैःसार्द्धन्दक्षनिलयङ्गमिष्येहङ्गणैः
सह ॥ ७५ ॥ ततःस्मृतास्तेकमलासनेनसनारदाब्रम्हसुतामनोजवाः ॥ समागतायत्रहरोविधिश्चतत्रागताःकाममवेत्यचि
न्ताम् ॥ ७६ ॥ ॥ इतिश्रीकालिकापुराणेदशमोध्यायः ॥ ॥ १०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसमागताःसर्व्वे

ankurnagpal108@gmail.com

मानसाश्चसनारदाः ॥ विधेःस्मरणमात्रेणवातेनैवविनोदिताः ॥ १ ॥ तैःसार्द्धम्ब्रम्हणाशम्भुःसगणोदक्षमन्दिरम्॥ जगाममोदयुक्तोथकालेतत्कर्म्मयोगिनि ॥ २ ॥ गणाःशङ्खाँश्चपटहाण्डिण्डिमाँस्तूर्य्यवंशकान् ॥ वादयन्तोमुदायुक्ताअनुगच्छन्तिशङ्करम् ॥ ३ ॥ केचित्तालड्डूरतलैःकुर्व्वन्तोङ्घितलस्वनम् ॥ विमानैरतिवेगैःस्वैरनुयान्तिवृषध्वजम् ॥ ४ ॥ कोलाहलम्प्रकुर्व्वन्तस्तथानानाविधान्रवान् ॥ गणाअनेकाकृतयःशब्दयोगेननिर्य्ययुः ॥ ५ ॥ ततोदेवामुदायुक्तागन्धर्व्वाप्सरसोगणाः ॥ वाद्यैर्मोदैस्तथानृत्यैरन्वीयुर्व्वृषभध्वजम् ॥ ६ ॥ तेषांशब्देनविप्रेन्द्रागन्धर्व्वाणाङ्गरीयसाम् ॥ गणानाञ्चदिशःसर्व्वाःपूरिताचवसुन्धरा ॥ ७ ॥ कामोपिसगणःशम्भुंसशृङ्गाररसादिभिः ॥ मोदयन्मोहयन्काममन्वियात्ससमक्षतः ॥ ८ ॥ हरेगच्छतिभार्य्यार्थेतदानींसकलाःसुराः ॥ ब्रह्माद्याःस्वयमेवाशुवाद्यञ्चक्रुर्म्मनोहरम् ॥ ९ ॥ दिशःसर्व्वाःसुप्रसन्नाबभूवुर्द्विजसत्तमाः ॥ जज्वलुश्चाग्नयःशान्ताःपुष्पवृष्टिरजायत ॥ १० ॥ ववुर्व्वाताःसुरभयोवृक्षाश्चापिसुपुष्पिताः ॥ बभूवुःप्राणिनःस्वस्थाअश्वस्थायेपिकेचन ॥ ११ ॥ हंससारसकादम्बानीलकण्ठाश्चचातकाः ॥ चुक्रुशुर्मधुराञ्छब्दान्प्रेरयन्तइवेश्वरम् ॥ ॥ १२ ॥ भुजङ्गोव्याघ्रकृत्तिश्चजटाचन्द्रकलातथा ॥ जगामभूषणत्वञ्चतेनापिपरिदीपितः ॥ १३ ॥ ततःक्षणेनबलिनाबलीवर्द्देनवेगिना ॥ सब्रह्मनारदाद्यैश्चप्रापदक्षालयंहरः ॥ १४ ॥ ततोदक्षोमहातेजाअभ्युत्थायस्वयंहरम् ॥

ankurnagpal108@gmail.com

का० ब्रह्मादींश्चददौतेषामासनानियथोचितम् ॥ १५ ॥ कृत्वायथोचितन्तेषांपूजाम्पाद्यादिभिस्तथा ॥ चकारसर्व्वंदन्दक्षोमु पु०
२४ निभिर्म्मानसैःपुनः ॥ १६ ॥ ततःशुभेमुहूर्त्तेतुलग्नेचद्विजसत्तमाः ॥ सतीन्निजसुतान्दक्षोददौहर्षेणशम्भवे ॥ १७ ॥ उद्वा
अ. ११ हविधिनासोपिपाणिञ्जग्राहहर्षितः ॥ दाक्षायण्यावरतनोस्तदानीव्वृँषभध्वजः ॥ १८ ॥ ब्रह्माथनारदाद्याश्चमुनयःसाम
गीतिभिः ॥ ऋचायजुर्भिःसुश्रव्यैस्तोषयामासुरीश्वरम् ॥ १९ ॥ वाद्यञ्चक्रुर्ग्गणाःसर्व्वेननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ पुष्पवृ
ष्टिञ्चससृजुर्म्मेघागगनसङ्गताः ॥ २० ॥ अथशम्भुमुपागत्यगरुडेनातिवेगिना ॥ सार्द्धङ्कमलयाचेदमुवाचगरुडध्वजः ॥ २१
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ स्निग्धनीलाञ्जनश्यामशोभयाशोभसेहर ॥ दाक्षायण्यायथाचाहम्प्रतिलोमेनपद्मया ॥ २२
कुरुत्वमनयासार्द्धंरक्षान्देवस्यवानृणाम् ॥ अनयासहसंसारसारिणाम्मङ्गलंसदा ॥ २३ ॥ कुरुदस्यून्यथायोग्यंहनिष्य
सिचशङ्कर ॥ यएवैनांसाभिलाषोदृष्ट्वाश्रुत्वाथवाभवेत् ॥ २४ ॥ तंहनिष्यसिभूतेशनात्रकार्य्याविचारणा ॥ ॥ मार्क्कण्डेय
उवाच ॥ ॥ एवमस्त्वितिसर्व्वज्ञःप्रोवाचपरमेश्वरम् ॥ २५ ॥ प्रहृष्टमानसम्प्रीत्याप्रसन्नवदनोद्विजाः ॥ अथब्रह्मात २४
दादृष्ट्वादक्षजाञ्चारुहासिनीम् ॥ २६ ॥स्मरानिष्टमनावक्रव्वीक्षाञ्चक्रेतदीयकम् ॥मुहुर्म्मुहुस्तदाब्रह्मापश्यतिस्मसतीमुखम्
॥ २७ ॥ तदेन्द्रियविकारञ्चप्राप्तवानवशःपुनः ॥ अथतस्यपपाताशुतेजोभूमौद्विजोत्तमाः ॥ २७ ॥ तज्ज्वलद्दहनाभासम्मु

ankurnagpal108@gmail.com

नीनाम्पुरतस्तदा ॥ ततस्तस्मात्समभवँस्तोयदाःशब्दसँय्युताः ॥२९॥ सव्वँर्त्तश्चतथावर्त्तःपुष्करोद्रोणएवच॥गर्ज्जन्तश्चाथ
मुञ्चन्तस्तोयानिद्विजसत्तमाः॥३०॥तैस्तुसञ्छादितेव्योम्नितेषुगर्ज्जत्सुशङ्करः ॥ पश्यन्दाक्षायणीन्देवीम्भृशङ्कामेनमोहितः
॥ ३१ ॥ मोहितोप्यथकामेनतदाविष्णुवचःस्मरन् ॥ इयेषहन्तुम्ब्रह्माणंशूलमुद्यम्यशङ्करः ॥ ३२ ॥ शम्भुनोद्यमितेशूले
विधिंहन्तुन्द्विजोत्तमाः ॥ मरीचिनारदाद्यास्तेचक्रुर्हाहाकृतिन्तदा ॥ ३३ ॥ दक्षोमैवम्मैवमितिपाणिमुद्यम्यशङ्कितः ॥
वारयामासभूतेशङ्क्षिप्रमेवपुरोगतः ॥ ३४ ॥ अथाग्रेमिलितव्वीक्ष्यतदादक्षम्महेश्वरः ॥ प्रत्युवाचाप्रियमिदंस्मारयन्वै
ष्णवीङ्गिरम् ॥ ३५॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥नारायणेनविप्रेन्द्रयदिदानीमुदीरितम्॥ मयाप्यङ्गीकृतङ्कर्तुंन्तदिहैवप्रजापते॥
॥ ३६ ॥ एनाय्यँःसाभिलाषःसन्वीक्षतेतंहनिष्यसि॥इतिवाचन्तुसफलामेनांहत्वाकरोम्यहम् ॥ ३७ ॥ साभिलाषःकथ
म्ब्रह्मासतींसमवलोकयत् ॥ अभवच्चत्यक्ततेजास्तुततोहन्मिकृतागसम् ॥ ३८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तमेवव्वादिन
व्विँष्णुःक्षिप्रम्भूत्वापुरःसरः॥ इदमूचेवारयँस्तंहन्तुंसर्वजगत्प्रभुः॥ ३९ ॥ ॥ श्रीभगवानुउवाच ॥ ॥ नहनिष्यसि
भूतेशस्त्रष्टारञ्जगताव्वँरम् ॥ अनेनैवसतीभार्य्याभवदर्थेप्रकल्पिता॥ ४० ॥ प्रजाःस्त्रष्टुमयंशम्भोप्रादुर्भूतश्चतुर्म्मुख॥
अस्मिन्हतेजगत्स्त्रष्टानास्त्यन्यःप्राकृतोधुना ॥ ४१ ॥ सृष्टिस्थित्यन्तकर्माणिकरिष्यामःकथम्पुनः ॥ अनेनापिमयाचै

ankurnagpal108@gmail.com

वभवताचसमञ्जसम् ॥४२॥ एकस्मिन्निहतेमीषुकस्तत्कर्म्मकरिष्यति ॥ तस्मान्नवध्योभवताविधातावृषभध्वज ॥ ४३ ॥
ईश्वरउवाच ॥ ॥ प्रतिज्ञाम्पूरयिष्यामिहत्वैनञ्चतुराननम् ॥ अहमेवप्रजाःस्त्रक्ष्येस्थावराणिचराणिच ॥ ४४ ॥ अन्यंस्त्र
क्ष्येविधातारमथवाहंस्वतेजसा ॥ सएवसृष्टिकर्तास्यात्सर्व्वदामदनुज्ञया ॥ ४५ ॥ हत्वैनव्विँधिमेवाहम्प्रतिज्ञाम्पालयान्वि
भो ॥ स्त्रष्टारमेकंस्त्रक्ष्यामिनवारयचतुर्भुज ॥ ४६ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वागिरिशस्यचतुर्भुजः ॥
स्मितप्रसन्नवदनःपुनर्म्मैवमितीरयन् ॥ ४७॥ प्रतिज्ञापूरणङ्कर्तुंय्योँग्यमात्मनिनोभवेत् ॥इत्युवाचाभिवदनमीश्वरस्यद्विजो
त्तमाः ॥ ४८ ॥ ततःपुनःशम्भुरूचेकथामात्माविधिर्म्मम ॥ लक्षतेभिन्नएवायम्प्रत्यक्षेणाग्रतःस्थितः ॥ ४९ ॥ अथप्रहस्य
भगवान्मुनीनाम्पुरतस्तदा ॥ इदमूचेमहादेवन्तोषयन्गरुडध्वजः ॥ ५० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नब्रह्माभवतोभिन्नोनशम्भु
र्ब्रह्मणस्तथा ॥ नचायय्युँवयोर्भिन्नोऽभिन्नत्वंसर्व्वदातनम् ॥ ५१ ॥ प्रधानस्याप्रधानस्यभागाभागस्वरूपिणः ॥ ज्योति
र्मयस्यभागोमेयुवामेकोहमंशकः ॥५२ ॥ कस्त्वङ्कोहञ्चकोब्रह्माममैवपरमात्मनः ॥ अंशत्रयमिदम्भिन्नंसृष्टिस्थित्यन्तकार
णम् ॥ ५३॥ चिन्तयस्वात्मनात्मानंसंस्तंवङ्कुरुचात्मनि ॥ एकत्वम्ब्रह्मवैकुण्ठशम्भूनांह्यद्वतङ्कुरु ॥५४ ॥ शिरोग्रीवादिभेदेन
यथैकस्यैवधर्म्मिणः ॥ अङ्गानिमेतथैकस्यभागत्रयमिदंहर ॥ ५५ ॥ यज्ज्योतिरग्र्यंस्वपरप्रकाशङ्कूटस्थमव्यक्तमनन्तरूप

१ पारि चयम् ।

ankurnagpal108@gmail.com

म् ॥ नित्यञ्चदीर्घादिविशेषणाद्यैर्हीनम्परन्तच्चवयन्नभिन्ना॥५६॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमहादेवोवि
मोहितः॥ जानन्सचाप्यभिन्नत्वन्सद्भिस्मृत्यान्यचिन्तनात् ॥५७॥ पुनःपप्रच्छगोविन्दमनन्यत्वन्त्रिभेदिनाम् ॥ ब्रह्मविष्णु
त्र्यम्बकानामेकस्यचविशेषकम् ॥५८॥ ततोनारायणःपृष्टःकथयामासशम्भवे ॥ अनन्यत्वन्त्रिदेवानामेकत्वञ्चव्यदर्शयत्
॥ ५९ ॥ श्रुत्वाततोविष्णुमुखाब्जकोशादनन्यताविष्णुविधीशतत्त्वे ॥ दृष्ट्वास्वरूपञ्चजघानतैनव्विँधिम्मुडःपुष्पमधूकराभ
म् ॥ ६० ॥ ॥इतिकालिकापुराणेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ऋषयऊचुः ॥ अनन्यत्वन्त्रिदेवाना
य्यँज्जगादजनार्दनः ॥ शम्भवेतद्वयंश्रोतुमिच्छामोद्विजसत्तम ॥१॥ एकत्वन्दर्शयामासकथँव्वागरुडध्वजः ॥ तत्समाचक्ष्व
विप्रेन्द्रपरङ्कौतूहलंहिनः ॥ २ ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ शृणुध्वम्मुनयोगुह्यम्परमप्रयतम्परम् ॥ त्रिदेवानामनन्यत्वन्तथै
वैकत्वदर्शनम् ॥ ३ ॥ हरेणपृष्टोगोविन्दस्तंसमाभाष्यसादरम् ॥ इदमाहमुनिश्रेष्ठाअभिन्नप्रतिपादकम् ॥ ४ ॥ ॥श्रीभगवा
नुवाच ॥ ॥ इदन्तमोमयंसर्व्वमासीद्भुवनवर्ज्जितम् ॥ अप्रज्ञातमलक्ष्यञ्चप्रसुप्तमिवसर्व्वतः ॥ ५ ॥ नदिवारात्रिभागोत्र
नाकाशन्नचकाश्यपी ॥ नज्योतिर्नजलंवायुर्न्नान्यत्किञ्चनसंस्थितम् ॥ ६ ॥ एकमासीत्परम्ब्रह्मसूक्ष्मन्नित्यमतीन्द्रियम् ॥अ
व्यक्तञ्ज्ञानरूपेणद्वैतहीनाविशेषणम् ॥ ७ ॥ प्रकृतिःपुरुषश्चैवनित्यौद्वौसर्व्वसंहितौ ॥ स्थितःकालोपिभूतेशजगत्कारणमे

ankurnagpal108@gmail.com

ककम्॥८॥यदेकम्परत्पम्ब्रह्मतत्स्वरूपापरंहरः॥रूपत्रयमिदन्नित्यन्तस्यैवजगतःपतेः॥९॥कालोनामापरंरूपमनाद्यन्तन्तुका
रणम् ॥ सर्व्वेषामेवभूतानामवच्छेदेनसङ्गतः॥१०॥ततस्तत्स्वप्रकाशेनभास्वद्रूपम्प्रकाशते॥पुरासृष्ट्यर्थमतुलंक्षोभयन्प्रकृ
तिंस्वयम्॥११॥सङ्क्षुब्धायान्तुप्रकृतौमहत्तत्त्वमजायत॥महत्तत्त्वात्ततःपश्चादहङ्कारस्त्रिधाभवत् १२॥अहङ्कारेतुसञ्जातेशब्द
तन्मात्रतस्ततः॥आकाशमसृजद्विष्णुरनन्तम्मूर्त्तिवर्ज्जितम्॥१३ ततस्तुरसतन्मात्रादपःसृष्ट्वामहेश्वरः॥निराधारःस्वयन्दध्रे
तास्तदानिजमायया॥१४॥ततस्त्रिगुणसाम्येनसंस्थिताम्प्रकृतिंप्रभुः॥पुनःसङ्क्षोभयामाससृष्ट्यर्थम्परमेश्वरः ॥ १५ ॥ततः
साप्रकृतिस्तासुबीजन्त्रिगुणभागवत्॥अप्सुसंसर्ज्जयामासजगद्बीजन्निराकुलम्॥ १६॥ तद्बिद्द्बङ्क्रमेणैवहैममण्डमभून्म
हत् ॥ जग्राहापःसमस्तास्तागर्ब्भएवतदण्डकम् ॥ १७॥ अप्सुस्थितासुहैमाण्डगर्ब्भेविष्णुस्तदण्डकम्॥तथैवमाययादध्रे
ब्रह्माण्डमतुलम्पुनः॥ १८ ॥ वारिणावह्निभिश्चैववायुभिर्न्नभसातथा॥बहिस्तदण्डकञ्छन्नंसर्व्वपार्श्वेसमन्ततः॥१९ ॥ सप्त
सागरमानेनतथानद्यादिमानतः॥ ब्रह्माण्डाभ्यन्तरेतोयन्तदन्यत्तुबहिर्ग्गतम्॥२० ॥ तदन्तःस्वयमेवासौविष्णुर्ब्रह्मस्वरूप
धृक्॥ दैवव्वर्षमुखित्वेवप्रविभेदतदण्डकम् ॥ २१॥ तस्मात्समभवन्मेरुरुत्पन्नोऽस्मिन्महेश्वरः॥जरायुःपर्व्वताजातासमुद्राः
सप्ततज्जलात् ॥ २२ ॥ तन्मध्येगन्धतन्मात्रात्पृथिवीसमजायत ॥ ईश्वरेणप्रकृत्याचयोजितात्रिगुणात्मिका ॥ २३ ॥ प्रागे

ankurnagpal108@gmail.com

वपर्व्वतादिभ्यःसमुत्पन्नावसुन्धरा॥ ब्रह्माण्डखण्डसंय्योगाद्दृढाभूतातुसाभृशम्॥२४॥तस्यामेवस्थितोब्रह्मासर्व्वलोकगुरुः
स्वयम् ॥ यदाब्रह्माण्डमध्यस्थोब्रह्माव्यक्तोनचाभवत् ॥२५॥ तदैवरूपतन्मात्रात्तेजः सम्यगजायत ॥ वायुस्तुस्पर्शतन्मा
त्रात्प्रकृत्याविनियोजितात्॥२६॥बभूवसर्व्वभूतानाम्प्राणभूतःसमन्ततः॥अद्भिस्तेजोभिरतुलैर्व्वायुभिर्न्नभसातथा॥२७॥
अंतर्व्वहिस्तदण्डस्यव्याप्तमन्यत्तुगर्भगम्॥ततोब्रह्माशरीरन्तुत्रिधाचक्रेमहेश्वरः ॥ २८ ॥ प्रधानेच्छवशाच्छम्भोस्त्रिगुणन्त्रि
गुणीकृतम् ॥ तदूर्द्ध्वभागःसञ्जातश्चतुर्व्वक्त्रश्चतुर्भुजः॥२९॥पद्मकेशरगौराङ्गकायोब्राह्मयोमहेश्वरः॥तन्मध्यभागोनीलाङ्ग
एकवक्त्रश्चतुर्भुजः ॥ ३० ॥ शंखचक्रगदापद्मपाणिःकायःसवैष्णवः ॥ अभवत्तदधोभागःपञ्चवक्त्रश्चतुर्भुजः॥ ३१ ॥
स्फटिकाभ्रसमःशुक्लःसकायश्चन्द्रशेखरः ॥ इतस्ततोब्रह्मकायेसृष्टिशक्तिन्न्ययोजयत् ॥ ३२ ॥ स्वयमेवाभवत्स्त्रष्टाब्रह्म
रूपेणलोकभृत् ॥ स्थितिशक्तिन्निजाम्मायाम्प्रकृत्याख्यांन्ययोजयत् ॥ ३३ ॥ महेशोवैष्णवेकायेज्ञानशक्तिन्निजान्त
था ॥ स्थितिकर्त्ताभवद्विष्णुरहमेवमहेश्वरः ॥ ३४ ॥ शर्व्वशक्तिनियोगेनसदातद्रूपताभम ॥ अन्तशक्तिन्तथाकायेशा
म्भवेसन्ययोजयत् ॥ ३५ ॥ अन्तकर्त्ताभवच्छम्भुःसएवपरमेश्वरः॥ततस्त्रिषुशरीरेषुस्वयमेवप्रकाशते ॥३६॥ ज्ञानरूप
म्परज्ज्योतिरनादिर्भगवान्प्रभुः ॥ सृष्टिस्थित्यन्तकरणादेकएवमहेश्वरः ॥ ३७॥ ब्रह्माविष्णुःशिवश्चेतिसञ्ज्ञामापप्

ankurnagpal108@gmail.com

क्पृथक् ॥ अतस्त्वञ्चविधाताचतथाहमपिनपृथक् ॥ ३८ ॥ एवंशरीरंरूपञ्चज्ञानमस्माकमन्तरम् ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यविष्णोरमिततेजसः ॥ ३९ ॥ हर्षोत्फुल्लमुखःप्रोचेपुनरेवजनार्दनम् ॥ ॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ एक
एवमहेशश्चज्योतीरूपोनिरञ्जनः ॥ ४० ॥ कावामायाथकःकालःकावाप्रकृतिरुच्यते ॥ केपुमांसस्ततोभिन्नाभिन्नाश्चे
त्कथमेकता ॥ ४१ ॥ तन्मेवदस्वगोविन्दतत्प्रभावय्यँथातथम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्वमेवपश्यसिसदाध्यानस्थःपर
मेश्वरम् ॥ ४२ ॥ आत्मन्यात्मस्वरूपन्तज्ज्योतीरूपंसदक्षरम् ॥ मायाञ्चप्रकृतिङ्कालम्पुरुषञ्चस्वयव्विँभो ॥ ४३ ॥
ज्ञातात्वन्ध्यानयोगेनतस्माद्ध्यानपरोभव ॥ माययामोहितोयस्मादधुनात्वस्मदीयया ॥ ४४ ॥ ततोविस्मृत्यपरमञ्ज्यो
तिर्हिंवनितारतः ॥ अधुनाकोपयुक्तस्त्वँव्विस्मृत्यात्मानमात्मनि ॥ ४५ ॥ माम्पृच्छसिप्रकृत्यादिरूपाणिप्रमथाधिप ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तत्रमहादेवःश्रुत्वावाक्यंसुनिश्चितम् ॥ ४६ ॥ मुनीनाम्पश्यताय्योँगयुक्तोध्यानपरोभवत् ॥ आ
साद्यबन्धम्पर्य्यङ्कन्निमीलोचनः ॥ ४७ ॥ आत्मानञ्चिन्तयामासतदात्मनिमहेश्वरः ॥ परञ्चिन्तयतस्तस्यशरीरँव्विब
भौशुभम् ॥ ४८ ॥ तेजोभिरुज्ज्वलन्द्रष्टुन्नशेकुर्म्मुनयस्तदा ॥ तत्क्षणाद्ध्यानयुक्तश्चशम्भुःसविष्णुमायया ॥ ४९ ॥
परित्यक्तोतिविबभौतपस्तेजोभिरुज्ज्वलः ॥ येयेगणास्तदातस्थुःसेवयाशङ्करान्तिके ॥ ५०॥ नतेपिवीक्षितुंशेकुःशङ्करव्वँा

१ लुडन्तम् ।

ankurnagpal108@gmail.com

दिवाकरम् ॥ स्वयमेवतदाविष्णुःसमाधिमनसोभृशम् ॥ ५१ ॥ प्रविवेशशरीरांतज्ज्योतीरूपेणधूर्ज्जटेः ॥ प्रविश्यतस्यज
ठरेयथासृष्टिक्रमःपुरा ॥ ५२ ॥ तथैवदर्शयामासस्वयन्नारायणोव्ययः ॥ नस्थूलन्नचसूक्ष्मञ्चनविशेषणगोचरम् ॥ ५३ ॥
नित्यानन्दन्निरातङ्कमेकंशुद्धमतीन्द्रियम् ॥ अदृश्यंसर्व्वद्रष्टारन्निर्गुणम्परमम्पदम् ॥ ५४ ॥ परमात्मानमानन्दञ्जगत्का
रणकारणम् ॥ प्रथमन्ददृशेशम्भुरात्मानन्तत्स्वरूपिणम् ॥ ५५ ॥ तत्रप्रविष्टमनसाबहिर्ज्ञानविवर्जितः ॥ तस्यैवरूप
म्प्रकृतिंसृष्ट्यर्थेभिन्नताङ्गताम् ॥ ५६ ॥ ददर्शतस्यैवाभ्यासेपृथग्भूतामिवैकिकाम् ॥ पुरुषाँश्चददर्शासौयथैववसतस्ततः ॥
॥ ५७ ॥ अग्नेरिवकणास्थूलादजस्त्रन्द्विजसत्तमाः ॥ तदेवकालरूपेणाभासतेचमुहुर्म्मुहुः ॥ ५८ ॥ सृष्टिस्थित्यन्तयोगा
नामवच्छेदनकारणम् ॥ प्रकृतिःपुरुषश्चैवकालोपिचमुहुर्म्मुहुः ॥ ५८ ॥ अभिन्नम्भाषमाणाँश्चसर्गार्थेभिन्नताङ्गतान् ॥
पृथग्भूतामभिन्नाँश्चददृशेचेन्दुशेखरः ॥ ६० ॥ एकमेवाद्वयम्ब्रह्मनेहनानास्तिकिञ्चन ॥ सप्रधानस्वरूपेणकालरूपे
णभासते ॥ ६१ ॥ तथापुरुषरूपेणसंसारार्थम्प्रवर्त्तते ॥ भोगार्थम्प्राणिनांशश्वच्छरीरेचप्रवर्त्तते ॥ ६२ ॥ सैवमाया
याप्रकृतिःसामोहयतिशङ्करम् ॥ हरिन्तथाविरिञ्चिञ्चतथैवान्यजनुर्भवान् ॥ ६३ ॥ मायाख्याप्रकृतिज्ज्ञाताजन्तून्समोह
यत्यति ॥ सास्त्रीरूपेणचसदालक्ष्मीभूताहरेःप्रिया ॥ ६४ ॥ सासावित्रीरतीसन्ध्यासासतीसैववीरिणी ॥ बुद्धिरूपास्व

ankurnagpal108@gmail.com

यन्देवीचण्डिकेतिचगीयते ॥ ६५ ॥ इतिस्वयन्ददर्शाशुध्यानमार्ग्गगतोहरः ॥ महदादिप्रभेदेनतथासृष्टिक्रमंस्वयम् ॥
॥ ६६ ॥ दर्शयित्वाहरिःकालम्प्रकृतिम्पुरुषाँस्तथा ॥ तथान्यद्दर्शयामासतच्छरावन्तुद्विजोत्तमाः ॥ ६७ ॥ ॥ इतिश्रीका०
द्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ७ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच॥ततोब्रह्माण्डसंस्थानन्दर्शयामासशम्भवे ॥ वहृधेतोयराशिस्थम्ब्रह्माण्डञ्चय
थापुरा॥ १ ॥तन्मध्येपद्मगर्ब्भाभम्ब्रह्माणञ्चजगत्पतिम्॥ज्योतीरूपम्प्रकाशार्थंसृष्ट्यर्थंञ्चपृथग्गतम् ॥२॥शरीरिणञ्चददृशे
ब्रह्माण्डान्तर्ग्गतम्मुहुः ॥ चतुर्ब्भुजम्प्रकाशन्तज्ज्योतिर्ब्भिः कमलासनम् ॥ ३ ॥ तत्रैवचत्रिधाभूतव्वँपुर्ब्राह्यन्ददर्शसः ॥
ऊर्ध्वमध्यान्तभागैश्चब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ॥ ४ ॥ यथोर्द्ध्वभागोवपुषोब्रह्मत्वमगमत्तदा ॥ मध्यँय्यथाविष्णुभूतन्ददर्शान्त
स्यशम्भुताम् ॥५॥ एकमेवशरीरन्तुत्रिधाभूतम्मुहुर्म्मुहुः ॥ हरोददर्शस्वेगर्ब्भेतथासर्व्वमिदञ्जगत्॥६॥ कदाचिद्वैष्णवङ्काय
म्ब्राह्मेकायेलयव्व्रजेत् ॥ब्राह्मन्तथावैष्णवेचशाम्भवेवैष्णवन्तथा॥७॥शाम्भवंवैष्णवेकायेब्राह्मयव्वाद्याप्यथशाम्भवे॥गच्छ
न्तल्लीनतांशम्भुरेकताञ्चमुहुर्म्मुहुः ॥ ८ ॥ ददर्शवामदेवोपिभिन्नञ्चाप्यपृथग्गतम् ॥ परमात्मनिगछन्तल्लीनतान्तद्वपुः
स्वयम् ॥ ९ ॥ तन्मध्येपृथिवींशम्भुर्द्ददर्शविततांजले ॥ महापर्व्वतसङ्घातैर्व्विरलंस्थगितान्नतः ॥१०॥ पुनर्द्ददर्शब्रह्माणङ्कुर्व्व
न्तंसर्ग्गमादितः ॥ आत्मानञ्चपृथग्भूतव्विँष्णुञ्चगरुडासनम् ॥ ११ ॥ दक्षम्प्रजापतिन्तत्रतथैवचनिजान्गणान् ॥

ankurnagpal108@gmail.com

मरीच्यादीन्दशतथावीरिणीञ्चतथासतीम् ॥ १२ ॥ सध्यांरतीञ्चकन्दर्प्पंशृंगारंसवसन्तकम् ॥ हावान्भावाँस्तथामारान्नृषीन्दे
वान्मरुद्गणान्॥ १३॥मेघाँश्चचन्द्रंसूर्य्यञ्चवृक्षान्वल्लीस्तृणानिच ॥ सिद्धान्विद्याधरान्यक्षान्राक्षसान्किन्नराँस्तथा॥ १४॥मा
नुषाँश्चभुजङ्गाँश्चग्राहान्मत्स्याँश्चकच्छपान् ॥ उल्कानिर्घातकेतूँश्चकृमिकीटपतङ्गकान् ॥ १५ ॥ काश्चिद्ददर्शवनितान्द्वन्द्वभा
वम्प्रकुर्व्वतीं ॥ उत्पन्नमुत्पद्यन्तञ्चविपद्यन्तञ्चकञ्चन॥ १६॥हसतोरमतःकाँश्चित्काँश्चिद्विलपतस्तथा॥धावतश्चापराञ्छम्भुर्द्द
दर्शपरमेश्वरः ॥१७॥ दिव्यालङ्कारसञ्छन्नामालाचन्दनचर्च्चिताः ॥ वीक्षाञ्चंचक्रिरेकेचिच्छम्भुनाक्रीडितामुहुः ॥ १८ ॥ स्तुव
न्तःप्रस्तुवन्तश्चशम्भुर्व्विष्णुन्तथाविधिम् ॥ केचिद्ददृशिरेतेनमुनयश्चतपोधनाः ॥ १९ ॥ तपांसिचेरतः केचिन्नदीतीरेतपोव
ने॥ स्वाध्यायवेदनिरताः पाठयन्तश्चकेचन॥२०॥तथैवसागराःसप्तनद्योदेवसरांसिच ॥ तथैवपर्व्वतस्थोसौददृशेशम्भुना
स्वयम्॥२१॥मायालक्ष्मीस्वरूपेणहरिंसम्मोहयत्परम्॥सतीरूपातथात्मानम्मोहयन्तीतिशङ्करः॥२२ ॥सत्यासार्द्धंस्वयंरे
मेकैलासेमेरुपर्व्वते ॥मन्दरेदेवविपिनेशृङ्गाररससेविते ॥२३॥ सतीदेहन्तथात्यक्त्वाजाताहिमवतःसुता॥यथाप्रापपुनस्तान्तु
यथाचैवान्धकोहतः ॥ २४ ॥ कार्त्तिकेयःसमुत्पन्नोयथाहँस्तारकाद्वयम् ॥ तत्सर्व्वव्विँस्तरात्सम्यग्ददर्शवृषभध्वजः ॥
॥ २५ ॥ हिरण्यकशिपुर्ज्जघ्नेनरसिंहस्वरूपिणा ॥ यथाहतःकालनेमिर्हिरण्याक्षोयथाहतः ॥ २६ ॥ विष्णुनायादृशर्य्यु

१ वीक्षणं वीक्षा गुराश्चहलइत्यप्रत्ययः ॥ २ आगमशास्त्रानित्यत्वान्नुम् ॥

ankurnagpal108@gmail.com

द्दन्दानवौघैःपुराकृतम् ॥ यथायेयेचनिहतास्तत्सर्व्वन्दृष्टवान्हरः ॥ २८ ॥ जगत्प्रपञ्चान्ब्रह्मादीन्नक्षत्रग्रहमानुषान् ॥ सि
द्धविद्याधरादींश्चदृष्ट्वादृष्ट्वापृथक्पृथक् ॥ २९ ॥ आत्मानन्तान्स्संहरन्तन्ददर्शशम्भुरीश्वरः ॥ संहारान्तेददर्शासौब्रह्मविष्णु
महेश्वरान् ॥ ३० ॥ शून्यंसमभवत्सर्व्वञ्जगदेतच्चराचरम् ॥ शून्येजगतिसर्व्वस्मिन्ब्रह्माविष्णुशरीरगः ॥ ३१ ॥ ली
नःशम्भुश्चतस्यैवशरीरम्प्रविवेशह ॥ एकमेवददर्शासौविष्णुमव्यक्तरूपिणम् ॥ ३२ ॥ नान्यत्किञ्चिद्ददर्शासौतदावि
ष्णुमृतेहरः ॥ अथविष्णुश्चददर्शेलयन्तम्परमात्मनि ॥ ३३ ॥ भासमानम्परन्तत्त्वेज्योतीरूपेसनातने ॥ ततोज्ञान
मयन्नित्यमानन्दम्ब्रह्मणःपरम् ॥ ३४ ॥ केवलञ्ज्ञानगम्यञ्चददर्शान्यन्नकिञ्चन ॥ एकत्त्वञ्चपृथक्त्वञ्चजगतःपरमात्मने ॥
ददर्शस्वशरीरान्तःसर्ग्गस्थित्यन्तसय्यँमान् ॥ ३५ ॥ प्रकाशम्परमात्मानंशान्तन्नित्यमतीन्द्रियम् ॥ एकमेवाद्वयम्ब्रह्म
ददर्शान्यन्नकिञ्चन ॥ ३६ ॥ कोवाविष्णुर्हरःकोवाकोब्रह्माकिमिदञ्जगत् ॥ इतिभेदोनजगृहेशम्भुनापरमात्मना ॥ ३७ ॥
एवंसम्पश्यतस्तस्यशरीराभ्यन्तराद्बहिः ॥ निःससाराथमायापिप्रविवेशवृषध्वजम् ॥ ३८ ॥ अनन्यत्वम्पृथक्त्वञ्चदर्शि
यित्वाजनार्द्दनः ॥ शम्भवेतच्छरीरात्तुबहिर्भूतस्ततोद्भुतम् ॥ ३९ ॥ अथत्यक्तसमाधेस्तुहरस्यचलितात्मनः ॥ सतीम्मनोज
गामाशुमोहितस्यचमायया ॥ ४० ॥ ततोमुहुर्हरोवक्त्रन्दाक्षायण्यामनोहरम् ॥ प्रबुद्धकमलाकारव्वीक्षाञ्चक्रेद्विजोत्तमाः ॥ ४१ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

ततोदक्षमरीच्यादीन्स्वगणान्कमलासनम्॥विष्णुश्चतत्रसव्वींक्ष्यशङ्करोविस्मितोभवत्॥४२॥अथतव्विँस्मयाविष्टम्महा
देवव्वृँषध्वजम् ॥ स्मितम्प्रफुल्लवदनंहरमाहजनार्द्दनः॥ ४३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥यद्यत्पृष्टन्त्वयैकत्वेभिन्नतायाञ्च
शङ्कर ॥ त्रयाणामथदेवानान्तज्ज्ञातमधुनात्वया ॥ ४४ ॥ प्रकृतिःपुरुषश्चैवकालोमायानिजान्तरे ॥ त्वयाज्ञातामहादे
वकीदृशास्तेचकेपुनः ॥ ४५ ॥ एकम्ब्रह्मसदाशान्तन्नित्यञ्चपरमम्महत् ॥ तत्कथम्भिन्नतांजातन्दृष्टन्तत्कीदृशन्त्वया
॥ ४६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतिपृष्टोभगवताभगवान्वृषभध्वजः ॥ जगादहरयेतथ्यमेतद्वाक्यन्द्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥
॥ईश्वरउवाच ॥ एकंशिवंशान्तमनन्तमच्युतम्ब्रह्मास्तितस्मान्नहिकिञ्चिदीदृशम्॥ तस्मादभिन्नंसकलञ्जगद्धरेःकालादिरू
पाणिचसृष्टिहेतुः ॥ ४८ ॥ समस्तभूतप्रभवन्निरञ्जनव्व्ययश्चतस्यैवसदांशरूपिणः ॥ सृष्टिंस्थितिंसय्यँमनन्तदीरितंरूप
त्रयन्तस्यविभातिभेदतः ॥ ४९ ॥नाहन्नचत्वन्नहिरण्यगर्भोनकालरूपम्प्रकृतिन्नचान्यम् ॥ तत्प्रेरणाङ्कर्त्तुमलञ्चकिञ्चिद्वि
नापिरूपंसदपीहतस्य ॥ ५० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इतितत्त्वन्त्वयाप्रोक्तञ्ज्ञानञ्चवृषभध्वज ॥ तदंशभूतास्तुवय
म्ब्रह्माविष्णुपिनाकिनः ॥ ५१ ॥ तस्मात्त्वयानवध्योयव्विँरिञ्चिस्तवचेद्भवेत् ॥ एकताविदिताशम्भोब्रह्मविष्णुपिनाकिना
म् ॥ ५२ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाविष्णोरमिततेजसः ॥ नजघानमहादेवोविधिन्दृष्ट्वाथचैकता

ankurnagpal108@gmail.com

का० म् ॥ ५३ ॥ इतिवःकथितव्विँष्णुर्य्यथानन्यत्वमादिशत् ॥ शम्भवेप्रस्तुतन्तद्वःकथयामिपुनर्द्विजाः ॥ ५४ ॥ इतिकालि पु०
उ० कापुराणेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ जलदेष्वथगर्जत्सुमहादेवःसतीपतिः ॥ विसृज्य अ १४
विष्णुप्रभृतीञ्जगामहिमवद्गिरिम् ॥ १ ॥ आरोप्यवृषभेतुङ्गेसतीमामोदशालिनीम् ॥ जगामहिमवत्प्रस्थंरम्यकुञ्जसमन्वि
तम् ॥ २ ॥ अथसाशङ्कराभ्यासेसुदतीचारुहासिनी ॥ विरेजेवृषभस्थातिचन्द्रान्तेकालिकोपमा ॥ ३ ॥ ब्रह्मादयश्चतेस
र्व्वेमरीच्याद्याश्चमानसाः ॥ दक्षोपिसर्व्वेमुदिताअभवन्त्ससुरासुराः ॥ ४ ॥ केचिच्छङ्खान्वादयन्तःकेचित्तालस्वनङ्गणाः ॥ के
चिद्धास्यम्प्रकुर्व्वन्तोअनुजग्मुर्व्वृषध्वजम् ॥ ५ ॥ विसृष्टाअपिब्रह्माद्याःशम्भुनापुनरेवते ॥ अनुजग्मुःकियद्दूरम्मुदापरमयायु
ताः ॥ ६ ॥ ततःशम्भुंसमाभाष्यब्रह्माद्यामानसाश्चते ॥ स्वंस्वंस्थानन्तदाजग्मुःस्यन्दनैराशुगामिभिः ॥ ७ ॥ देवाश्चसर्व्वेसिद्धा
श्चतथैवाप्सरसाङ्गणाः ॥ यक्षाविद्याधराद्याश्चयेयेतत्रसमागताः ॥ ८ ॥ तेहरेणविसृष्टास्तुगतवन्तोनिजास्पदम् ॥ बभूवुरा
मोदयुताःकृतदारेवृषध्वजे ॥ ९ ॥ ततोहरःसस्वगणःस्वंस्थानम्प्राप्यमोदनम् ॥ कैलासन्तत्रवृषभादवतारयतिप्रियम् ३०
॥ १० ॥ ततोविरूपाक्षइमाम्प्राप्यदाक्षायणीङ्गणान् ॥ स्वीयान्विसर्ज्जयामासनन्द्यादीन्गिरिकन्दरात् ॥ ११ ॥ उवाच
शम्भुस्तान्सर्व्वान्नन्द्यादीनतिसूनृतम् ॥ यदाहव्वंःस्मराम्यत्रस्मरणाच्चलमानसाः ॥ १२ ॥ समागमिष्यथतदामत्पा

ankurnagpal108@gmail.com

र्वम्भोस्तदातदा ॥ इत्युक्तेवामदेवेनतेनन्दिभैरवादयः ॥ १३ ॥ महाकोषीप्रपातायजग्मुस्तुहिमवद्गिरौ ॥ ईश्वरोपितया
सार्द्धन्तेषुयातेषुमोहितः ॥ १४ ॥ दाक्षायण्याचिररंरेमेरहस्यनुदिनम्भृशम् ॥ कदाचिद्वन्यपुष्पाणिसमाहृत्यमनोहराम् ॥
१५ ॥ मालाव्विँधायसत्यास्तुशिरःस्थानेन्ययोजयत् ॥ कदाचिद्दर्प्पणेवक्त्रंवीक्षन्तीमात्मनःसतीम् ॥ १६ ॥ अनुगम्यहरो
वक्त्रंस्वीयमप्यवलोकयत् ॥ कदाचित्कुन्तलानस्याउल्लास्योल्लासमागतः ॥ १७॥ बध्नातिमोचयत्येवंशश्वत्संमार्ज्जयत्य
पि ॥ सरागौचरणावस्यायावकेनोज्ज्वलेनच ॥ १८ ॥ निसर्ग्गरक्तौकुरुतेपुराराृगाद्वृषध्वजः ॥ उच्चैरपियदाख्येयमन्येषा
म्पुरतोमुहुः ॥ १९ ॥ तत्कर्ण्णेकथयत्यस्याहरोदृष्टुन्तदाननम् ॥ नदूरमपिगत्वासौसमागम्यप्रयत्नतः ॥ २० ॥ अनुबध्ना
तितामक्षिणपृष्ठदेशेऽन्यमानसाम् ॥ अन्तर्हितस्तुतत्रैवमाययावृषभध्वजः ॥ २१ ॥ तामालिलिङ्गभीत्यासार्चकिताव्याकु
लाभवत् ॥ सौवर्ण्णपद्मकलिकातुल्येतस्याःकुचद्वये ॥ २२ ॥ चकारभ्रमराकारम्मृगनाभिविशेषकम् ॥ हरमस्याःकुचयुगा
द्वियोज्यसहसाहरः ॥ २३ ॥ नियोजयतितत्रैवसकरस्पर्शनम्मुहुः ॥ अङ्गदान्वलयान्वर्म्मोर्व्विश्लेष्यचपुनःपुनः ॥ २४ ॥ त
त्स्थानात्पुनरेवासौतस्थानेप्रयुयोजच ॥ कालिकेयंसमायातिसवर्ण्णातेसखीतिताम् ॥ २५ ॥ पश्यत्येत्यस्यास्तथेच्छन्त्याःप्रोक्ता
जग्राहतत्कुचौ ॥ कदाचिन्मदनोन्मादचेतनःप्रमथाधिपः ॥ २६ ॥ चकारनर्म्मकर्म्माणितयाहप्रिययामुदा ॥ आहृत्यपद्मपुष्पा

१ कञ्चुकी ॥

ankurnagpal108@gmail.com

णिवन्यपुष्पाणिशङ्करः ॥ २७ ॥ पुष्पाभरणसर्व्वाङ्गीङ्कुरुतेस्मकदाचन ॥गिरिकुञ्जेषुरम्येषुतयासहसतीपतिः ॥२८॥ विज
हारसमस्तेषुवनेषुमुदितोहरः ॥ नयानेनोपवेशेचनास्थितौनापिचेष्टिते ॥ २९ ॥ तयाविनाक्षणमपिशर्म्मलेभेवृषध्वजः ॥
विहृत्यसुचिरङ्कालङ्कैलासगिरिकन्दरे ॥ ३० ॥ महाकोषोप्रपातायजगामहिमवद्गिरौ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेहिमवत्पर्व्वतेवृषभ
ध्वजे ॥ ३१ ॥ कामोपिसहामित्रेणरत्याचप्रजगामह ॥ तस्मिन्प्रविष्टेकामेतुवसन्तः शङ्करान्तिके ॥ ३२ ॥ वितताननिजाःश्री
श्चवृक्षेतोयेतथाभुवि ॥ सर्व्वेसुपुष्पितावृक्षालताश्चान्याःसुपुष्पिताः ॥ ३३ ॥ अम्भांसिफुल्लपद्मानिपद्मेषुभ्रमरास्तथा ॥
प्रविष्टेतत्रसुरभौप्रववुर्म्मलयानिलाः ॥ ३४ ॥ सुगन्धिपुष्पगन्धेनमोहिताश्चसुरन्ध्रयः ॥ मुनीनामपिचेतांसिप्रमथ्यसुरभि
स्तदा ॥ ३५ ॥ स्मरःसारंसमुद्दध्रेतक्रौघादाज्यवत्कृती ॥ सन्ध्यार्द्धचन्द्रसङ्काशाः पलाशाश्चविरेजिरे ॥ ३६ ॥ कामास्त्रवत्सु
मनसःप्रमोदायाभवत्सदा ॥ बभुःपङ्कजपुष्पाणिसरःसुसकलाञ्जनान् ॥ ३७ ॥ सम्मोहयितुमुद्युक्तासुमुखीदाम्बुदेवता ॥
नागकेशरवृक्षाश्चस्वर्णवर्णप्रसूनकैः ॥ ३८ ॥ बभुर्म्मदनकेत्वाभामनोज्ञाःशङ्करान्तिके ॥ चम्पकास्तरवोहैमपुष्पत्वम्प्रक
टम्मुहुः ॥ ३९ ॥ कुर्व्वन्तःप्रचुरैःपुष्पैःसम्यग्रेजुस्तथास्फुटैः ॥ प्रफुल्लपाटलापुष्पैर्दिशःस्युःपाटलांशवः ॥ ४० ॥ यथातथा
पुष्पितास्तेपाटलाख्यामहीरुहाः ॥ लवङ्गवल्लीसुरभिर्गन्धेनोद्वास्यमारुतम् ॥ ४१ ॥ सम्मोहयतिचेतांसिभूशङ्का

१ देवस्य ।

ankurnagpal108@gmail.com

मिजनेपुरा ॥ वासन्तीवासितास्तत्रबल्वजाःकिलरेजिरे ॥ ४२ ॥ तद्गन्धलुब्धभ्रमरारातिमिश्रामनोहराः ॥ चारुपाव
कवर्चस्स्विशिखराश्चूतशाखिनः ॥ ४४ ॥ बभुर्मदनबाणौघपर्य्यङ्कवदनावृताः ॥अम्भांसिमलहीनानिरेजुःफुल्लकुशेशयैः॥
४५ ॥ मुनीनामिवचेतांसिप्रव्यक्तज्योतिरुद्गमात् ॥ तुषाराःसूर्य्यरश्मीनांसङ्गमादगमन्क्षयम् ॥ ४६ ॥ ममत्वानीवविज्ञान
शालीनांहृदयात्तदा ॥ निःशङ्काःकोकिलाः शब्दन्तन्वतेस्मतदान्वहम् ॥ ४७ ॥ प्राणिव्यधनपुष्पेषुपुष्पज्याशब्दवद्भृशम्॥
चुकूजुर्भ्रमरास्तत्रवनान्तर्गतपुष्पगाः ॥ ४८ ॥ कान्तालोलाबुभुक्षोस्तुस्मरव्याघ्रस्यशब्दवत् ॥ चन्द्रस्तुषारवद्भानुर्न्नचैताः
सकलाकलाः ॥ ४९ ॥ क्रमाद्बभारमोहायजनानाङ्कुशलम्भुवि ॥ प्रसन्नाःसहचन्द्रेणनिस्तुषारास्तदाभवत् ॥ ५० ॥ विभा
वर्य्यः प्रियेणेवकामिन्यःसुमनोहराः ॥ तस्मिन्कालेमहादेवःसहसत्याधरोत्तमे ॥५१ ॥ रेमेससुचिरञ्छन्नोनिकुञ्जेसनदीषुच
॥ सापितेनसमंरेमेतथादाक्षायणीशुभा ॥ ५३ ॥ यथाहरःक्षणमपिशान्तिन्नापतयाविना ॥ सम्भोगविषयेदेवीस तीतस्य
मनःप्रिया ॥ ५४ ॥ विशतीवहरस्याङ्गेपाययन्तीवतद्रसम् ॥ तस्याःकुसुममालाभिर्भूषयन्त्सकलातनुम् ॥ ५४ ॥ स्वहस्त
रचिताभिश्श्ववरन्नर्म्मचकारसः ॥ आलापैर्व्वीक्षणैर्हासैस्तथासम्भाषणैर्हरः ॥ ५५ ॥ तस्याव्विवेशगिरिशःसर्य्यमीवात्म
सव्विँदिम् ॥ तद्वक्त्रचन्द्रपीयूषपानस्थिरतनुर्हरः ॥ ५६ ॥ नावापशैषिकीन्तन्वीमवस्थांसकदाचन ॥ तद्वक्त्राम्बुजवासेतन

१ तुषारवद्भानुः तुषारयुक्त किरणश्चन्द्रः एताः सकलाः कलाः क्रमेण नवभार किंतु एकदैव बभारेत्यर्थः अर्थात्सर्वासुतिथिषु पूर्ण एव चन्द्र उदितवानितियावत् ।

ankurnagpal108@gmail.com

त्सौन्दर्य्यैश्चनर्म्मभिः ॥ ५७ ॥ गुणैरिवमहादन्तीबद्धोनान्यद्विचेष्टते ॥ इतिहिमगिरिकुञ्जेप्रस्थभागेदरीषुप्रतिदिनम
भिरेमेदक्षपुत्र्यामहेशः॥ क्रतुभुजपरिमाणैःक्रीडतस्तस्यजातानवदशचमुनीन्द्रावत्सराः पञ्चचान्ये ॥५८॥ इतिकालिकपुरा
णे चतुर्द्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ कदाचिदथदक्षस्यतनयाजलदागमे॥जगादार्द्रैः शि
खरिणःप्रस्थस्थव्वृँषभध्वजम् ॥ १ ॥ ॥ सत्युवाच ॥ ॥ घनागमोयंसम्प्राप्तः कालःपरमदुःसहः ॥ अनेकवर्णमेघौघस्थ
गितांम्बरदिक्चयः ॥ २ ॥ विवातिवाताहृदयन्दारयन्तोतिवेगिनः ॥ कदम्बरजसाधौतपाथोलेशविकार्षिणः ॥ ३ ॥ मेघानाङ्ग
र्ज्जितैरुच्चैर्द्धारासारव्विँमुञ्चताम् ॥ विद्युत्पताकिनान्तीव्रैः क्षुभ्यङ्कस्यनमानसम् ॥ ४ ॥ नसूर्य्योदृश्यतेनापिमेघच्छन्नो
निशापतिः ॥ दिवापिरात्रिवद्भातिविरहिव्यत्ययाकरम् ॥ मेघानैकत्रतिष्ठन्तोध्वनन्तःपवनेरिताः ॥ पतन्तइवलोकानान्दृ
श्यन्तेमूर्ध्निशङ्कर ॥ ६ ॥ वाताहतामहावृक्षानृत्यन्तइवचाम्बरे ॥ दृश्यन्तेहरभीरूणान्त्रासकाःकामुकेप्सिताः ॥ ७ ॥ ३२
स्निग्धनीलाञ्जनश्याममुदिरौघस्यपृष्ठतः ॥ बलाकराजीभात्युच्चैर्य्यमुनाघुष्टफेनवत् ॥ ८ ॥ क्षणङ्क्षणञ्चञ्चलेयन्दृश्यते
कालिकागता ॥ अम्बुधाविवसन्दीप्तःपावकोवडवामुखः॥९॥प्ररोहन्तिहिशस्यानिमन्दिरप्राङ्गणेष्वपि॥ किमन्यत्रविरूपा
क्षशस्योद्गतिव्वँदाम्यहम् ॥ १० ॥श्यामलैराजतैःकक्षैर्व्विशदोयंहिमाचलः ॥मन्दराश्रयवृक्षौघपत्रैर्दुग्धाम्बुधिर्य्यथा ॥ ११ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

कुसुमश्रीश्चकुटजंम्भेजेसास्याथकिंशुकान् ॥ उच्चावचान्कलौलक्ष्मीर्य्यथासन्त्यज्यसज्जनान् ॥ १२ ॥ मयूराःस्तनयि
त्नूनांशब्देनहर्षितामुहुः ॥ केकायन्तेप्रतिवनेसततव्वृँष्टिसूचकाः ॥ १३॥ मेघोन्मुखानाम्मधुरश्चातकानांस्वनोहर ॥ श्रूयतां
मतिमत्तानाव्वृँष्टिसन्निधिसूचकः ॥ १४॥ गगनेशक्रचापेनकृतंसाम्प्रतमास्पदम् ॥ धारासारशरैस्तापम्भेत्तुम्प्रतियथोद्गतः
॥ १५॥ मेघानाम्पश्यभर्ग्गोहृद्दुर्न्नयङ्कुरकोत्करैः ॥ यत्ताडयन्त्यनुगतम्मयूरञ्चातकन्तथा ॥१६॥ शिखिसारङ्गयोर्दृष्ट्वामित्राद
पिपराभवम् ॥हंसागच्छन्तिगिरिशविदूरमपिमानसम्॥१७॥एतस्मिन्विषमेकालेनीडङ्काकाश्चकोरकाः॥कुर्व्वन्तित्वव्विँना
गेहात्कथंशान्तिमवाप्स्यसि॥१८॥ महतीबाधतेभीतिर्म्मार्म्मेघोत्थापिनाकधृक् ॥ यतस्वतस्माद्वासायमाचिरव्वँचनान्मम
॥१९॥ कैलाशेवाहिमाद्रौवामहाकोष्यामथक्षितौ ॥ तवोपयोग्यन्त्वंव्वाँसङ्कुरुष्ववृषभध्वज॥२०॥एवमुक्तस्तदाशम्भुर्दाक्षा
यण्यातयासकृत् ॥ ईषज्जहासशीर्षस्थचन्द्ररश्मिसिताननः ॥ २१ ॥ अथोवाचसतीन्देवींस्मितभिन्नोष्ठसम्पुटः ॥ महात्मास
र्व्वतत्त्वज्ञस्तोषयन्परमेश्वरीम्॥२२॥ ईश्वरउवाच ॥यत्रप्रित्यैमयाकार्य्योवासस्तवमनोहरे ॥ मेघास्तत्रनगन्तारःकदाचि
दपिमत्प्रिये ॥२३॥ मेघानितम्बपर्य्यन्तंसञ्चरन्तिमहीभृतः॥सदाप्रालेयधाम्नस्तुवर्षास्वपिमनोहरे ॥२३॥ कैलाशस्यतथा
देवीयावदामेखलङ्गनाः॥ सञ्चरन्तिनगछन्तितस्मादूर्द्ध्वङ्कदाचन ॥२४॥ सुमेरोर्य्यारुधेरूर्द्ध्वन्नगछन्तिबलाहकाः ॥ जम्बूमूलं

ankurnagpal108@gmail.com

समासाद्यपुष्करावर्त्तकादयः ॥२५॥ एतेषुचगिरीन्द्रेषुयस्योपरितवेहते ॥ मनःप्रियेनिवासायतमाचक्ष्वद्रुतम्मयि ॥ २६ ॥
स्वेच्छाविहारैस्तवकौतुकानिसुवर्णपक्षानिलवृन्दवृन्दैः॥सकुन्तवर्गैर्म्मधुरस्वनैस्तेसदोपदेयानिगिरौहिमोत्थे॥२७॥ सि
द्धाङ्गनास्तेसखितासनातनीमिछन्त्यएवोपकृतिंसकौतुकाम्॥स्वेच्छाविहारैर्म्मणिकुट्टिमेगिरौकुर्व्वन्त्यएष्यन्तिफलादिदान
कैः॥ २८॥यादेवकन्यागिरिकन्यकाश्चयानागकन्याश्चतुरङ्गमुख्यः॥ सर्व्वास्तुतास्तेसततंसहायतांसमाचरिष्यन्त्यनुमोद
विभ्रमैः ॥२९ ॥ रूपन्तवेदमतुलव्वँदनंसुचारुदृष्ट्वाङ्गनानिजवपुर्न्निजकान्तिसङ्घम्॥ हेलान्निजेवपुषिरूपगणेषुनित्यङ्कर्त्तारिइ
त्यनिमिषेक्षणचारुरूपाः॥ ३०॥ यामेनकापर्व्वतराजजायारूपैर्ग्गुणैः ख्यातवतीत्रिलोके ॥ साचापितेतत्रमनोनुमोदान्नित्य
ङ्करिष्यत्यथसूचनाद्यैः ॥३१ ॥पुरन्ध्रवर्ग्गैर्ग्गिरिराजवन्द्यैः प्रीतिव्वितन्वद्भिरुदाररूपाम्॥ शिक्षासदातेस्वकुलोचितापिका
र्य्यान्वहम्प्रीतियुतागुणौघैः॥३२॥विचित्रकोकिलालापमोदकुञ्जगणावृतम्॥सदावसन्तप्रभवङ्गन्तुमिच्छसिकिम्प्रिये॥३३
नानास्वच्छजलापूर्णसरःशतसमावृतम्॥ पद्मिनीशतसय्युँक्तमचलेन्द्रंहिमालयम्॥३४॥ सर्व्वकामप्रदैर्व्वृक्षैशाद्वलैःकल्प
सञ्ज्ञकैः॥सञ्छन्नय्यँस्यकुसुमान्युपयोक्ष्यसितत्रवै॥३५॥ प्रशान्तश्वापदगणम्मुनिभिर्य्यतिभिर्व्वृतम् ॥ देवालयम्महा
भागेनानामृगगणैर्व्वृतम्॥३६॥स्फटिकस्वर्णवप्राद्यैराजतैश्चविराजितम्॥ मानसादिसरोवर्ग्गैराभितःपरिशोभितम्॥३७

१ वृन्तैरीतिवापाठः।

ankurnagpal108@gmail.com

हिरण्मयैरत्ननालैःपङ्कजैर्म्मुकुलैर्व्वृतम्॥शिशुमारैस्तथाशङ्खैःकच्छपैर्म्मकरैर्झषैः॥ ३८ निषेवितैर्म्मञ्जुलैश्चतथानीलोत्पला
दिभिः॥देवीशतस्नानशक्तसर्व्वगन्धैश्चकुङ्कुमैः॥ ३९ ॥विचित्रस्त्रग्गन्धजलैरापूर्णैःस्वच्छकान्तिभिः॥ शाद्वलैस्तरुभिस्तुङ्गै
स्तीरस्थैरुपशोभितैः॥ ४० ॥नृत्यद्भिरिवशाखौघैर्व्यञ्जयन्तंस्वसम्भवम्॥कादम्बैःसारसैर्म्मत्तचक्राङ्कग्रामशोभितैः ॥ ४१ ॥
मधुरारविभिर्म्मोदकारिभिर्भ्रमरादिभिः॥वासवस्यकुबेरस्ययमस्यवरुणस्यच ॥ ४२ ॥ अग्नेःकौणपराजस्यमारुतस्यहर
स्यच ॥ पुरीभिःशोभिशिखरम्मेरुमुच्चैःसुरालयम्॥ ४३ ॥रम्भाशचीमेनकादिरम्भोरुगणसेवितम्॥ किन्त्वमिच्छसिसर्व्वेषां
सारभूतम्महागिरिम् ॥ ४४ ॥ तवदेवीशतयुतासाप्सरोगणसेविता॥ नित्यञ्चरिष्यतिशचीतवयोग्यांसहायताम् ॥ ४५॥
अथवाममकैलासमचलेन्द्रंसदाश्रयम्॥ स्थानमिच्छसिवित्तेशपुरीपरिविराजितम् ॥ ४६ ॥ गङ्गाजलौघत्रयतम्पूर्णचन्द्रस
मप्रभम् ॥ दरीषुसानुषुसदायक्षकन्याभिरीहितम् ॥ ४७ ॥ नानामृगगणैर्ज्जुष्टम्पद्माकरशतावृतम् ॥ सर्व्वैर्ग्गुणैश्चसह
शंसुमेरोरिवसुन्दरि ॥ ४८ ॥ स्थानेष्वेतेषुयत्रास्तितवान्तःकरणास्पृहा ॥ तद्द्रुतम्मेसमाचक्ष्ववासङ्कर्त्तास्मितत्रते॥ ४९ ॥
॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ इतीरितेशङ्करेणतदादाक्षायणीशनैः॥ इदमाहमहादेवंश्लक्ष्णंस्वेच्छाप्रकाशनम् ॥ ५० ॥ सत्युवा
च ॥ हिमाद्रावेववसतिमहमिच्छेत्वयासह ॥ नचिरात्कुरुवासन्त्वन्तस्मिन्नेवमहागिरौ ॥ ५१ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ अ

ankurnagpal108@gmail.com

थतद्वाक्यमाकर्ण्यंहरःपरममोदितः॥ हिमाद्रिशिखरन्तुङ्गन्दाक्षायण्यासमय्यँयौ ॥ ५२ ॥ सिद्धाङ्गनागणायुक्तमगम्यम्मेघ
पक्षिभिः ॥ जगामशिखरन्तुङ्गम्मरीचवनराजितम् ॥ ५३ ॥ इतिकालिकापुराणेपञ्चदशोध्यायः ॥ १५ ॥ ॥
॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ विचित्रकनकैरूप्यैःशिखरंरत्नकब्बुरम्। बालार्कसदृशन्तुङ्गमाससादसतीसखः ॥ १ ॥ स्फटिका
ब्भ्रमयेतस्मिञ्छाद्वलद्रुमराजिते ॥ विचित्रपुष्पवल्लीभिःसरसीभिश्चसय्युँते ॥ २ ॥ प्रफुल्लतरुशाखाग्रगुञ्जद्भ्रमरभूषिते
पङ्केरुहैःप्रफुल्लैश्चनीलोत्पलचयैस्तथा ॥ ३ ॥ शोभितेचक्रवाकौघैःकादम्बैर्हंसमद्गुभिः ॥ प्रमत्तसारसैःक्रौञ्चैर्न्नीलकण्ठैश्चश
ब्दिते ॥४॥ पुंस्कोकिलकलस्वानैर्म्मधुरैर्म्मृगसेविते॥तुरङ्गवदनैःसिद्धैरप्सरोभिःसगुह्यकैः॥५॥विद्याधरीभिर्देवीभिःकिन्नरी
भिर्व्विहारिते॥ पुरन्ध्रीभिःपार्व्वतीभिकन्याभिश्चसमन्विते॥६॥विपञ्चीतन्त्रिकामन्द्रमृदङ्गपटहस्वनैः ॥ नृत्यद्भिरप्सरोभि
श्चकौतुकोत्थैःसुशोभिते ॥ ७॥ दैवीलताभिर्दिव्याभिर्ग्गन्धिनीभिःसमावृते॥ ऊर्ध्वप्रफुल्लकुसुमैर्न्निकुञ्जैरुपशोभिते ॥८॥
शैलराजपुराभ्यासेशिखरेवृषभध्वजः। सहसत्याचिरंरेमेएवम्भूतेसुशोभने ॥ ९ ॥ तस्मिन्स्वर्ग्गसमेस्थानेदिव्यमानेन
शङ्करः। दशवर्षसहस्राणिरेमेसत्यासमम्मुदा ॥ १० ॥ सकदाचित्तुतत्स्थानात्कैलासय्यातिशङ्करः। कदाचिन्मेरुशिखर
न्देवदेवीवृतम्पुरा ॥ ११ ॥ दिक्पालानान्तथोद्यानव्वँनानिवसुधातलम् ॥ गत्वागत्वापुनस्तत्ररेमेतेभ्यःसतीसखः ॥

१ वृद्धिद्विमित्तस्येतिपुंव्वद्भावनिषेधः।

ankurnagpal108@gmail.com

॥१२॥ नजज्ञेसदिवारात्रन्नब्रह्मनतपःसमम् ॥ सत्याहितमनाःशम्भुःप्रीतिमेवचकारह ॥ १३ ॥एकम्महादेवमुखंस
तीपश्यतिसर्व्वशः॥महादेवोऽपिसर्व्वत्रसदाद्राक्षीत्सतीमुखम् ॥१४॥ एवमन्योन्यसंसर्ग्गादनुरागमहीरुहम् ॥ वर्द्धयामा
सतुःशम्भुसत्यौभावाम्बुसेचनैः ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नन्तरेदक्षोजगतांहितकारकः ॥ महायज्ञंसमारेभेयष्टुंसर्व्वजनान्वितम्
॥ १६ ॥ अष्टाशीतिसहस्राणियत्रजुहुतिऋत्विजः ॥ उद्गातारश्चतुःषष्टिसहस्राणिमहर्षयः ॥ १७ ॥ अध्वर्य्यवोऽथहो
तारस्तावन्तोनारदादयः ॥अधिष्ठातास्वयव्विँष्णुःसहसर्व्वमरुद्गणैः ॥ १८ ॥ स्वयन्तत्राभवद्ब्रह्मात्रयीविधिनिदर्शकः॥
तथैवसर्व्वदिक्पालाद्वारपालाश्चरक्षकाः ॥ १९ ॥ उपतस्थेस्वयय्यँज्ञःस्वयव्वँदीधराभवत् ॥ तनूनपादपिनिजश्चक्रेरू
पंसहस्रशः ॥ २० ॥ हविषाङ्ग्रहणायाशुतस्मिन्यज्ञमहोत्सवे । आमन्त्र्याशुमरीच्याद्याःपवित्रैकैकधारिणः ॥ २१ ॥
सर्व्वत्रसामिधेन्यातेज्वालयामासुरर्च्चिषम् ॥सप्तर्षयःसामगाथाङ्कुर्व्वन्तिस्मपृथक्पृथक् ॥ २२ ॥ गान्दिशोविदिशःख
ञ्चपूरयन्तःश्रुतिस्वरैः॥नवृतास्तत्रयागेषुदक्षेणसुमहात्मना ॥ २३ ॥ नकेचिद्दषयोदेवानमनुष्यानपक्षिणः ॥ नोद्भिदोन
तृणव्वाँऽपिपशवोनमृगास्तथा ॥ २४ ॥ गन्धर्व्वविद्याधरसिद्धसङ्घान्नादित्यसाध्यार्षिगण्णान्त्सयक्षान् ॥सस्थावरान्नाग
वरान्त्समस्तान्वव्रेसदक्षःसुमहाध्वरेषु॥ २५ ॥ कल्पमन्वन्तरयुगवर्षमासदिवानिशाः ॥कलाकाष्ठानिमेषाद्यावृताःसर्व्वे

ankurnagpal108@gmail.com

समागताः ॥ २६ ॥ महर्षिराजर्षिसुरर्षिसङ्घान्नृपाः सपुत्राः सचिवैः ससैन्यैः ॥ वसुप्रमुख्यागणदेवतायाःसर्व्वावृतास्ते
नगतामखन्तम् ॥ २७ ॥ कीटापतङ्गाजलजाश्चसर्व्वेसवानराःश्वापदविघ्नघोराः ॥ मेघाःसशैलाःसनदीसमुद्राःसरां
सिवाप्यश्चगतावृतास्ते ॥ २८ ॥ सर्व्वेस्वभागंहविषाञ्जिघृक्षवःक्रतुम्प्रजग्मुर्दृढयज्विनस्ते ॥ पातालवासाअसुरा
समागतानागस्त्रियोदेवसमाःसमस्ताः ॥ २९ ॥ जगद्वर्त्यास्तियत्किञ्चिच्चेतनाचेतनम्पुनः ॥ सर्व्वंवृत्वासमारेभेय
ज्ञंसर्व्वस्वदक्षिणम् ॥ ३० ॥ तस्मिन्यज्ञेवृतःशम्भुर्नदक्षेणमहात्मना ॥ कपालीतिविनिश्चित्यतस्ययज्ञार्हतानहि ॥ ३१ ॥
कपालिभार्य्येतिसतीदयितापिसुतानिजा ॥ नाहूतायज्ञविषयेदक्षेणदोषदर्शिना ॥ ३२ ॥ श्रुत्वासतीतथायज्ञन्तातेनारब्धमु
त्तमम्॥कपालिभार्य्येतिवृतानाहमित्यपितत्त्वतः ॥ ३३ ॥ उच्चैश्चुकोपदक्षायरक्तनेत्राऽननात्तदा ॥ शापेनदक्षन्दग्धुञ्चमनश्च
क्रेतदासती ॥ ३४ ॥ कोपाविष्टाऽपिसापूर्व्वसमयंस्मृतवत्यमुम् ॥ मनसेतिविनिश्चित्यनशशापतदासती ॥ ३५ ॥ अलंशा
पेनमेपूर्व्वंसुदृढःसमयःकृतः॥ अस्तीतिमय्यवज्ञायाम्प्राणान्मोक्ष्येध्रुवम्पुनः॥ ३६ ॥यदास्तुताहन्दक्षेणसुचिरन्तनयार्थिना॥ ३९
तदैवसमयोमेयंशापेनालङ्करोमितम् ॥ ३७ ॥ इतिसञ्चिन्त्यसादेवीनित्यरूपमथात्मनः ॥ सस्मारातुलमत्युग्रन्निष्कलन्तज्जग
न्मयम् ॥ ३८ ॥ पूर्व्वरूपंस्मरन्तीसायोगनिद्राह्वयंहरेः ॥ एवंसञ्चिन्तयामाससमनसादक्षजातदा ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणोदितदक्षेण

ankurnagpal108@gmail.com

यदर्थमहमीडिता॥तत्किञ्चिदपिनोजातंशङ्करोपिनपुत्रवान्॥४०॥ इदानीमेकमेवाऽभूत्कार्य्यन्देवगणस्यच॥यच्छङ्करःसानु
रागोमत्कृतेभूच्चयोषिति ॥ ४१ ॥ मत्तोनान्यापुनःशम्भोरागवर्द्धयितुम्पुनः॥ शक्तानकाऽपिभवितासनान्यांसङ्ग्रहीष्यति ॥
॥४२॥ तथाप्यहन्तनुन्त्यक्ष्येसमयात्पूर्व्वयोजितात् ॥ हितायजगताङ्कुर्य्याम्प्रादुर्भावम्पुनर्गिरौ ॥ ४३॥ पुराहिमवतःप्र
स्थेरम्येदेवगृहोपमे ॥ शम्भुः सार्द्धम्मयारन्तुंसुचिरम्प्रीतिसंयुतः ॥ ४४ ॥ तत्रयामेनकादेवीचार्व्वङ्गीचरितव्रता ॥ सुशी
लासापुरन्ध्रीणामुत्तमापार्व्वतीगणे ॥ ४५ ॥ सामाम्मातृवदाचष्टसर्व्वकर्म्मसुनर्म्मकम् ॥ तस्याम्मेत्यनुरागोभूत्सामेमाता
भविष्यति ॥ ४६ ॥ कन्याभिःपार्व्वतीभिश्चबाल्यक्रीडामहश्चिरम् ॥ कृत्वाकृत्वामेनकायाः करिष्येमोदमुत्तमम् ॥ ४७ ॥ पु
नश्चाहम्भविष्यामिशम्भोर्जायाऽतिवल्लभाः ॥ करिष्येदेवकार्य्याणितदुपायादसंशयम् ॥४८ ॥ इतिसञ्चिन्तयन्तीसापुनः
कोपसमावृता ॥ जज्वालदक्षतनयादक्षदारुणकर्म्मणा ॥ ४९ ॥ क्रोधरक्तेक्षणातत्रतनुयष्टेस्तदासती ॥ स्फोटश्चकारद्वारा
णिसर्व्वाण्यावृत्ययोगतः॥ ५० ॥ तेनस्फोटेनमहतातस्यास्तुप्राणवायवः ॥ निर्भिद्यदशमद्वारमात्मनस्तेबहिर्य्ययुः॥ ५१
त्यक्तप्राणान्तुतान्दृष्ट्वादेवाःसर्व्वेन्तरिक्षगाः ॥ हाहाकारन्तदाचक्रुःशोकव्याकुलितेक्षणाः ॥ ५२ ॥ ततस्तुसत्याभगिनीसु
ताताान्द्रष्टुमागता ॥ चुक्रोशशोकाद्विजयामृतान्दृष्ट्वासतीम्मुहुः ॥ ५३ ॥ हासतिक्वगतासीतिहासतीतवकिन्त्विदम् ॥ हामा

ankurnagpal108@gmail.com

तृष्वसरित्युच्चैस्तदाशब्दोमहानभूत् ॥ ५४ ॥ विप्रियश्रवणादेवप्राणास्त्यक्तात्वयासति ॥ अहङ्कथन्तुजीवामिदृष्ट्वादृग्विप्रिय
न्दृढम् ॥ ५५ ॥ पाणिनावदनंसत्यामाज्र्जयन्तीमुहुर्म्मुहुः ॥ करुणव्विँलपन्तीस्ममुखञ्जिघ्रतिसातदा ॥ ५६ ॥ सिञ्चन्तीने
त्रजैस्तोयैः सत्याःसाहृदयम्मुखम् ॥ केशानुल्लास्यपाणिभ्याव्वीँक्ष्यन्तीवदनम्मुहुः ॥ ५७ ॥ ऊर्द्ध्वाधःकम्पितशिराः शोक
व्याकुलितेन्द्रियाः ॥ हृदयम्पञ्चशाखाभ्याव्विँनिहन्तीतथाशिरः ॥ ५८ ॥ इदञ्चवचनंसाश्रुकण्ठासाविजयाब्रवीत् ॥ श्रुत्वा
तेमरणम्मातावीरिणीशोककर्षिता॥५९॥धारयन्तीकथम्प्राणान्त्सद्यस्त्यक्षतिजीवितम् ॥ सतथानिरनुक्रोशःक्रूरकर्म्मापिता
तव ॥६०॥ प्रमीताम्भवतीँश्रुत्वाकथन्धास्यतिजीवितम्॥विचिन्त्यनूनङ्कर्म्माणिस्वीयानिभवतीम्प्रति ॥६१ ॥कृतानिसन्नृ
शंसानिदक्षःशोकाकुलस्तदा॥यज्वासचज्ञानशीलःकथय्यँज्ञेप्रवर्त्तते॥६२॥निःश्रद्धस्त्यक्तबुद्धिश्चकथव्वाँनभवेत्कृतौ ॥हामा
तर्द्देहिवचनंरुदन्त्याबालवन्मम ॥६३॥भवत्यानिर्ग्गमेशोकाद्धियेशल्यसमानसून् ॥ त्वङ्किंस्मरसिमेशम्भोर्व्विहितस्यकदाच
न॥६४॥तेनामर्षवशम्प्राप्तामातम्मौङ्किन्नभाषसे॥ तदेववदनञ्चक्षुर्म्मुखंसानासिकातव॥६५॥ एतेषाङ्कगताःसर्व्वेविभ्रमाह
सितञ्च॥ननुतेविभ्रमैर्हीनन्नेत्रयुग्मंसनासिकम्॥६६॥स्मितहीनञ्चवदनन्दृष्ट्वासोढाकथंहरः॥कासुधासम्मितव्वाँक्यंहराश्र
मसमागताम् ॥ ६७॥ सूनृतन्त्वामृतेमातर्व्वदिष्यतिमुहुर्म्मुहुः ॥ श्रद्धावतीबान्धवेषुपत्युर्भाववशानुगा॥ ६८॥ सर्व्वलक्षण

१ मेइतिविहितस्यशेषेनष्टौ मयाविहितं शम्भोरपराधंकिं स्मरसीत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

सम्पूर्णात्वत्समायाभविष्यति ॥ त्वदृतेदेवदेवेशःशोकोपहतचेतनः ॥६९॥ दुःखितात्मानिरुत्साहोनिश्चेष्टश्चभविष्यति ॥ ए
वङ्क्लपन्तीभृशदुःखितासतोम्मृतांसमीक्ष्यातिशयंशुचाहता ॥ पपातभूमौविजयाविरावङ्वितन्वतीचोर्द्ध्वभुजाप्रवेपती॥७०॥
इतिकालिकापुराणेसतीदेहत्यागोनामषोडशोऽध्यायः॥ १६ ॥ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एतस्मिन्नन्तरेशम्भुःशोभनेमा
नसेहृदे ॥ समाप्यसन्ध्यामायातःस्वमाश्रमपदम्प्रति॥ १॥ आगच्छन्नेवसंरावव्विजयायावृषध्वजः ॥ शुश्रावदारुणन्तीव्र
श्चकितश्चततोभवत्॥२॥ ततउक्ष्णाबलवतामनोमारुतरंहसा॥स्वमाश्रमपदंशर्व्वआससादत्वरान्वितः॥३॥आसाद्यदेवीन्द
यितान्तदादाक्षायणींहरः ॥मृतान्दृष्ट्वापिनजहौमृतेतिप्रियभावतः॥४॥ ततोनिरीक्ष्यवदनमामृज्यचपुनःपुनः ॥पप्रच्छकस्मा
त्सुप्तासीत्येवन्दाक्षायणीम्मुहुः ॥५॥ततोभर्गवचःश्रुत्वातदातद्भगिनीसुता॥विजयाप्राहनिधनन्दाक्षायण्यायथातथा ॥६॥
॥विजयोवाच॥ दक्षःकर्त्तुङ्क्रतुंशम्भोदेवान्सर्व्वान्सवासवान्॥आजुहावतयादैत्यान्राक्षसान्सिद्धगुह्यकान् ॥७॥ब्रह्माणमथ
गोविन्दमिन्द्रादीनपिदिक्पतीन्॥देवयोनीस्तथासर्व्वान्साध्यविद्याधरादिकान्॥८ ॥नाहूतानिकृतौतेनयानिसत्वानिशङ्क
र॥तानिदक्षेणनोसन्तिसमस्तभुवनेष्वपि॥९॥एवम्प्रविततय्यज्ञंश्रुत्वैषावचनान्मम ॥ विमृष्यवत्यनाह्वानेहेतुंशम्भोरथात्म
नः ॥ १० ॥ चिन्तयानान्तथाहन्तांसतीञ्ज्ञात्वायथाश्रुतम् ॥ उक्तवत्यस्मिन्भूतेशयज्ञानाह्वानकारणम् ॥ ११ ॥ शम्भुः

ankurnagpal108@gmail.com

कपालीतज्जायातत्संसर्गाद्विगर्हिता । अतःशम्भुःसतीचापिनाध्वरेमेमिलिष्यतः ॥ १२ ॥ इत्यनाह्वानहेतुर्म्मैश्रुतपूर्व्वः
पुरामुखात् । दक्षस्यवीरिणीश्लक्ष्णाङ्गदतस्तस्यमन्दिरे ॥ १३ ॥ एतच्छ्रुत्वाममवचःसाविवर्णमुखीक्षितौ ॥ उपविष्टान
माङ्क्षिञ्चिदुक्त्वाकोपपरायणा ॥ १४॥ बभूववदनन्तस्यास्तत्क्षणात्परुषंहर ॥ भ्रुकुटीकुटिलंश्यामय्यँथाखन्धूमकेतुना ॥
१५ ॥ सामुहूर्त्तमिवध्यात्वास्फोटेनमहताततः । प्राणानुदसृजच्चैषाभित्त्वामूर्द्धानमात्मनः ॥ १६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
इतिश्रुत्वावचस्तस्याविजयायावृषध्वजः ॥ अतीवकोपाद्दुत्तस्थौदिधक्षुरिवपावकः ॥ १७ ॥ तस्यकोपपरीतस्यकर्णनासा
क्षिवक्त्रतः॥घोराज्वलन्त्यःकणिकासृजन्त्योऽग्नेर्म्महारवम्॥१८॥ उल्काविनिःसृताबह्व्यःकल्पान्तादित्यवर्च्चसः॥ अथतत्र
जगामाशुदक्षोयत्रमहातपाः॥१९॥यज्ञाश्चक्रेहरोगत्वायज्ञवाटाद्बहिःस्थितः ॥ तय्यँज्ञन्ददृशेभर्ग्गःकोपेनमहतावृतः॥२०॥
महाधनसमापन्नम्पात्रीजुह्वादिभिर्व्वृतम् ॥ हुताज्याहुतिसव्वृँद्धदीप्तवह्निविराजितम्॥ २१ ॥ यथास्थानस्थितान्सर्व्वा
न्दिक्पालान्सायुधध्वजान् । विधातारन्तथाविष्णुय्यँज्ञमध्येव्यवस्थितम्॥ २२ ॥ ददर्शकुपितःशम्भुस्तान्दृष्ट्वातीवकोपि
तः । भगंसूर्य्यन्तथासोमम्भार्य्याभिःसहसव्वृँतम्॥ २३ ॥ सहस्राक्षङ्गौतमञ्चपूर्वेभागेव्यवस्थितम् ॥ सनत्कुमारमात्रेय
म्भार्गवव्विँनतासुतम्॥२४॥मरुद्गणाँस्तथासाध्यानाग्नेय्यञ्जातवेदसम् ॥ कालंसचित्रगुप्तञ्चकुम्भयोनिंसगालवम्॥२५॥

ankurnagpal108@gmail.com

विश्वदेवांस्तथासर्व्वान्कव्यवाहादिकान्पितॄन्॥अग्निष्वात्तादिकान्सर्व्वान्भूतग्रामञ्चतुर्व्विधम्॥२६॥औमम्प्रेतगणान्सि
द्धान्दक्षिणाशांव्यवस्थितान्॥रक्षाँसिचपिशाचाँश्चभूतानिमृगपक्षिणः २७॥क्रव्यादान्क्षुद्रजन्तूंश्चतथापुण्यजनेश्वरम् ॥मह
र्षिम्मौद्गलंराहुन्नैर्ऋत्याङ्किन्नरास्तथा॥२८॥महोरगास्तथानक्रान्मत्स्यान्ग्राहाँश्चकच्छपान्॥ समुद्रान्सप्तसिन्धूँश्चनदास्ती
र्थानिगुह्यकान्॥२९॥मानसादिह्रदान्सर्व्वान्गङ्गाजम्बूनदास्तथा॥कामम्मधुर्व्वसन्तञ्चवरुणञ्चसहानुगम् ३० ॥शनैश्चर
ङ्गिरीन्सर्व्वान्पश्चिमाशाव्यवस्थितान् ॥प्राणादिपञ्चवायूँश्चसगणँञ्चसमीरणम्॥३१ ॥ कल्पद्रुमान्हिमद्रिश्चतश्यपञ्चमहा
मुनिम् ॥वायव्याङ्कमलाव्रातम्फलानिचकलानिधिम्॥३२॥नानारत्नानिहैमानिमनुष्यान्पर्व्वताँस्तथा॥हिमाद्रिमुख्यायक्षा
श्चस्थूणाकर्ण्णादयोबुधाः॥ ३३ ॥ नलकूबरेणसहितोयक्षराण्नरवाहनः॥ ध्रुवोधरश्चसोमश्चविष्णुश्चैवाऽनिलोनलः ॥३४॥
प्रत्यूषश्चप्रभासश्चकौबेर्य्यांसंस्थितानिमान् ॥वृषध्वजव्विँनासर्व्वान्रुद्राञ्जीवम्मनूँस्तथा ॥३५॥ विविधान्बाहुजान्वैश्याञ्छू
द्रानपिसमन्ततः ॥ ऐशान्याव्विँविधान्नानिव्रीहीनपिलताअपि॥ ३६ ॥ ऐशानीपूर्व्वयोर्म्मध्येब्रह्मर्षीन्संशितव्रतान् ॥ मह
र्षीँश्चतुरोवेदान्वेदाङ्गानितथैवषट् ॥३७॥नैर्ऋत्यपश्चिमान्तस्थमनन्तंश्वेपतव्वतम् ॥काद्रवेयसहस्रेणसहितान्सप्तभोगिनः
॥३८॥ केतुन्तत्रैवकूष्माण्डंडाकिनीगणसय्युँतम् ॥ तथाजलधरानन्यान्नानावर्णान्सविद्युतान् ॥३९॥दिग्गजानपितत्रस्था

ankurnagpal108@gmail.com

नैरावतमुखान्हरः॥ यथास्थानस्थितान्त्सर्व्वान्दिक्करिण्याचसय्युँतान् ॥४०॥तमेवन्दूरतोदृष्ट्वायज्ञवाटम्महाधनम्॥वीरभद्रा
हूयन्तूर्णम्प्रेषयामासतम्प्रति॥४१॥वीरभद्रोपिबहुभिःसव्वृँतोविविधैर्ग्गणैः॥व्यध्वंसयत्ततोयज्ञन्दक्षस्यसुमहात्मनः ४२॥
विकुर्व्वन्तंमहायज्ञव्वीरभद्रंसमीक्ष्यवै॥वारयामासवैकुण्ठःसर्व्वदेवगणावृतः॥४३॥तव्वाँर्य्यमाणन्दृष्ट्वैवक्रोधसंरक्तलोचनः
स्वयव्विँवेशतय्यँज्ञंध्वंसयामासचेश्वरः ॥ ४४ ॥ विशन्तमेवतय्यँज्ञेप्रथमम्पुरतोभग ॥ बाहूवितत्यभूतेशमाससादत्वरान्वि
तः॥ ४५॥तमागतमभिप्रेक्ष्यभर्ग्गोपिभृशरोषितः ॥ अङ्गुल्यग्रप्रहारेणतस्यनेत्रेजघानह ॥४६॥ हीननेत्रम्भगन्दृष्ट्वाविरूपा
क्षन्दिवाकरः॥ स्पर्द्धमानस्ततःशर्व्वमाससादत्वरान्वितः॥४७॥ ततःसूर्य्यम्महादेवःपाणौधृत्वाकरेणच ॥ दूरीकृत्यातिकुपि
तोयज्ञमेवाभ्यधावत ॥ ४८ ॥ मार्त्तण्डश्चहसन्वेगाद्वितत्यविपुलौभुजौ ॥ एहियोत्स्येत्वयेत्युक्तातमग्रेप्रत्यवारयत् ॥
४९ ॥ हसतस्तस्यसूर्य्यस्यक्रोधेनवृषभध्वजः ॥ दन्तान्करप्रहारेणशातयामासवक्रतः ॥ ५० ॥ विदन्तम्मिहिरन्दृष्ट्वा
हीननेत्रम्भगन्तथा ॥ सर्वेदेवाश्चऋषयोयेचान्येतत्रदुद्रुवुः ॥५१ ॥ विद्राव्यसर्व्वान्देवादीन्हरःपरमकोपनः॥ मृगरूपे
णापयान्तय्यँज्ञमेवान्वपद्यत ॥ यज्ञोप्याकाशमार्ग्गेणब्रह्मस्थानव्विँवेशह ॥ ५२ ॥ वृषध्वजोपिकुपितोब्रह्मस्थानञ्ज
गामह ॥ ब्रह्मणःसदनाद्यज्ञोभीतोभर्ग्गादवातरत् ॥ ५३ ॥ अवतीर्य्यसतीदेहम्प्रविवेशस्वमायया ॥ भर्ग्गोपिदक्षदु

ankurnagpal108@gmail.com

हितुम्मृताया निकटङ्गतः ॥ ५४ ॥ अन्वगच्छत्तदा यज्ञन्ददर्शचसतीशवम् ॥ मृतान्दृष्ट्वातदादेवींहरोदाक्षायणींसतीम् ॥
॥ ५५ विस्मृत्ययज्ञन्तत्प्रान्तेस्थितोबाढंशुशोचताम् ॥ बहुविधगुणवृन्दञ्चिन्तयञ्छूलपाणिर्ललितदशनपङ्क्तिँवक्त्रमब्जप्रका
शम् ॥ ५६ ॥ अरुणदशनवस्त्रम्भ्रूयुगव्वीक्ष्यतस्याःखरतरपृथुशोकव्याकुलोसौरुरोद ॥ ५७ ॥ इतिकालिकापुराणेसप्त
दशोध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ दाक्षायणीगुणगणान्गणयन्गोरथस्तदा ॥ विललापातिदुःखार्तोमनु
जःप्राकृतोयथा ॥ १ ॥ विलपन्तन्तदाभर्गव्विज्ञायमकरध्वजः ॥ रतीवसन्तसहितआससादमहेश्वरम् ॥ २ ॥ तंशु
चातिपरिभ्रष्टय्युगपत्सरतीपतीः ॥ जघानपञ्चभिर्बाणैरुदन्तम्भ्रष्टचेतनम् ॥ ३ ॥ शोकाभिहतचित्तोपिस्मरबाणसमा
कुलः ॥ सङ्कीर्णभावमापन्नःशुशोचचमुमोहच ॥ ४ ॥ क्षणम्भूमौनिपततिक्षणमुत्थायधावति ॥ क्षणम्भ्रमतितत्रैवनि
मीलतिविभुःपुनः ॥ ५ ॥ध्यायन्दाक्षायणीन्देवींहसमानःकदाचन ॥ परिष्वजतिभूमिष्ठांरसभावैरिवस्थिताम् ॥ ६ ॥ स
तीसतीतिसततन्नामव्याहृत्यशङ्करः ॥ मानन्त्यजवृथेत्येवमुक्त्वास्पृशतिपाणिना ॥ ७ ॥ पाणिनापरिमार्ज्यैनामलङ्कारा
न्यथास्थितान् ॥ तस्याविश्लिष्यचपुनस्तत्रैवानुयुयोजच ॥ ८ ॥ एवङ्कुर्वतिभूतेशेमृतानोवाचकिञ्चन ॥ यदासतीतदाभर्गः
शोकाद्गाढंरुरोदह ॥ ९ ॥ रुदतस्तस्यपततोबाष्पान्वीक्ष्यतदासुराः ॥ ब्रह्मादयःपराञ्चिताञ्जग्मुश्चिन्तापरायणाः ॥

१ पंक्ति मित्यार्षम् । २ दशनाच्छादनमोष्ठमित्यर्थः । ३ विचारपरायणा इत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

॥ १० ॥ वाष्पाःपतन्तोभूमौचेद्दहेयुःपृथिवीमिमाम् ॥ उपायस्तत्रकःकार्य्यइतिहाहेतिचुक्रुशुः ॥ ११ ॥ ततोविमृश्यतेदे
वाब्रह्माद्यास्तुशनैश्चरम् ॥ तुष्टुवुर्म्मूढभर्ग्गस्यवाष्पधारणकारणात् ॥ १२ ॥ ॥ देवाऊचुः॥ ॥ शनैश्चरमहा
भागलोकानुग्रहकारक ॥ मूलशक्तिसमुद्भूतनमस्तेसूर्य्यसम्भव ॥ १३ ॥ नमस्तेशूलहस्तायपाशहस्तायधन्विने ॥
तथावरदहस्तायनमश्छायात्मजायते ॥ १४ ॥ नीलमेघप्रतीकाशभिन्नाञ्जनचयोपम ॥ नमस्तेसर्व्वलोकानाम्प्राणधारणहे
तवे ॥ १५ ॥ गृध्रध्वजनमस्तेस्तुप्रसीदभवगन्दृढम्॥वाष्पेभ्यःशोकजेभ्यश्चपाहिभर्ग्गस्यनःक्षितिम्॥१६॥यथापुराशतव्वँ
र्षानवजग्राहवर्षणम् ॥भवानेवतुमेघेभ्यस्तथाकुरुहराम्बुनि ॥ १७ ॥ तवचापाग्रहन्दृष्ट्वामेघास्तेपुष्करादयः॥ मुमुचुः
सततव्वँर्षम्महेन्द्रस्यकिलाज्ञया ॥ १८ ॥ आकाशएववर्षाम्भस्तत्सर्व्वम्भवतापुरा ॥ विनाशितय्यँथावाष्पन्तथानाशयशू
लिनः ॥ १९ ॥ नत्वामृतेन्यःशक्तोस्तिहरबाष्पनिवारणे ॥ दहेत्सदेवगन्धर्व्वब्रह्मलोकान्सपर्व्वतान् ॥२०॥पृथिवीम्पाति
तोवाष्पस्तस्माद्धारयमायया ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्येवम्भाषमाणेषुदेवेषुमिहिरात्मजः ॥ २१ ॥ प्रत्युवाचसता
न्देवान्नातिहृष्टमनाइव॥ ॥शनैश्चरउवाच॥ ॥करिष्येभवताङ्कर्म्मयथाशक्तिसुरोत्तमाः॥२२॥ तथाकिन्तुविदध्यांहिनमाव्वँ
त्तियथाहरः॥दुःखशोकाकुलस्यास्यसमीपेबाष्पधारिणः॥ २३ ॥ कोपान्नश्येच्छरीरम्मेनियतन्नात्रसंशयः॥ तस्माद्यथामा

ankurnagpal108@gmail.com

म्भूतेशोनजानातिसतीपतिः॥ तथाकुरुध्वन्नेत्रेभ्योहरलोतकधारिणम् ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ ततोब्रह्मादयोदेवास्तेस
र्व्वेशङ्करान्तिकम् ॥ २५॥गत्वाहरंसम्मुमुहुःसांसार्ग्यायोगमायया ॥ शनैश्चरोपिभूतेशमासाद्यान्तर्हितस्तदा॥ २६॥ बाष्प
वृष्टिन्दुराधर्षामवजग्राहमायया ॥ यदासनाशकद्बाष्पान्त्सन्धारयितुमर्क्कजः ॥ २७ ॥ तदामहागिरौक्षिप्ताबाष्पास्तेजलधार
के॥लोकालोकस्यनिकटेजलधाराह्वयोगिरिः॥२८॥पुष्करद्वीपपृष्ठस्थस्तोयसागरपश्चिमे॥सतुसर्व्वप्रमाणेनमेरुपर्व्वतसन्नि
भः॥२९॥तस्मिन्विन्यस्तवान्बाष्पाँस्तदाशक्तःशनैश्चरः॥ सपर्व्वतोपितान्बाष्पान्नधर्त्तुंक्षमईशितुः ॥३०॥ विदीर्णस्तैस्तुबा
ष्पौघैर्भग्नमध्योभवद्द्रुतम्॥तेबाष्पाः पर्व्वतम्भित्त्वाविविशुस्तोयसागरम्॥३१॥सागरोपिग्रहीतुन्तान्नशशाकखरानति॥तत
स्तुसागरम्मध्येभित्त्वाबाष्पाः समागताः॥३२॥ तोयधेःप्राग्भवाँव्वेलांस्पर्शमात्राद्बिभेदताम्॥विभिद्यवेलान्तेबाष्पाःपुष्क
रद्वीपमध्यगाः॥३३॥ नदीभूत्वावैतरणीपूर्व्वसागरगाभवत् ॥ जलधारस्यभेदेनसंसर्ग्गात्सागरस्यच॥३४॥ अवाप्यसौ
म्यतांक्लिश्चद्बाष्पास्तेनाभिदं न्क्षितम्॥ वैवस्वतपुरद्वारेयोजनद्वयविस्तृता॥३५॥अद्यापितिष्ठत्यपगाहरलोतकसम्भवा ॥
अथशोकविमूढात्माविलपन्वृषभध्वजः॥३६॥ जगामप्राच्यदेशाँस्तुस्कन्धेकृत्वासतीशवम् ॥ उन्मत्तवद्गच्छतोस्यदृष्ट्वाभाव
न्दिवौकसः ॥ ३७॥ ब्रह्माद्याश्चिन्तयामासुःशवभ्रंशनकर्म्मणि ॥ हरगात्रस्यसंस्पर्शाच्छवोनायव्विशीर्णताम् ॥ ३८ ॥ ग

१ आगमशास्त्रस्यानित्यत्वात्क्षमभावः ।

ankurnagpal108@gmail.com

मिष्यतिकथन्तस्मादस्यभ्रंशोभविष्यति॥इतिसञ्चिन्तयन्तस्तेब्रह्माविष्णुशनैश्चराः॥३९॥सतीशवान्तर्विविशुरदृश्यायोग
मायया॥ प्रविश्याथशवन्देवाःखण्डशस्तेसतीशवम् ॥४०॥भूतलेपातयामासुःस्थानेस्थानेविशेषतः॥ देवीकूटेपादयुग्म
म्प्रथमन्न्यपतत्क्षितौ ॥ ४१ ॥ उड्डियानेचोरुयुग्मंहितायजगतान्ततः ॥ कामरूपेकामगिरौन्यपतद्योनिमण्डलम् ॥
॥ ४२ ॥ तत्रैवन्यपतद्भूमौपूर्व्वतोनाभिमण्डलम् ॥ जालन्धरेस्तनयुगस्वँर्णहारविभूषितम् ॥ ४३ ॥ अंशग्रीवम्पूर्णगि
रौकामरूपात्ततशिवः ॥यावद्गुवङ्गतोभर्ग्गःसमादायसतीशवम् ॥ ४४ ॥प्राच्येषुयाज्ञिकोदेशस्तावदेवप्रकीर्त्तितः॥ अ
न्येशरीरावयवाल्वशःखण्डिताःसुरैः ॥ ४५ ॥ आकाशगङ्गामगमन्पवनेनसमीरिताः॥ यत्रयत्रापतन्त्सत्यास्तदापादाद
योद्विजाः ॥ ४६ ॥ तत्रतत्रमहादेवःस्वयल्लिँङ्गस्वरूपधृक् ॥ तस्थौमोहसमायुक्तःसतीस्नेहवशानुगः ॥ ४७ ॥ ब्रह्मावि
ष्णुःशनिश्चापिसर्व्वैदेवगणास्तथा ॥ पुजयाञ्चक्रुरीशस्यप्रीत्यासत्याःपदादिकम् ॥ ४८ ॥ देवीकूटेमहादेवीमहाभागेति
गीयते ॥ सतीपादयुगेलीनायोगनिद्राजगत्प्रसूः ॥ ४९ ॥ कात्यायनीचोड्डियानेकामाख्याकामरूपिणी ॥ पूर्णेश्वरीपू
र्णगिरौचण्डीजालन्धरेगिरौ ॥ ५० ॥पूर्व्वान्तेकामरूपस्यदेवीदिक्करवासिनि ॥ तथाललितकान्तेतियोगनिद्राप्रगीयते
॥ ५१ ॥ यत्रैवपतितंसत्याःशिरस्तत्रवृषध्वजः ॥ उपविष्टःशिरोवीक्ष्यश्वसञ्छोकपरायणः ॥५२॥ उपविष्टेहरेतत्रब्रह्माद्या

ankurnagpal108@gmail.com

स्तेदिवौकसः॥समीपमगमस्तँस्यदूरतःसान्त्वयन्हरम् ॥ ५३ ॥ देवानागच्छतोदृष्ट्वाशोकलज्जासमन्वितः ॥ गत्वाशिलात्व
न्तत्रैवलिङ्गत्वङ्गतवान्हरः ॥ ५४॥ हरेलिङ्गत्वमापन्नेब्रह्माद्यास्तुदिवौकसः ॥ तुष्टुवुस्त्र्यम्बकन्तत्रलिङ्गरूपञ्जगद्गुरुम् ॥५५॥
देवाऊचुः ॥ ॥ महादेवंशिवंस्थाणुमुग्रंरुद्रव्वृँषध्वजम् ॥ श्मशानवासिनम्भर्ग्गंसर्व्वान्तकरणम्परम् ॥ ५६ ॥ त्वान्नमा
मोवयम्भक्त्याशङ्करन्नीललोहितम् ॥ गिरीशव्वँरदन्देवम्भूतभावनमव्ययम् ॥ ५७ ॥ अनादिमध्यसंसारयोगविद्या
यशम्भवे॥ नमःशिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये॥५८॥ज्ञानामृतान्तसम्पूर्णशुद्धदेहान्तरायच॥नमःशिवायशान्तायब्रह्म
णेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ५९ ॥ आदिमध्यान्तभूतायस्वभावानलदीप्तये ॥ नमःशिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ६० ॥
जटिलायगिरीशायविद्याशक्तिधरायते ॥ नमःशिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ६१ ॥ प्रलयार्णवसंस्थायप्रलय
स्थितिहेतवे ॥ नमःशिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ६२ ॥ यःपरेभ्यःपरस्तस्मात्परायपरमात्मने ॥ नमःशि
वायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ६३ ॥ ज्वालामालावृताङ्गायनमस्तेविश्वरूपिणे॥ नमः शिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्ग
मूर्त्तये ॥ ६४ ॥ ॥ ओन्नमःपरमार्थायज्ञानदीपायवेधसे ॥ नमःशिवायशान्तायब्रह्मणेलिङ्गमूर्त्तये ॥ ६५ ॥ नमोदाक्षा
यणीकान्तमृडभर्ग्गमहेश्वर ॥ नमस्तेसर्व्वभूतेशप्रसीदभगवञ्छिव ॥ ६६ ॥ सशोकस्त्वयिलोकेशेचेष्टमानेमहेश्वर ॥ सु

ankurnagpal108@gmail.com

राःसमाकुलाःसर्व्वेतस्माच्छोकम्परित्यज ॥ ६७ ॥ नमोनमस्तेभूतेशसर्व्वकारणकारण॥ प्रसीदरक्षनःसर्व्वास्त्यँजशोकन्न
मोस्तुते ॥ ६८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिसंस्तूयमानस्तुमहादेवोजगत्पतिः ॥ निजंरूपंसमास्थायप्रादुर्भूतःशुचा
हतः ॥ ६९ ॥ तंशुचाविह्वलंदृष्ट्वाप्रादुर्भूतव्विँचेतसम् ॥ शोकापहव्विँधिःसाम्नातुष्टाववृषभध्वजम् ॥ ७० ॥ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ ॥ हिरण्यबाहोब्रह्मात्वव्विँष्णुस्त्वञ्जगतःपतिः ॥ सृष्टिस्थितिविनाशानांहेतुस्त्वङ्केवलंहर ॥ ७१ ॥ त्वमष्टमूर्त्तिभिः
सर्व्वंञ्जगद्व्याप्यचराचरम् ॥ उत्पादकस्थापकश्चनाशकश्चापिविश्वकृत् ॥ ७२ ॥ त्वामाराध्यमहादेवमुक्तिर्य्यांतामुमुक्षवः ॥
रागद्वेषादिभिस्त्यक्तासंसारविमुखाबुधाः॥तृतीयय्यँद्भवन्नेत्रललाटस्थम्महेश्वर ॥ ७३ ॥ सततम्भ्राजमानञ्चचिन्त्यतेयन्मुमु
क्षुभिः ॥ विभिन्नवाय्वग्निजलौघवर्जितन्नदूरसंस्थंरविचन्द्रसय्युँतम् ॥ ७४ ॥ त्रिमार्ग्गमध्वस्थमनुप्रकाशकन्तत्त्वम्परंशुद्धम
यम्महेश्वर ॥ यदष्टशाखस्यतरोःप्रसूनश्चिदम्बुवृद्धस्यसमीपजस्य ॥ ७५ ॥ तपश्छदःसंस्थगितस्यपीनंसूक्ष्मोपगन्तेवश
गंसदैव ॥ अधस्समाधायसमीरणस्वनंनिरुद्ध्यचोर्ध्वन्निशिहंसमध्यतः ॥ ७६ ॥ हृत्पद्ममध्येसुमुखीकृतंरजःपरन्तुते
जस्तवसर्व्वदेश्यताम् ॥ प्राणायामैःपूरकैस्तम्भकैर्व्वारिक्तैश्चित्रैश्चोदनय्यँत्परारव्यम् ॥ ७७ ॥ दृश्यादृश्यंयोगिभिस्ते
प्रपञ्चाःशुद्धव्वृँद्धन्तत्त्ववतस्तेस्तिलब्धम् ॥ ७८ ॥ सूक्ष्मञ्जगद्व्यापिगुणौघपीनम्मृग्यम्बुधैःसाधनसाध्यरूपम् ॥ चौ

१ चोदयद्यत्पराख्यमिति पाठान्तरम् ।

ankurnagpal108@gmail.com

रैरक्षैर्नाप्लुतन्नैवनीतव्विँत्तन्तवास्त्यर्थहीनम्महेश ॥ ७९ ॥ नकोपेननशोकेननमानेननदम्भतः ॥ उपयोज्यतुतद्वित्तमन्यथैव
विवर्द्धते ॥ ८० ॥ माययामोहितःशम्भोविस्मृतन्तेहृदिस्थितम् ॥ मायाम्भिन्नाम्परिज्ञायधारयात्मानमात्मना ॥ ८१ ॥
मायास्माभिस्तुतापूर्व्वञ्जगदर्थेमहेश्वर ॥ तयाध्यानगतञ्चित्तम्बहुयत्नैःप्रसाधितम् ॥ ८२ ॥ शोकःक्रोधश्चलोभश्चका
मोमोहःपरात्मता ॥ ईर्ष्यामानौविचिकित्साकृपासूयाजुगुप्सुता ॥ ८३ ॥ द्वादशैतेबुद्धिनाशहेतवोमनसोमलाः ॥ नत्वाह
शैर्निषेव्यन्तेशोकन्त्यजततोहर ॥ ८४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतिशाम्यंस्ततःशम्भुःसंस्मृत्यापिस्ववाञ्छितम् ॥ नावदध्रे
तदात्मानंशोकात्सत्याविनाकृतः ॥ ८५ ॥ अधोमुखस्थितोवीक्ष्यब्रह्माणंसशनैरिदम् ॥ प्राहब्रह्मन्नोयतिगव्वँदकिङ्क
रवाण्यहम् ॥ ८६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोवामदेवेनविधातासर्व्वदैवतैः ॥ इदमाहतदेशस्यशोकविध्वं
सकव्वँचः ॥ ८७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ त्यजशोकम्महादेवसंस्मृत्यात्मानमात्मना ॥ नत्वंशोकस्यसदनम्प
रंशोकात्तवान्तरम् ॥ ८८ ॥ सशोकेत्वयिभूतेशदेवाभूताःससाध्वसाः ॥ भ्रंशयेज्जगतीङ्कोपःशोकःसर्व्वांश्चशोषयेत् ॥
॥ ८९ ॥ त्वद्बाष्पव्याकुलापृथ्वीविदीर्णास्यान्नचेच्छनिः ॥ अवजग्राहतेबाष्पंसोपिकृष्णोभवद्धठात् ॥ ९० ॥ यत्रदेवासग
न्धर्व्वाःसदाक्रीडन्तिसोत्सुकाः ॥ सुमेरुसदृशोयोसौमानतःपर्व्वतोत्तमः ॥ ९१ ॥ यस्मिन्प्रविश्यसुगिरौपद्मनालनिभे

१पा०-श्च। २ आवतिरुत्तरकालः।

ankurnagpal108@gmail.com

घनाः ॥ उत्पिबन्तिस्मतोयानिपुष्करावर्त्तकादयः ॥ ९२ ॥ मन्दरात्सततर्थ्यँत्रकुम्भयोनिर्महामुनिः ॥ गत्वागत्वातपस्तेपे
हितायजगतोहर ॥९३॥ यस्मिन्स्थित्वागिरौपूर्व्वमगस्त्यस्तोयसागरम् ॥ ययौतपोबलात्कृत्वाकरमध्यगतङ्किल ॥ ९४॥
शनैश्वरेणतेवोढुमसमर्थेनलोतकैः ॥ क्षिप्तैर्व्विदारितस्तैसौजलधाराह्वयोगिरिः ॥ ९५ ॥ विभिद्यपर्व्वतंशम्भोबाष्पास्ते
सागरय्यँयुः ॥ भित्त्वातुसागरंशीघ्रम्भ्रमीताण्डजसङ्कुलम् ॥ ९६ ॥ जग्मुस्तेपूर्व्वपुलिनन्तस्यताद्विभिदुश्चते ॥ भित्त्वावे
लान्ततः पृथ्वीर्व्विभिद्याशुतरङ्गिणीम्॥९७॥ चक्रुर्व्वैतरणीन्नाम्नापूर्व्वसागरगामिनीम् ॥ननावानाविमानेननद्रोण्यास्यन्द
नेनच ॥९८॥ ततुंशक्यासातुनदीतप्ततोयातिभीषणा॥दुःखेनतान्तुपृथिवीबिभर्तिमहताधुना ॥ ९९ ॥ सदाचोद्वेगतैर्व्वा
प्यैर्व्विक्षिपन्तीनभश्चरान् ॥ तस्यास्तूपरिनोयान्तिदेवाअपिभयातुराः ॥१००॥ यमद्वारम्परात्त्यययोजनद्वयविस्तृता॥ नि
म्नावहतिसम्पूर्णाभीपयन्तीजगत्त्रयम् ॥ १ ॥ त्वन्निःश्वासमरुज्जातैर्व्यस्ताः पर्व्वतकाननाः ॥ समाकुलद्वीपिनागानाद्या
पिप्रतिशेरते॥२॥तवनिःश्वासजोवायुःपीडयञ्जगतःसुखम् ॥ नाद्यापिप्रशमर्य्यातिबाधाहीनःसनातन ॥ ३ ॥ सतीशवन्ते
वहतःशीर्य्यमाणापदेपदे ॥ नाद्यापिव्याकुलापृथ्वीव्याकुलत्वव्विँमुञ्चति॥ ४॥ नस्वर्गेनचपातालेतत्सत्त्वव्विँद्यतेऽधुना ॥
यत्तेक्रोधेनशोकेननाकुलव्वृँषभध्वज ॥ ५॥ तस्माच्छोकममर्षञ्चत्यक्त्वाशान्तिम्प्रयच्छनः ॥ आत्मानञ्चात्मनावेत्थधार

१ मरुत्समूहैरित्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

यात्मानमात्मना ॥ ६ ॥ सतीचदिव्यमानेनव्यतीतेशरदांशते ॥ साचत्रेतायुगस्यादौभार्य्यातवभविष्यति ॥ ७ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोवेधसाशम्भुस्तूष्णीन्ध्यानपरायणः ॥ अधोमुखस्तदाप्राहब्रह्मणाममितौजसम् ॥
॥८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यावद्ब्रह्मन्नहंशोकादुत्तरामिसतीकृतात् ॥ तावन्ममसखाभूत्वाकुरुशोकापनोदनम् ॥
॥ ९ ॥ तस्मिन्नवसरेयत्रयत्रगच्छाम्यहाविँधे ॥ तत्रतत्रभवान्गत्वाशोकहानिङ्करोतुमे ॥ ११० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच
॥ ॥ एवमस्त्वितिलोकेशःप्रोक्तावृषभवाहनम् ॥ हरेणसार्द्धङ्कैलासङ्गन्तुञ्चक्रेमनस्ततः ॥ ११ ॥ ब्रह्मणासहितंशम्भुङ्कै
लासगमनोत्सुकम् ॥ समासेदुर्ग्गणाद्दृष्ट्वानन्दिभृङ्गिमुखाश्चये ॥ १२ ॥ ततःपर्व्वतसङ्काशोवृषभःपुरतोविधेः ॥ उपतस्थ
सिताब्भ्रस्यसदृशोगैरिकोयथा ॥ १३ ॥ वासुक्याद्याश्चयेसर्प्पायथास्थानञ्चतेहरम् ॥ भूषयाश्चक्रुरुद्रम्यशिरोबाहा
दिषुद्रुतम् ॥ १४ ॥ ततोब्रह्माचविष्णुश्चमहादेवःसतीपतिः ॥ सर्व्वैःसुरगणैःसार्द्धञ्जग्मुःप्रालेयपर्व्वतम् ॥ १५ ॥
ततस्तानौषधिप्रस्थान्निःसृत्यनगराद्गिरिः ॥ सर्व्वैरमात्यैःसहितउपतस्थेसुरोत्तमान् ॥ १६ ॥ ततःसम्पूजितास्तेनसुरौघा
गिरिणासह ॥ सचिवैःपौरवर्ग्गैश्चमुमुदुस्तेसुरर्षभाः ॥ १७ ॥ ततोददर्शतत्रैवगिरीन्द्रस्यपुरेहरः ॥ विजयामौषधिप्र
स्थेसखीभिर्ग्गौतमात्मजाम् ॥ १८ ॥ सापिसर्व्वान्सुरवरान्प्रणम्यहरमुख्यकान् ॥ चुक्रोशमातृभगिनीम्पृच्छन्तीगि

ankurnagpal108@gmail.com

रिशेसतीम् ॥ ११ ॥ क्वसतीतेमहादेवशोभसेनतयाविना ॥ विस्मृतापित्वयाताातमद्गृदोनापसर्प्पति ॥ १२० ॥ ममा
ग्रेसापुराप्राणान्यदात्यजतिकोपतः ॥ तदैवाहंशोकशल्यविद्धानाप्नोमिवैसुखम् ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वावदनव्वँस्त्रप्रान्तेना
च्छाद्यसाभृशम्॥ रुदन्तीप्रापतद्भूमौकश्मलञ्चाविशत्तदा ॥ १२२ ॥ ॥ इतिकालिकापुराणेअष्टादशोध्यायः॥ छ ॥
॥ १८ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्ताम्पतितान्दृष्ट्वातदादाक्षायणींस्मरन् ॥ नशशाकहरःसोढुंशोकमुद्वेगसम्भवम्
॥ १ ॥ भ्रष्टधैर्य्यस्ततःशम्भुर्ब्बाष्पव्याकुललोचनः ॥ पश्यतांसर्व्वदेवानाञ्चिन्ताध्यानपरोभवत् ॥ अथाश्वास्यत्त
दाधाताविजयांशोककर्षिताम् ॥ २॥ हरमाश्वासयन्त्सात्वपूर्वमेतदुवाचह ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥पुराणयोगिन्भगवन्नशो
कस्तवयुज्यते ॥ परधाम्नितवध्यानमासीत्कस्मात्स्त्रियामिह ॥ ३ ॥ प्रभविष्णुःपरःशान्तःसूक्ष्मस्थूलतरःसदा ॥ तवस्वभाव
श्चकथंशोकेनबहुधाकृतः ॥ ४ ॥ निरञ्जनन्ध्यानगम्यय्यँतीनान्परात्परन्निर्म्मलंसर्व्वगामि ॥ मलैर्हीनंरागलोभादि
भिर्य्यंत्तत्तेरूपन्त्वद्भुतङ्कृतबुद्ध्या ॥ ५ ॥ शोकोलोभःक्रोधमोहौचहिंसामानोदम्भोमदमोहप्रमोदाः ॥ ईर्ष्यासूयाऽक्षान्तिरस
त्यताचचतुर्द्दशज्ञाननाशोहिदोषाः॥६॥ध्यानेनत्वाय्यँोगिनश्चिन्तयन्तित्वव्विँष्णुरूपीजगताव्विँधाता ॥ यातेमहामोहकरी
सतीतितवैवसालोकमोहायमाया॥७॥यासर्व्वंलोकाञ्जननेथगर्भ्भेविमोहयन्तीपूर्व्वंदेहस्यबुद्धिम्॥विनाश्यबाल्यङ्कुरुतेहिज १३

ankurnagpal108@gmail.com

न्तोविमोहयत्यद्यसात्वांसशोकम्॥ ८॥ सतीसहस्राणिपुरोज्झितानित्वयामृतानिप्रतिकल्पमेवम् ॥ हितायलोकस्यचराचर
स्यपुनर्गृहीताचतथात्वयास्वम् ॥९॥भवान्तरेध्यानयोगेनपश्यसतीसहस्राणिमृतानियानि॥यथातयात्वम्परिवर्ज्जितश्चय
थास्तिसावावृषराजकेतोः॥१०॥यतःसमुत्पद्यमुहुर्भवन्तंसाप्राप्स्यतीशंत्रिदशैर्दुरापम्॥ पुनश्चजायायादृशीतेभवित्रीतत्त
त्सर्व्वन्ध्यानयोगेनपश्य ११॥ ॥मार्कण्डेय उवाच॥ ॥ एवम्बहुविधम्ब्रह्माव्याहरत्सामशङ्करम्॥गिरिराजपुरात्तस्मा
द्गमयामासनिर्ज्जनम् ॥ १२ ॥ ततोहिमवतःप्रस्थेप्रतीच्यान्तत्पुरस्यच॥सिप्रन्नामसरःपूर्णन्ददृशुर्द्रुहिणादयः ॥ १३॥तद्ह्रदः
स्थानमासाद्यब्रह्मशक्रादयःसुराः॥ उपविष्टायथान्यायम्पुरस्कृत्यमहेश्वरम्॥१४॥तंसिप्रसञ्ज्ञंकासारम्मनोज्ञंसर्वदेहिना
म्॥ शीतामलजलंसर्व्वैर्ग्गुणैर्म्मानससम्मितम् ॥ १५ ॥ दृष्ट्वाक्षणंहरस्तस्मिन्त्सोत्सुकोभूदवेक्षणे ॥ सिप्रान्नामनदीन्तस्मा
न्निःसृतान्दक्षिणोदधिम् ॥ १६ ॥ गच्छन्तोश्चददर्शासौपावयन्तीञ्जगज्जनान् ॥ तत्सरःपूर्णमासाद्यचरतःशकुनान्बहून् ॥
॥१७॥नानादेशागताञ्छम्भुर्व्वीक्षाञ्चक्रेमनोरमान्॥ गम्भीरपवनोद्धूतिसम्पन्नेषुविराजतः ॥१८॥ कोकद्वन्द्वाँस्तरङ्गेषुददर्श
नृत्यतोयथा ॥ मद्गुचञ्चुपुसम्पृक्ताँस्तरङ्गान्त्सपृथक्पृथक् ॥ १९ ॥ वीक्षाञ्चक्रेयथातोयादुत्पतन्पतगान्मुहुः॥ कादम्बैःसार
सैर्हंसैःश्रेणीभूतैस्तटेतटे ॥२०॥ भङ्गीकृतैर्य्यथाशङ्खैःसागरस्तादृशंसरः ॥ महामीनाहतिक्षुब्धैस्तोयशब्दोत्थसाध्वसैः ॥

ankurnagpal108@gmail.com

 ॥ २१ ॥ पक्षिभिर्विहितैःशब्दैस्तत्रतत्रमनोहरम् ॥ प्रफुल्लैःपङ्कजैश्चैवक्वचिज्जालैर्म्मनोहरैः ॥ २२ ॥ सरोरेजेयथास्वर्गो
नक्षत्रैस्थूलसूक्ष्मकैः ॥ महोत्पलानाम्मध्येषुविरलन्नीलमुत्पलम् ॥ २३ ॥ रेजेनक्षत्रमध्येषुनीलनीरदखण्डवत् ॥ पद्मसङ्घात
 मध्यस्थाहंसाःकैश्चिन्नसंस्तुताः ॥ २४ ॥ प्रफुल्लपङ्कजभ्रान्त्यानिश्चलाःस्वर्गवासिभिः ॥ द्विधादृष्टाशशांगशुक्लेपद्मेफुल्लेवि
धिःस्वके ॥ २५ ॥ कार्येरुणत्वम्फुल्लत्वंस्वासनाब्जेनिनिन्दच ॥ फुल्लम्महोत्पलव्वीक्ष्यसरसस्तस्यशङ्करः ॥ २६ ॥ मौ
लीन्दुकान्तिमलिनंहस्तस्थन्नोत्पलम्ममे ॥ हरिः स्वचक्रसूर्य्यांशुफुल्लंहस्तगताम्बुजम् ॥ २७ ॥ सरःपद्मश्चसदृशम्मेनेवी
क्ष्यसमन्ततः ॥ तत्सरोवीक्ष्यसम्पूर्णन्नानापक्षिसमाकुलम् ॥ २८ ॥ पद्मिनीशतसञ्छन्नन्नीलोत्पलचयैर्व्वृतम् ॥ देवदारुतरू
णाश्चतटस्थानाम्प्रसूनजैः ॥ २९ ॥ परागैर्व्वासितजलंहृदयानन्दकारकम् ॥ तीरेतीरेमहावृक्षैः शाद्वलैःपरिवारितम् ॥ ३० ॥
दृष्ट्वाशम्भुः क्षणन्तत्रसोत्सुकः शोकवर्ज्जितः ॥ सिप्रामालोकयामासनिःसृतांसरसस्ततः ॥ ३१ ॥ यथेन्दुमण्डलाद्गङ्गामे
रोर्ज्जाम्बूनदीयथा ॥ तथादृष्टामहेशेनसिप्रासिप्राद्विनिःसृता ॥ ३२ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सिप्राह्वयः कः कासारः कथंसिप्रात तः सृ
ता ॥ कीदृशोस्यप्रभावश्चतत्समाचक्ष्वविस्तरात् ॥ ३३ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ शृण्वन्तुमुनयःसर्व्वेयथासिप्रानदीसृता ॥
सिप्रस्यचमहाभागाप्रभावङ्गदतोमम ॥ ३४ ॥ वसिष्ठेनयथादेवीपरिणीताप्यरुन्धती ॥ तदावैवाहिकैस्तोयैः सिप्रासिन्धु

१ पक्षिविशेषैः ।

ankurnagpal108@gmail.com

रभूद्विजाः ॥ ३५ ॥ सासमागत्यपतितासिप्रेसरसिशासनात् ॥ यथामन्दाकिनीविष्णुपादादब्धौशिवोदका ॥ ब्रह्म
विष्णुमहादेवैस्तोयंसिक्तंतयोः पुरा ॥ विवाहेशान्तिविहितङ्गायत्रीद्रुपदादिभिः ॥ ३७ ॥ एकीभूतन्तुतत्तोयम्मानसाचलक
न्दरात् ॥ तत्सर्व्वम्पतितंसिप्रेकासारेसागरोपमे ॥ ३८॥ देवानामुपभोगार्थम्पुराधात्राविनिर्म्मितम् ॥ सरःसिप्राह्वयंसानौ
प्रालेयस्यगिरेर्म्महत् ॥३९ ॥ तत्राद्यापिसुनासीरः सहितश्चाप्सरोगणैः ॥ शचीसहायोरमतेप्रसन्नेसलिलेशुभे ॥ ४० ॥ त
द्देवैःसर्व्वदायत्नाद्रक्ष्यतेद्यापिरत्नवत् ॥ नतत्रमानुषंकश्चिद्यातुंशक्नोतियोऽमुनिः ॥४१॥ तपःप्रभावान्मुनयः प्रयान्तिसरसीं
शुभाम् ॥ सिप्राख्यान्तुमहायत्नात्स्नातुम्पातुश्चतज्जलम्॥४२॥तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमनुष्यादैवयोगतः॥अवश्यममरत्वाय
गच्छन्त्यविकलेन्द्रियाः ॥ ४३ ॥ वृद्धिङ्गच्छतिवर्षासुसरोनैतद्द्विजोत्तमाः ॥ नग्रीष्मेशोषताय्याँतिसर्व्वदातद्यथातथा ॥४४॥
तत्रतत्पतितन्तोयव्वँसिष्टोद्वाहसम्भवम् ॥ ब्रह्मविष्णुमहादेवकरपद्मैरुदीरितम् ॥ ४५ ॥ ववृधेसिप्रगर्भस्थमन्वहन्द्विज
सत्तमाः ॥ तत्रवृद्धन्तुतत्तोयश्चक्रेणचहरिःपुरा ॥४६ ॥ गिरेःशृङ्गव्विँनिर्भिद्यलोकानांहितकाम्यया ॥ पृथिवीम्प्रेरयामासकृ
त्वापुण्यतमान्नदीम् ॥ ४७ ॥ परिवृत्यमहेन्द्रंसापुनानास्नानकारिणः ॥ दक्षिणंसागरय्याँताफलदाजाह्नवीसमा ॥ ४८ ॥
सिप्राख्यात्सरसोयस्मान्निःसृतासामहानदी ॥ अतःसिप्रेत्तितन्नामपुरैवब्रह्मणाकृतम् ॥ ४९ ॥ कार्तिक्याम्पौर्णमास्यान्तु

ankurnagpal108@gmail.com

तस्यार्घ्यंः स्नातिमानवः ॥ सयातिविष्णुसदनव्विँमानेनातिदीप्यता ॥ ५२ ॥ कार्त्तिकंसकलम्मासंस्नात्वासिप्राजलेनरः ॥
प्रयातिब्रह्मसदनम्पश्चान्मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ५२ ॥ ऋषयऊचुः ॥ वसिष्ठेनकथन्देवीपरिणीतात्वरुन्धती ॥ कस्यसात
नयाब्रह्मन्नुत्पन्नावावदस्वनः ॥ ५३ ॥ पतिव्रतासुप्रथितात्रिपुलोकेषुयावरा ॥ भर्तृपादौविनान्यत्रयानचक्षुःप्रवासति ॥
॥ ५४ ॥ यस्याःस्मृत्वाकथामात्रम्माहात्म्यसहितंस्त्रियः ॥ प्रेत्येहचसतीभूयःप्राप्नुवन्त्यन्यजन्मनि ॥ ५५ ॥ असन्न
कालधर्मोयान्नपश्यत्तितथाऽशुचिः ॥ पुरुषःपापकारीचतस्याजन्मवदस्वनः ॥ ५६ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ शृ
णुध्वंसायथाजातायस्यवातनयाशुभा ॥ यथावापर्वसिष्ठंसायथाभूतापतिव्रता ॥ ५७ ॥ यासासन्ध्याब्रह्मसुतामनोजाता
पुराभवत् ॥ तपस्तप्त्वातनुन्त्यक्त्वासैवभूतात्वरुन्धती ॥ ५८ ॥ मेधातिथेःसुताभूत्वामुनिश्रेष्ठस्यसासती ॥ ब्रह्मविष्णु
महेशानांवचनाच्चरितव्रता ॥ ५९ ॥ वव्रेपतिम्महात्मानव्वँसिष्ठंसंशितव्रतम् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कथन्तयातपस्तप्तङ्कि
मर्थङ्कुत्रसन्ध्यया ॥ ६० ॥ कथंशरीरंसात्यक्त्वाभूतामेधातिथेःसुता ॥ कथव्वाँगदितन्देवैर्ब्रह्मविष्णुशिवैःपतिम् ॥ ६१ ॥
वसिष्ठंसुमहात्मानंसाववेसंशितव्रतम् ॥ तन्नःसर्व्वंसमाचक्ष्वविस्तरेणद्विजोत्तम ॥ ६२ ॥ एतन्नःश्रोष्यमाणानाञ्चरितन्द्वि
जसत्तम ॥ अरुन्धत्यामहासत्याःपरङ्कौतुहलम्महत् ॥ ६३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ब्रह्मापितनयां

ankurnagpal108@gmail.com

सन्ध्यान्दृष्ट्वापूर्व्वमथात्मनः ॥ कामायमानसञ्चक्रेत्यक्तासाचसुतेतिवै ॥ ६४ ॥ तस्याञ्चचलितश्चित्तङ्कामबाणविलो
ड़ितम् ॥ ऋषीणाम्प्रेक्षतान्तेषाम्मानसानाम्महात्मनाम् ॥ ६५ ॥ भर्ग्गस्यवचनंश्रुत्वासोपहासंव्विँधिम्प्रति ॥ आ
त्मनश्चलचित्तत्वममर्य्यादमृषीन्प्रति ॥ कामस्यतादृशम्भावम्मुनिमोहकरम्मुहुः ॥ ६६ ॥ दृष्ट्वासन्ध्यास्वयन्तत्रत्रपा
मायातिदुःखिता ॥ ततस्तुब्रह्मणाशप्तेमदनेतदनन्तरम् ॥ ६७ ॥ अन्तर्भूतेविधौशम्भौगतेचापिनिजास्पदे॥अमर्ष
वशमापन्नासन्ध्याध्यानपराभवत् ॥ ६८ ॥ ध्यायन्तीक्षणमेवाशुपूर्व्ववृत्तम्मनस्विनी ॥ इदव्विँममृषेसन्ध्यात
स्मिन्कालेयथोचितम् ॥ ६९ ॥ उत्पन्नमात्राम्मान्दृष्ट्वायुवतीम्मदनेरितः ॥ अकार्षीत्सानुरागोयमभिलाषम्पितामहः
॥ ७० ॥ सर्व्वेषाम्मानसानाञ्चमुनीनाम्भावितात्मनाम् ॥ दृष्ट्वैवमाममर्य्यादंसकाममभवन्मनः ॥ ७१ ॥ ममा
पिमथितश्चित्तम्मदनेनदुरात्मना ॥ येनदृष्ट्वामुनीन्सर्व्वाञ्चलितम्मेमनोभृशम् ॥ ७२ ॥ फलमेतस्यपापस्यमदनःस्व
यमाप्तवान् ॥ स्वयंशशापकुपितःशम्भोरग्रेपितामहः ॥ ७३ ॥ ममोचितम्फलंसर्व्वम्प्राप्तुमिच्छामिसाम्प्रतम् ॥ यन्माम्पि
ताभ्रातरश्चसकामामपरोक्षतः ॥ ७४ ॥ दृष्ट्वाचक्रुःस्पृहान्तस्मान्नमतःकोपिपापकृत् ॥ ममापिकामभावोभूदमर्य्यादंस
मीक्ष्यतान् ॥ ७५ ॥ पत्याविवस्वकेतातेसर्व्वेषुसहजेष्वपि ॥ करिष्याम्यस्यपापस्यप्रायश्चित्तमहंस्वयम् ॥ ७६ ॥ आत्मा

ankurnagpal108@gmail.com

नमग्नौह्योष्यामिवेदमार्ग्गानुसारतः॥ किन्त्वेकांस्थापयिष्यामिमर्य्यादामिहभूतले ॥ ७७ ॥ उत्पन्नमात्रानयथासकामाःस्युः
शरीरिणः ॥ एतदर्थमहङ्कृत्वातपःपरमदारुणम् ॥ ७८ ॥ मर्य्यादांस्थापयित्वैवपश्चात्यक्ष्यामिजीवितम् ॥ यस्मिञ्छ
रीरेपित्रामेत्यभिलाषःस्वयन्ततः॥७९॥भ्रातृभिस्तेनकायेनकिञ्चिन्नास्तिप्रयोजनम् ॥ येनस्वेनशरीरेणतातेचसहजेस्वके ॥
॥८२॥उद्भावितःकामभावोनतत्सुकृतसाधकम् ॥ इतिसञ्चिन्त्यमनसासन्ध्याशैलवरन्ततः ॥ ८३ ॥ जगामचन्द्रभागाख्य
ञ्चन्द्रभागायतःसृता॥तयासशैलःसमधिष्ठितःसदासुवर्णगौर्य्यासुसमप्रभाभृता ॥ ८४ ॥ सोमेनसन्ध्यासमयोदितेनयथो
दयाद्रिर्व्विरराजशश्वत्॥८५॥इतिकालिकापुराणेऊनविंशतितमोध्यायः ॥ १९ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥अथतत्रगतान्दृष्ट्वा
सन्ध्याङ्गिरिवरम्प्रति ॥ तपसेनियतात्मानम्ब्रह्माप्राहस्वकंसुतम् ॥ १ ॥वसिष्ठंसंशितात्मानंसर्व्वज्ञञ्ज्ञानयोगिनम् ॥ समीपे
सुसमासीनव्वेँदवेदाङ्गपारगम्॥२॥ ब्रह्मोवाच ॥ वसिष्ठगच्छयत्रैषासन्ध्यायातामनस्विनी ॥ तपसेधृतकामासादीक्षस्वै
नार्य्यँथाविधि॥ ३॥मन्दाक्षमभवत्तस्याःपुरादृष्ट्वेहकामुकान् ॥ युष्मान्मांश्चतथात्मानंसकामान्मुनिसत्तम ॥४॥ अयुक्तरूपन्त
त्कर्म्मपूर्व्ववृत्तव्विँमृष्यसा॥अस्माकमात्मनश्चापिप्राणान्त्सन्त्यक्तुमिच्छति ॥ ५ ॥ अमर्य्यादेषुमर्य्यादान्तपसास्थापयिष्य
ति ॥ तपःकर्त्तुङ्गतासाध्वीचन्द्रभागायसाम्प्रतम् ॥ ६॥ नभावन्तपसस्तातसातुजानातिकश्चन ॥ तस्माद्यथोपदेशंसाप्राप्नो

१ मन्दाक्षंलज्जा ।

ankurnagpal108@gmail.com

त्विन्तथाकुरु ॥७॥ इदंरूपम्परित्यज्यरूपान्तरपरम्भवान्॥परिगृह्यान्तिकेतस्यास्तपश्चर्य्यान्निदेशंतु ॥८॥ इदंस्वरूपम्भ
वतोदृष्ट्वापूर्व्वंय्यँथात्रपाम्॥ तथाप्राप्यनकिञ्चित्सात्वदग्रेव्याहरिष्यति॥९॥परित्यज्यस्वकंरूपंरूपान्तरधरोभवान् ॥तस्मा
त्सन्ध्याम्महाभागामुपदेष्टुम्प्रगच्छतु॥ १० ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ तथेत्युक्त्वावसिष्ठोपिवर्णीभूत्वाजटाधरः ॥ तरुणश्च
न्द्रभागाययौसन्ध्यान्तिकम्मुनिः ॥ ११॥ तत्रदेवसरःपूर्णङ्गुणैर्म्मानससम्मितम् ॥ ददर्शसवशिष्ठोथसन्ध्यान्तत्तीरगामि
नीम्॥१२ ॥ तीरस्थयातयारेजेतत्सरःकमलोज्ज्वलम् ॥ उद्यदिन्दुसनक्षत्रम्प्रदोषेगगनय्यँथा॥ १३ ॥तान्तत्रदृष्ट्वाऽथमु
निःसमाभाष्यसकौतुकः ॥ वीक्षाञ्चक्रेसरस्तत्रबृहल्लोहितसञ्ज्ञकम् ॥ १४ ॥ चन्द्रभागानदीतस्मात्कासाराद्दक्षिणाम्बु
धिम् ॥ यान्तीन्निर्भिद्यददृशेतेनसानुगिरेर्म्महत् ॥ १५ ॥ निर्भिद्यपश्चिमंसानुञ्चन्द्रभागस्यसानदी ॥ यथाहिमवतो
गङ्गातथागच्छतिसागरम् ॥ १६ ॥ ऋषयऊचुः ॥ चन्द्रभागाकथंसिन्धुस्तत्रोत्पन्नामहागिरौ ॥ कीदृक्सरस्तद्विप्रेन्द्रबृह
ल्लोहितसञ्ज्ञकम् ॥ १७ ॥ कथंसपर्व्वतश्रेष्ठश्चन्द्रभागाह्वयोभवत् ॥ चन्द्रभागाह्वयाकस्मान्नदीजातावृषोदका ॥ १८ ॥
एतन्नःश्रोष्यमाणानाञ्जायतेकौतुकम्महत्॥ माहात्म्यञ्चन्द्रभागायाःकासारस्यगिरेस्तथा ॥ १९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
श्रूयताञ्चन्द्रभागायाउत्पत्तिर्म्मुनिसत्तमाः॥ युष्माभिश्चन्द्रभागस्यमाहात्म्यन्नामकारणम् ॥ २० ॥ हिमवद्गिरिसंसक्तःश

१ छान्दसोगुणः।

ankurnagpal108@gmail.com

तयोजनविस्मृतः ॥ योजनत्रिंशदायामकुन्देन्दुधवलोगिरिः ॥ २१ ॥ तस्मिन्गिरौपुरावेधाश्चन्द्रंशुद्धंसुधानिधिम् ॥ वि
भज्यकल्पयामासदेवान्नंसपितामहः ॥ २२ ॥ पित्रर्थञ्चतथातस्यतिथिवृद्धिक्षयात्मकम् ॥ कल्पयामासजगतांहिताय
कमलासनः ॥ २३ ॥ विभक्तश्चन्द्रमास्तस्मिञ्जीमूतेद्विजसत्तमः ॥ अतोदेवाश्चन्द्रभागन्नाम्नाचक्रुःपुरागिरिम् ॥ २४ ॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ यज्ञभागेषुतिष्ठत्सुतथाक्षीरोदजेमृते ॥ किमर्थमकरोच्चन्द्रन्देवार्थङ्कमलासनः ॥ २५ ॥ त
थाकव्येस्थितेकस्मात्पित्रर्थंसमकल्पयत् ॥ तिथिक्षयेतथावृद्धौकथमिन्दुरभूद्गुरो ॥ २६ ॥ एतन्नःसंशयम्ब्रह्मञ्छिन्धिसू
र्य्योयथातमः ॥ नान्योस्तिसंशयस्यास्यछेत्तात्वत्तोद्विजोत्तम ॥ २७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ पुरादक्षःस्वतनयाअश्विन्या
द्यामनोरमाः ॥ षड्विंशतिन्तथैकाञ्चसोमायादात्प्रजापतिः ॥२८॥ समस्तास्तास्ततःसोमउपयेमेयथाविधि ॥ निनायचस्वकं
स्थानन्दक्षस्यानुमतेतदा ॥ २९ ॥ अथचन्द्रःसमस्तासुतासुकन्यासुरागतः ॥ रोहिण्यासार्द्धमवसद्रतोत्सवकलादिभिः ॥
॥ ३० ॥ रोहिणीमेवभजतेरोहिण्यासहमोदते ॥ विनेन्दूरोहिणींशान्तिन्नकाञ्चिल्लभतेपुरा ॥ ३१ ॥ रोहिणीतत्परञ्चन्द्रँव्वीक्ष्य
ताःसर्व्वकन्यकाः ॥ उपचारैर्ब्बहुविधैर्भेजुश्चन्द्रमसम्प्रति ॥ ३२ ॥ निषेव्यमानोनुदिनँय्यदानैदाकरोद्विधुः ॥ तासुभावन्तदा
सर्व्वाअमर्षवशमागताः ॥ ३३ ॥ अथोत्तराफाल्गुनीतिनाम्न्याभरणीतथा ॥ कृतिकाद्रामघाचैवविशाखोत्तरभाद्रपत् ॥ ३४ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

तथाज्येष्ठोत्तराषाढेनवैताःकुपिताभृशम्॥ हिमाँशुमुपसङ्गम्यपरिवव्रुःसमन्ततः॥३५॥परिवार्य्यनिशानाथन्ददृशूरोहिणीन्त
तः॥वामाङ्कस्थान्तस्यतेनरममाणांस्वमण्डले॥३६॥ताव्वीक्ष्यतादृशींसर्व्वारोहिणीव्वँरवर्णिनीम्॥जज्वलुश्चातिकोपेनहवि
षेवहुताशनः॥३७॥ततोमघात्रिपूर्व्वाश्चभरणीकृत्तिकातथा॥चन्द्राङ्कस्थाम्महाभागांरोहिणीञ्जगृहुर्हठात् ॥३८॥ऊचुश्चाती
वकुपिताःपरुषंरोहिणीम्प्रति॥जीवन्त्यान्त्वयिदुःप्राज्ञेनास्मान्निन्दुस्तुभावभाक् ॥३९॥ समुपैष्यतिकस्मिँश्चित्समयेसुरतो
त्सुकः॥बव्हीनाङ्क्षेमवृद्ध्यर्थन्त्वांहनिष्यामिदुर्म्मतिम्॥४०॥नत्वांहत्वाभवेत्पापमस्माकमपिकिञ्चन॥प्रजनघ्नीम्बहुस्त्रीणा
मनृतौपापकारिणीम् ॥ ४१ ॥ यस्मिन्नर्थेपुराब्रह्माव्याजहारसुतम्प्रति ॥ ४२ ॥ नीतिशास्त्रोपदेशायतन्नःसंश्रुतमस्तिवै ॥
एकस्ययत्रनिधनेप्रवृत्तेदुष्टकारिणः ॥ ४३ ॥ बहुनाम्भवतिक्षेमन्तस्यपुण्यप्रदोवधः ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥तासान्तादृ
गभिप्रायम्बुध्वादृष्ट्वाचकर्म्मच॥भीताञ्चरोहिणीन्दृष्ट्वाप्रियामतिमनोरमाम्॥आत्मानञ्चापराधश्चतदसम्भोगजम्मुहुः ४४॥
विचिन्त्यरोहिणीम्भीरुन्तासांहस्तादमोचयत्॥मोचयित्वाचबाहुभ्यांसम्परिष्वज्यरोहिणीम्॥४५॥वारयामासताःसर्व्वाः
कृत्तिकाद्याःसभामिनीः॥तदेन्दुव्वाँरयन्तन्ताःकृत्तिकाद्यामघान्तकाः ॥ साम्यमूचुर्म्मनस्विन्यस्ताव्वीक्ष्यन्त्योऽथरोहिणीम्॥
॥ ४६ ॥ नतेत्रपावाभीतिर्व्वापापत्तोस्मान्निरंस्यतः ॥ सञ्जायतेनिशानाथप्राकृतस्येववर्त्ततः ॥ ४७ ॥ कथमस्मान्निराकृत्य

ankurnagpal108@gmail.com

चारित्रव्रतधारिणीः ॥ सदाभक्तिमतीरेकाम्मूढवत्त्वन्निषेवसे ॥ ४८ ॥ किन्तेनावगतन्धर्म्मंव्वेदमूलंश्रुतम्पुरा ॥यद्धर्म्महीन
ङ्कुरुषेकर्म्मसद्भिर्व्विगर्हितम् ॥ ४९॥ धर्म्मशास्त्रार्थगङ्कर्म्मचरन्तीनाय्यैथोचितम् ॥ कथमुद्वाहितानान्त्वम्मुखमात्रन्नवीक्षसे
॥५० ॥ गदतोयच्छ्रुतम्पूर्व्वन्नारदायपितुर्म्मुखात् ॥ दक्षस्यधर्म्मशास्त्रार्थन्तच्छृणुष्वनिशापते ॥ ५१ ॥ बहुदारःपुमान्यस्तु
रागादेकाम्भजेत्स्त्रियम् ॥ सपापभाक्स्त्रीजितश्चतस्याशौचंसनातनम् ॥ ५२ ॥ यद्दुःखञ्जायतेस्त्रीणांस्वाम्यसम्भोगजव्विँ
धो ॥ नतस्यसदृशन्दुःखङ्किश्चिदन्यत्रविद्यते ॥ ५३ ॥ सतीमृतुमतीञ्जायाय्यौनेयात्पुरुषाधमः ॥ ऋतुघस्त्रेषुशुद्धेषुभ्रूण
हासचजायते ॥ ५४ ॥ भार्य्यास्याद्यावदात्रेयीतावत्कालव्विँबोधनम् ॥ तस्यास्तुसङ्गमेकिञ्चिद्विहितञ्चापिनाचरेत् ॥
॥ ५५ ॥ बहुभार्य्यस्यभार्य्याणाम्मृतुमैथुननाशनम् ॥ नकिञ्चिद्विद्यतेकर्म्मशास्त्रेणापियदीरितम् ॥ ५६ ॥ तोषयेत्सत
तम्भार्य्याविधिवत्पाणिपीडिताः ॥ तासान्तुष्ट्यातुकल्याणमकल्याणमतोन्यथा ॥ ५७ ॥ सन्तुष्टोभार्य्ययाभर्त्ताभर्त्राभा
र्य्यातथैवच ॥ यस्मिन्नेतत्कुलेनित्यङ्कल्याणन्तत्रवैध्रुवम् ॥ ५८ ॥ ययाविरुध्यतेस्वामीसौभाग्यमदद्दप्तया ॥ सपत्नीसङ्गसङ्क्र
न्तुसास्याद्वेश्याभवान्तरे ५९ ॥ इहापिलोकेवाच्यत्वमधर्म्मञ्चापिविन्दति॥ नापितुश्चकुलंस्वामिकुलन्तस्याःप्रमोदते ॥ ६०॥
विरुद्धयमानेपत्यौयत्सपत्न्यावाप्रवर्त्तते ॥ अतीवदुःखम्भवतितदकल्याणकृत्तयोः ॥ ६१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥इत्ये

१ रजस्वला ।

ankurnagpal108@gmail.com

वम्भाषमाणासुतासुचातीवनिष्ठुरम् ॥ चुकोपचन्द्रमादृष्ट्वामलिनंरोहिणीमुखम्॥ ६२॥ रोहिणीचतदातासामवलोक्या
ग्रताम्मुहुः ॥ नकिञ्चित्सापिप्रोवाचभयशोकत्रपाकुला ॥ ६३ ॥ अथापिकुपितश्चन्द्रस्ताः शशापतदास्त्रियः ॥ यस्मान्म
मपुरश्चोग्रास्तीक्ष्णावाचःसमीरिताः ॥६४॥भवतीभिश्चातिसृभिल्लोकेस्मिन्कृत्तिकादिभिः ॥ उग्रातीक्ष्णाइतिख्यातिः प्राप्त
व्यात्रिदशेष्वपि॥ ६५ ॥ तस्मादेवव्विधानेननवैताः कृत्तिकादयः ॥ यात्रायान्नोपयुक्ताहिभविष्यध्वन्दिनेदिने ॥ ६६ ॥
युष्मान्पश्यन्तिदेवाद्यामनुष्याद्याश्चयेक्षितौ ॥ यात्रायान्तेनदोषेणतेषाय्यात्रानचेष्टदा ॥ ६७ ॥ अथसर्व्वास्तदाशापन्त
स्यश्रुत्वातिदारुणम् ॥ चद्रस्यहृदयञ्ज्ञात्वाशापाञ्चातीवनिष्ठुरम्॥ ६८ ॥ जग्मुःसर्व्वास्तदादक्षभवनम्प्रत्यमर्षिताः ॥ ऊचु
श्चदक्षम्पितरमश्विन्याद्याःसगद्गदम्॥ ६९॥ सोमोवसतिनास्मासुरोहिणीम्भजतेसदा ॥ सेवमानानभजतेसोस्मान्परवधू
रिव ॥७०॥ नावस्थानेनावसानेभोजनेश्रवणेतथा ॥ विनेन्दूरोहिणींशान्तिल्लँभतेनहिकाञ्चन॥७१॥ रोहिण्यावसतस्तस्यस
मीपव्वीक्ष्यतेसुताः॥यान्तीःसोन्यत्रनयनमाधायनहिवीक्षते॥७२॥मास्त्वन्यःस्वामिसद्भावोमुखमात्रंनवीक्षते ॥अस्मिन्व
स्तुनियत्कार्य्यन्तदस्माभिर्न्निगद्यताम् ॥ अस्माभिरेतत्समयेप्यनिरुद्धश्चचन्द्रमाः॥ ७३ ॥ सतत्कृतेततश्चास्मच्छापन्तीव्र
न्तदाकरोत् ॥ दारुणाश्चातितीक्ष्णाश्चलोकेवाच्यत्वमाप्यच ॥ ७४ ॥ अयात्रिकाभविष्यध्वय्यूयमित्युक्त्वान्विधुः ॥ मार्क

ankurnagpal108@gmail.com

ण्डेय उवाच ॥ ॥ श्रुत्वावाक्यंसपुत्रीणान्ताभिः सार्द्धम्प्रजापतिः ॥ ७५ ॥ जगामयत्रसोमोभूद्रोहिण्यासहितस्तदा ॥दूरादे
वविधुर्द्दृष्ट्वादक्षमायान्तमासनात् ॥ ७६ ॥ उत्तस्थावान्तिकेप्राप्यववन्देचमहामुनिम् ॥ अथदक्षस्तदोवाचकृतासनपरिग्रहः
॥ ७७ सामपूर्वंश्चन्द्रमसङ्कृतसंवन्दनन्तथा ॥ ॥दक्ष उवाच ॥ ॥ समंवर्त्तस्वभार्य्यासुवैषम्यंत्वम्परित्यज ॥ ७८ ॥ वै
षम्येबहवोदोषाब्रह्मणापरिकीर्त्तिताः ॥ रतिपुत्रफलादारास्तासुकामानुबन्धनात् ॥ ७९ ॥ कामानुबन्धःससर्गात्संसर्गः स
ङ्गमाद्भवेत् ॥ सङ्गमश्चाप्यभिध्यानाद्वीक्षणादभिजायते ॥ ८० ॥ तस्माद्भार्य्यास्वभिध्यानङ्कुरुत्वंवीक्षणादिकम् ॥ यद्ये
वन्नैवकुरुषेमद्वचोधर्मयन्त्रितम् ॥ ८१ ॥ तदालोकवचोदुष्टः पापवांस्त्वम्भविष्यसि ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एतच्छ्रु
त्वावचस्तस्यदक्षस्यसुमहात्मनः॥८२॥एवमस्त्वितिचन्द्रोपिन्यगदद्दक्षशङ्कया॥अथानुमन्त्र्यतनयाश्चन्द्रञ्जामातरन्तथा ॥
॥ ८३ ॥ ययौदक्षोनिजंस्थानङ्कृतकृत्यस्तदामुनिः ॥ गतेदक्षेततश्चन्द्रस्तांसमासाद्यरोहिणीम् ॥ ८४ ॥ जग्राहपूर्ववद्भाव
न्तासुतस्यांचरागतः ॥ तत्रैवरोहिणीम्प्राप्यनकाश्चिदपिवीक्षते ॥ ८५ ॥ रोहिण्यामेववसतेततस्ताःकुपिताःपुनः ॥ गत्वा
ताःपितरम्प्राहुर्दौर्भाग्योद्विग्नमानसाः ॥ ८६ ॥ सोमोवसतिनास्मासुरोहिणीम्भजतेसदा ॥ तवापिनाकरोद्वाक्यन्तस्मा
न्नःशरणम्भव ॥ ८७ ॥ उद्वेगकोपसंयुक्तउत्तस्थौतत्क्षणान्मुनिः ॥ जगाममनसाध्यायन्कर्त्तव्यन्निकटंविधोः ॥ ८८ ॥

१ लोकवचसादुष्टइत्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

उपगम्यतदाप्राहवचश्चन्द्रम्प्रजापतिः ॥ समव्वँर्त्तस्वभार्य्यासुवैषम्यन्त्वम्परित्यज ॥ ८९ ॥ नचेदिदव्वँचोस्माकम्मौ
र्ख्यात्त्वन्नावबुध्यसे ॥ धर्म्मशास्त्रातिगायाहंशप्स्येतुभ्यन्निशापते ॥ ९० ॥ मार्क्कण्डेयउवाच॥ ॥ ततोदक्षभयाच्चन्द्रस्तत्क
र्त्तुम्प्रतितत्पुरः ॥ अङ्गीचकारातिशयात्कार्य्यमेवम्मुहुस्त्वति ॥९१ ॥ समम्प्रवर्तनङ्कर्त्तुम्भार्य्यास्वङ्गीकृतेततः ॥ विधु
नाप्रययौदक्षःस्वस्थानश्चन्द्रसम्मतः ॥ ९२॥ गतेदक्षेनिशानाथोरोहिण्यासहितोभृशम् ॥ रममाणोविसस्मारदक्षस्यवचन
न्तुसः ॥ ९३ ॥ सेवमानाश्चताःसर्व्वाअश्विन्याद्यामनोरमाः ॥ नाभजच्चन्द्रमास्तासुअवज्ञामेवचाकरोत् ॥ ९४ ॥ अ
वज्ञातास्तुताःसर्व्वाश्चन्द्रेणपितुरन्तिकम् ॥ गत्वैवार्त्तस्वराश्चार्त्तारुदन्त्यश्चेदमब्रुवन् ॥ ९५ ॥ नाकरोद्वचनंसोमस्तवा
पिमुनिसत्तम॥अवज्ञाङ्कुरुतेस्मासुपूर्व्वतोप्यधिकंसच॥ ९६ ॥ तस्मात्सोमेननःकार्यन्नकिञ्चिदपिविद्यते ॥ तपस्विन्यो
भविष्यामस्तपश्चर्य्यान्निदेशय ॥ ९७ ॥ तपसाशोधितात्मानःपरित्यक्ष्यामजीवितम् ॥ किमस्माकञ्जीवितेनदुर्भगा
नान्द्विजोत्तम॥ ९८ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्तातास्ततःसर्व्वादक्षजाःकृत्तिकादयः ॥ कपोलमालम्ब्यकरैरुपोप
विविशुःक्षितौ ॥ ९९ ॥ तास्तुदृष्ट्वातथाभूतादुःखव्याकुलितेन्द्रियाः ॥ अतिदीनमुखोदक्षःकोपाज्जज्वालवह्निवत् ॥
॥ १०० ॥ अथकोपपरोतस्यदक्षस्यसुमहात्मनः ॥ निश्चक्रामतदायक्ष्मानासिकाग्राद्विभीषणः ॥ १०१ ॥ दंष्ट्राकराल

ankurnagpal108@gmail.com

वदनःकृष्णाङ्गारसमप्रभः ॥ अतिदीर्घःस्वल्पकेशःकृशोधमनिसन्ततः॥ १०२ ॥ अधोमुखोदण्डहस्तःकाशव्विँश्रम्यस
न्ततम् ॥ कुर्व्वाणोनिम्ननेत्रश्चयोषासम्भोगलोलुपः॥ १०३ ॥ सचोवाचतदादक्षङ्कस्मिँस्थास्याम्यहम्मुने ॥ किंव्वाचा
हङ्करिष्यामितन्मेवदमहामते॥ १०४ ॥ ततोदक्षस्तुतम्प्राहसोमय्याँतुद्रुतम्भवान् ॥ सोममत्तुभवान्नित्यंसोमेत्वन्तिष्ठस्वे
च्छया ॥१०५॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यदक्षस्याऽथमहामुने ॥ शनैःशनैस्ततःसोममाससादग
दःसच॥ १०६ ॥आसाद्यसतदासोमव्वँल्मीकम्पन्नगोयथा ॥ प्रविवेशेन्दुहृदयञ्छिद्रम्प्राप्यमहागदः॥ १०७ ॥ तस्मि
न्प्रविष्टेहृदयेदारुणेराजयक्ष्मणि॥मुमोहचन्द्रस्तन्द्राश्चविषमाम्प्राप्तवाँश्चसः ॥ १०८ ॥ उत्पद्यप्रथमय्यँस्माल्लीनोराजन्य
सौगदः॥ राजयक्ष्मेतिलोकेस्मिन्नस्यख्यातिरभूद्द्विजाः ॥ १०९ ॥ ततस्तेनाभिभूतःसयक्ष्मणारोहिणीपतिः ॥ क्षयञ्जगा
मानुदिनङ्ग्रीष्मेक्षुद्रनदीयथा॥ ११० ॥ अथचन्द्रेक्षीयमाणेसर्व्वौषध्योगताक्षयम् ॥ क्षयय्याँतास्वौषधीषुनयज्ञःसमवर्त्त
त ॥ १११ ॥ यज्ञाभावात्तुदेवानामन्नंसर्व्वङ्क्षयङ्गतम् ॥ पर्ज्जन्याश्चततोनष्टास्ततोवृष्टिर्न्नचाभवत्॥ ११२ ॥ वृष्ट्यभावे
तुलोकानामाहारःक्षीणताङ्गताः ॥ दुर्भिक्षव्यसनोपेतेसर्व्वलोकेद्विजोत्तमाः ॥ ११३ ॥ दानधर्म्मादिकङ्किञ्चिन्नलोकस्य
प्रवर्तते ॥ सत्त्वहीनाःप्रजाःसर्व्वालोभेनोपहृतेन्द्रियाः॥ ११४॥ पापमेवतदाचक्रुःकुकर्म्मरतयश्चताः ॥ एतान्दृष्ट्वातदाभावा

१ विश्रम्य विश्रामं कृत्वा सन्ततं काशं कुर्वाण इत्यन्वयः।

ankurnagpal108@gmail.com

न्दिक्पालाःसपुरन्दराः ॥ ११५ ॥ जग्मुःक्षोभम्परन्देवाः सागराश्चग्रहास्तथा ॥ ततोदृष्ट्वाजगत्सर्व्वंव्याकुलन्दस्युपीडि
तम् ॥ ११६ ॥ ब्रह्माणमगमन्देवाःसर्व्वेशक्रपुरोगमाः ॥उपसङ्गम्यदेवेशंस्त्रष्टारञ्जगताम्पतिम् ॥ ११७॥ प्रणम्याथय
थायोग्यमुपविष्टास्तदासुराः ॥ तान्म्लानवदनान्त्सर्व्वान्वीक्ष्यलोकपितामहः ॥ ११८ ॥ अग्निभूताम्परेणेवहतस्वविष
यानिव ॥ पप्रच्छसम्मुखीकृत्यगुरुमिन्द्रंहुताशनम् ॥ ११९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ स्वागतम्भोसुरगणाःकिमर्थंय्यूयमाग
ताः॥ दुःखोपहतदेहाँश्चयुष्मान्म्लानाँश्चलक्षये॥ १२०निराबाधान्निरातङ्कान्युँष्मान्त्सर्व्वाँश्चकामगान् ॥ कृत्वास्वविषयेन्य
स्तान्कथम्पश्यामिदुःखितान् ॥१२१॥ यद्वोभवद्दुःखबीजय्युँष्मान्वायस्तुबाधते ॥ तत्कथ्यतामशेषेणसिद्धञ्चाप्यवधार्य्यता
म् ॥ १२२ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोवृद्धश्रवाजीवःकृष्णवर्त्मचलोकभृत् ॥ उवाचात्मभुवेतस्मैसुराणान्दुःख
कारणम् ॥१२३॥ शृणुसर्व्वंजगत्कर्त्तस्त्वाय्येनवयमागताः॥ यद्वास्माकन्दुःखबीजय्यँतोम्लानश्रियोवयम् ॥ १२४ ॥ नक्क
चित्सम्प्रवर्त्तन्तेयज्ञालोकेपितामह॥निराधारानिरातङ्काःप्रजाःसर्व्वाःक्षयङ्गताः॥१२५॥नचदानादिधर्म्मश्चनतपांसिक्षितौ
क्वचित् ॥ नैववर्षतिपर्ज्जन्यः क्षीणतोयाभवक्षितिः ॥ १२६ ॥ क्षीणाः सर्व्वास्तथोषध्यः सस्यालोकाः समाकुलाः ॥ दस्यु
भिः पिडिताविप्रावेदवादन्नकुर्व्वते ॥ १२७ ॥ अन्नवैकल्यमासाद्यम्रियन्तेबहवः प्रजाः ॥ क्षीणेषुयज्ञभागेषुभोग्यहीनास्त

ankurnagpal108@gmail.com

थावयम् ॥ १२८ ॥ दुर्ब्बलास्तुश्रियाहीनानैवशान्तिंल्लँभामहे ॥ रोहिण्यामन्दिरेचन्द्रोवक्रगत्याचिरंस्थितः ॥१२९॥ वृष
राशौसचक्षीणोज्योत्स्नाहीनश्चवर्त्तते ॥ यदैवान्विष्यतेदेवैश्चन्द्रोनैषाम्पुरःसरः ॥ १३० ॥ कदाचिदपिदेवानांसमाजेवा
भवद्विधे ॥ कदाचिद्रोहिणीन्त्यक्त्वानैचक्वचनगच्छति ॥ १३१ ॥ यद्यन्यःकोपिनभवेत्तदाचन्द्रोबहिर्भवेत् ॥ दृश्यतेसकलाही
नः कलामात्रावशेषकः ॥ १३२ ॥ इतिसर्व्वत्रलोकेशवृत्तःकर्म्मविपर्य्ययः ॥ तन्दृष्ट्वाकान्दिशीकास्तुवयन्त्वांशरणङ्गताः ॥
१३३ ॥ पातालाद्यावदुत्थायकालकञ्जादयोऽसुराः ॥ नास्माँल्लोकेशबाधन्तेतावन्नस्त्राहिसाध्वसात् ॥१३४॥ अयम्प्रवर्त्ततेक
स्माज्जगतांव्वाव्यतिक्रमः ॥ नजानीमस्तुतत्सर्व्वंव्विँद्धिवेवापिकारणम् ॥१३५॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एतत्सुराणा
व्वँचनन्दिव्यदर्शीपितामहः ॥ श्रुत्वाक्षणमभिध्यायत्रिजगादसुरोत्तमान् ॥ १३६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृण्वन्तुदेवताः सर्व्वायद
र्थंल्लोकविप्लवः ॥ प्रवर्त्ततेऽधुनायेनशान्तिस्तस्यभविष्यति ॥ १३७॥ सोमोदाक्षायणीः कन्याः सप्तविंशतिसङ्ख्य ॥ अ
श्विन्याद्यावरवधूर्भार्य्यार्थेपरिणीतवान् ॥ १३८ ॥ परिणीयसताः सर्व्वारोहिण्यांसततव्व्यँधुः ॥ प्रावर्त्ततानुरागेणनस
मस्तासुवर्त्तते ॥ १३९ ॥ अश्विन्याद्यास्तुताःसर्व्वादौर्भाग्यज्वरपीडिताः ॥ षड्विंशतिर्व्वरारोहाःपितरम्प्रास्थिताःस्वकम्
॥ १४० ॥ प्रवर्त्ततेनिशानाथोरोहिण्यांरागतोयथा ॥ तथानतासुभजतेतद्दक्षायन्यवेदयन् ॥ १४१ ॥ ततोदक्षोमहाबुद्धिःसाम्ना

ankurnagpal108@gmail.com

सँस्तूयविट्पतिम्॥बहुसूनृतमाभाष्यपुत्र्यर्थेंचान्वशेधत॥१४२॥अनुरुद्धोयथाकामन्दक्षेणसुमहात्मना॥ समम्प्रवर्त्तितुंता
सुसमयङ्कृतवान्विधुः॥ १४३॥ सममङ्गीकृतेभावन्तासुकर्त्तुंहिमांशुना॥स्वञ्जगामततस्थानन्दक्षोपिमुनिसत्तमः॥१४४॥
गतेदक्षेमुनिश्रेष्ठेवैषम्यन्तासुचन्द्रमाः ॥ जहौनभावन्ताःशश्वत्कुपिताःपितरङ्गताः ॥ १४५॥ ततोदक्षःपुनश्चन्द्रमवरु
द्धयसुतान्तरे ॥ समांव्वृत्तिम्प्रतिश्राव्यवचनश्चेदमब्रवीत् ॥ १४६ ॥ नसमव्वँर्त्ततेचन्द्रसर्व्वास्वासुभवान्यदि ॥ तदा
शप्स्येत्वहन्तुभ्यन्तस्मात्कुरुसमञ्जसम् ॥ १४७॥ततोगतेपुनर्द्दक्षेनसमव्वँर्त्ततेयदा॥ तासुचन्द्रस्तदादक्षम्पुनर्ग्गत्वाब्रुव
न्नृषा ॥ १४८ ॥ नतेवचःसत्कुरुतेनैवास्मासुप्रवर्त्तते ॥ वयन्तपश्चरिष्यामःस्थास्यामश्चतवान्तिके ॥ १४९ ॥ ता
सामितिवचःश्रुत्वाकुपितःसमहामुनिः ॥ क्षयायचन्द्रस्यपुनःशापायोत्सुकताङ्गतः ॥ १५० ॥ शापायोद्युक्तमनसः
कुपितस्यमहामुनेः ॥ क्षयोनाममहारोगोनासिकाग्राद्विनिर्गतः ॥ १५१ ॥ प्रेषितःसचचन्द्रायदक्षेणमुनिनाततः॥प्रवि
ष्टवाँस्तस्यदेहेक्षयितस्तेनचन्द्रमाः ॥ १५२ ॥ क्षीणेचन्द्रेक्षयय्याँताज्योत्स्नास्तस्यमहात्मनः ॥ क्षीणासुसर्व्वज्यो
त्स्नासुसर्व्वौषध्यःक्षयङ्गताः॥ १५३ ॥ओषध्यभावाल्लोकस्मिन्नयज्ञःसम्प्रवर्त्तते ॥ यज्ञाभावादनावृष्टिस्ततःसर्व्वप्रजा
क्षयः॥ १५४॥यज्ञभागोपभोगेनहीनानाम्भवतान्तथा॥दुर्ब्बलत्वंसमुत्पन्नव्विँकारश्चस्वगोचरे॥ १५५॥इतिवःकथितंस र्व्व

ankurnagpal108@gmail.com

ठ्यंयथाभूल्लोकविप्लवः ॥ येनोपायेनतच्छान्तिस्तच्छृण्वन्तुसुरोत्तमाः ॥१५६ ॥ इतिकालिकापुराणेविंशतितमोध्यायः ॥२०॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ गच्छन्तुभोःसुरगणादक्षस्यसदनम्प्रति ॥ तम्प्रसादायचन्द्रार्थेसचपूर्णोभवेद्यथा ॥ १ ॥ पूर्णेचन्द्रेज
गत्सर्व्वम्प्रकृतिस्थम्भविष्यति ॥ युष्माकञ्चभवेच्छान्तिरोषधीनाञ्चसम्भवः ॥ २ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिब्रह्म
वचःश्रुत्वादेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ प्रययुर्हृष्टमनसस्तदादक्षनिवेशनम् ॥ ३ ॥ यथान्यायमुपस्थायसर्व्वेमुनिवरंसुराः ॥
प्रोचुःप्रजापतिन्दक्षम्प्रणम्यश्लक्ष्णयागिरा ॥ ४ ॥ देवाऊचुः ॥ प्रसीदसीदताम्ब्रह्मन्नस्माकम्बहुदुःखिनाम् ॥ उद्धरस्व
महाबुद्धेत्राहिनःशोकसागरात् ॥ ५ ॥ यद्रूपम्ब्रह्मसंज्ञन्तुसृष्टिकृत्परमात्मनः ॥ तदंशस्त्वम्परञ्ज्योतिर्व्विप्ररूपनमोस्तु
ते ॥ ६ ॥ रक्षणात्सर्वजगताम्प्रजापालनकारणात् ॥ दक्षःप्रजापतिश्चेतियोगेयस्तन्नमोवयम् ॥ ७ ॥ दक्षायसर्व्वजग
तान्दक्षायकुशलात्मनाम् ॥ दक्षायात्महितायाशुनमस्तुभ्यम्महात्मने ॥ ८ ॥ सततञ्चिन्त्यमानस्ययोगिभिर्न्नियतेन्द्रि
यैः ॥ सारस्यसारभूतस्त्वन्दक्षायपरमात्मने ॥ ९ ॥ योगिवृत्तिरनाधृष्यःपारगाणाम्परायणः ॥ आद्यन्तमुक्तःसहसा
तस्मैतुभ्यन्नमोनमः ॥ १० ॥ इतितेषाव्वँचःश्रुत्वादक्षोयज्ञभुजान्तथा ॥ प्राहप्रसन्नवदनःशक्रमाभाष्यमुख्यतः ॥ ११ ॥
दक्षउवाच ॥ कुतःशक्रमहाबाहोभवतान्दुःखमागतम् ॥ दुःखहेतुव्वँदविभोश्रोतुमिच्छाम्यहन्तुतम् ॥ १२ ॥ ममास्ति

ankurnagpal108@gmail.com

वाकिङ्कर्त्तव्यम्भवतान्दुःखहानये ॥ तदहथ्यँदिशक्रौमिकरिष्यामिहितंसमम् ॥ १३ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ त
च्छ्रुत्वावचनन्तस्यब्रह्मसूनोर्म्महात्मनः ॥ जगादवाक्पतिःशक्रोत्रीतिहोत्रोऽथतम्मुनिम् ॥ १४ ॥ तऊचुः ॥ क्षयञ्जातो
निशानाथस्तस्मिन्क्षोणेक्षयङ्गताः ॥ सर्व्वौषध्योद्विजश्रेष्ठतद्धानिर्य्यज्ञहानिकृत् ॥ १५ ॥ यज्ञेविनष्टेसकलाःप्रजाःक्षुद्भय
कातराः ॥ वृष्ट्यभावान्महद्दुःखम्प्राप्यनष्टाश्चकाश्चन ॥ १६ ॥ क्षयोयंरात्रिनाथस्ययस्तेकोपात्प्रवर्त्तते ॥ ससर्व्वंज
गतोब्रह्मन्नभावार्थमुपस्थितः ॥ १७ ॥ नाधुनातत्त्रिभुवनेयन्नक्षुब्धन्नुकिञ्चन ॥ विप्लुतर्व्वाँस्तिविप्रेन्द्रस्थावराःपतगाश्च
वा ॥ १८ ॥ नयज्ञाःसम्प्रवर्त्तन्तेनतपस्यन्तितापसाः ॥ आहारदुःखान्निश्रीकाःप्रजाक्षीणाभयातुराः ॥ १९ ॥ एवम्प्र
वृत्तेविप्रेन्द्रविप्लवेस्माद्रसातलात् ॥ दैत्यानयावदुत्थायबाधन्तेतावदुद्धर ॥ २० ॥ प्रसीददक्षचन्द्रस्यतम्पूरयतपोबलात्
॥ २१ ॥ पूर्णेचन्द्रेजगत्सर्व्वम्प्रकृतिस्थम्भविष्यति ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतितेषाँव्वचःश्रुत्वाप्रजापतिसु
तस्तदा ॥ २२ ॥ उवाचतान्सुरगणान्हृदयाच्छल्यमुद्धरन् ॥ ॥ दक्ष उवाच ॥ ॥ यन्मेवचोनिशानाथेप्रवृत्तंशापकारणम्
॥ २३ ॥ नकेनापिनिदानेनमिथ्याकर्तुन्तदुत्सहे ॥ किन्तुमद्वचनँय्यस्मान्नैकान्तेनमृषाभवेत् ॥ २४ ॥ चन्द्रोपिवर्द्धतेयस्मा
त्तदुपायमुदैक्षत ॥ तत्राप्ययमुपायोस्तिमासार्द्धय्यातुचन्द्रमाः ॥ २५ ॥ क्षयव्वृँद्धिश्चमासार्द्धंसमम्भाय्यासुवर्ततांम् ॥

ankurnagpal108@gmail.com

तस्यतद्वचनंश्रुत्वातम्प्रसाद्यप्रजापतिम् ॥ २६ ॥ सर्व्वैसुरगणास्तत्रगतायत्रास्तिचन्द्रमाः ॥ एवमुक्तेतुवचनेदक्षेणमु
निनाद्विजाः॥ २७ ॥ अथचन्द्रंसमादायभार्य्याभिः सहितन्तदा ॥ जग्मुस्तेब्रह्मभवनम्मुदिताः सुरसत्तमाःतत्रगत्वा
महाभागायथादक्षेणभाषितम् ॥ २८ ॥ तत्सर्व्वङ्कथयामासुब्र्ब्रह्मणेपरमात्मने ॥ ब्रह्मादक्षवचःश्रुत्वादेवानाँव्वदनात्त
दा ॥ चन्द्रभागम्महाशैलँज्जगामसहितःसुरैः ॥ २९ ॥ तत्रगत्वासुरश्रेष्ठःप्रजानांहितकाम्यया ॥ स्नापयामासश्रुभ्राँ
शुम्बृहल्लोहितपुष्करे ॥ भूतभव्यभवज्ज्ञानःपूर्व्वमेवपितामहः ॥ ३० ॥ एतदर्थञ्चकारात्रसरःपूर्ण्णञ्जगद्गुरुः ॥ तत्र
स्नातस्यजन्तोस्तुनीरोगत्वम्प्रजायते ॥ चिरायुष्ट्वञ्चसततम्बृहल्लोहितसञ्ज्ञके ॥ ३१ ॥ तत्रस्नातस्यचन्द्रस्यशरीरात्तत्क्ष
णञ्च्द्रः ॥ राजयक्ष्मानिःससारपूर्व्वरूपोयथोदितः ॥ ३२ ॥ निःसृत्यराजयक्ष्मापिब्रह्माणञ्चजगत्पतिम् ॥ प्रणम्याहङ्किङ्क
रिष्येकगच्छामोत्युवाचतम् ॥ ३३ ॥ स्थानम्पत्नीञ्चलोकेशकृत्यम्ममसनातनम् ॥ निदेशयानुरूपम्मेस्त्रष्टात्त्वञ्जगताँय्यतः
॥ ३४ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोब्रह्मापितम्पुष्टन्निरीक्ष्येन्दुशरीरगैः ॥ अमृतैस्तेनातिभुक्तैःक्षीणञ्चापिनिशापति ९३
म् ॥ ३५ ॥ दोर्ब्भिःस्वयन्तङ्गृहीत्वागिरौनिष्पिष्यवैमुहुः॥अमृतङ्गालयामासशरीराद्राजयक्ष्मणः ॥ ३६ ॥ अमृतानिचया
न्याशुगालितानितदाजले ॥ क्षीरोदस्यसचिक्षेपमध्येरहासिलोकभृत् ॥ ३७ ॥ तस्मादस्यामृतादिन्दोःकलाक्षीणास्तुयाः

ankurnagpal108@gmail.com

पुरा ॥ तासाञ्चग्राहलवशश्चूर्णान्क्षीरोदसागरात्॥ ३८ ॥ कलामात्रावशेषस्यसंसर्ग्गाद्राजक्ष्मणः ॥ क्षीणाःकलाःपञ्चदश
याःपूर्व्वममृतात्मिकाः ॥ ३९ ॥ ताराजयक्ष्मगर्ब्भस्थाश्चूर्णीभूतास्तुपीडया॥ तेजोज्योत्स्नासुधाभिस्तुनिबद्धय्यँत्कलापतेः
॥ ४० ॥ शरीरन्तत्त्रिधाभूतङ्गर्ब्भस्थंराजयक्ष्मणः ॥ ज्योतिश्चूर्णमभूज्ज्योत्स्नालीनाराजादियक्ष्मणि ॥ ४१ ॥ द्रवीभूताःसु
धासर्व्वाःगर्ब्भेरोगस्यचस्थिताः ॥ यदानिर्ग्गालयामासस्सुधाम्ब्रह्मागलान्तरात् ॥ ४२ ॥ तदाज्योत्स्नासुधाज्योतिःसर्व्वन्त
स्माद्बहिर्ग्गतम् ॥ क्षीरोदसागरेक्षिप्तन्तत्सर्व्वंब्वैधिनातदा॥ ४४ ॥ देवान्गिरौपरित्यज्यस्वयङ्गत्वाद्रुतन्ततः॥ ततोमृतानि
प्रक्षाल्यकलाचूर्णानिवारिभिः॥ ४५॥ ज्योत्स्नाञ्चाप्याजगामाशुगृहीत्वातत्रयङ्गिरिम्॥ क्षीरोदाद्गिरिमासाद्यचन्द्रभागन्तदा
विधिः॥ ४६॥ देवमध्येकलाचूर्णंसुधाज्योत्स्नान्यवीविशत्॥ संस्थाप्यतत्रयम्ब्रह्मादेवानाम्मध्यतस्थितः ॥ ४७॥ जगादराजय
क्ष्माणन्तस्थानादिनिदेशयत्॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥सर्व्वदायोदिवारात्रौसन्ध्यायर्व्वनितारतः॥ ४८॥ सेवतेसुरतन्तस्मिन्राजयक्ष्म
न्त्वसिष्यसि ॥ प्रतिश्यायश्वासकाससय्युँक्तोमैथुनञ्चरेत् ॥ ४९ ॥ सतेप्रवेश्यः सततंश्लेष्मणश्चतथाविधः ॥ कृष्णाख्यामृ
त्युपुत्रीयाभवतःसद्दशीगुणैः ॥ ५० ॥ सातेस्तुभार्य्यासततम्भवन्तमनुयास्यति ॥ क्षीणत्वम्भवतः कृत्यन्ततस्त्व
ब्विँषयङ्कुरु ॥ ५१ ॥ द्रुतङ्गच्छयथाकामञ्चन्द्राच्चर्व्विमुखोभव ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवव्विँसृष्टोविधिनाराज

ankurnagpal108@gmail.com

यक्ष्मामहागदः ॥ ५२ ॥ पश्यतांसर्व्वदेवानामन्तर्द्धानञ्जगामह ॥ अन्तर्हितेमहारोगेब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५३ ॥ चन्द्रंस
मग्रधामासकलापञ्चदशैर्धिनस् ॥ तेनक्षीरोदधौतेनसुधापूर्णेनचाप्लुतः ॥ ५४ ॥ सज्योत्स्नैस्तुकलाचूर्णैः पूर्व्ववच्चाकरो
द्विधुम् ॥ सपोडशकलापूर्णः पूर्व्ववद्धिशौयदा ॥ ५५ ॥ चन्द्रस्तदासर्व्वदेवामुमुदुस्तस्यदर्शनात् ॥ अथचन्द्र
स्तदापूर्णः प्रणिपत्यपितामहम् ॥ ५६ ॥ उवाचेदंसुरसदोमध्यगोनातिहर्षितः ॥ ॥ सोमउवाच ॥ ॥ नस्थामपूर्व्व
वद्ब्रह्मञ्छरीरेममवर्त्तते ॥ ५८ ॥ नवीर्य्यर्व्वातथोत्साहोनिपीदन्त्यङ्गसन्धयः ॥ नोत्सहेत्पूर्व्ववच्चेष्टाव्विधातुंसुतरामहम् ॥
५९ ॥ चेष्टाहीनस्त्वनुदिनव्व्वैयङ्क्लेनलोककृत् ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ ग्रस्तस्ययक्ष्मणासोमयदभूदङ्गसन्धयः ॥ ६० ॥ पू
र्व्वव्विशीर्णाभवतस्तत्पूर्णमभवन्नहो ॥ अधुनाभवतोदेहचूर्णान्निःसारितम्मया ॥ ६१ ॥ शरीरात्साम्प्रतज्योत्स्नामञ्जसाराज
यक्ष्मणः ॥ तेपाम्प्रक्षालनविधौलवशायेस्थितञ्जले ॥ ६२ ॥ ज्योत्स्नायाश्चसुधायाश्चतेनहीनोभवान्यतः ॥ ततोङ्गस
न्धयोराजँस्तवसीदन्तिसाम्प्रतम् ॥ ६३ ॥ तस्योपायव्विधास्यामियथानातिलँभेद्भवान् ॥ प्राजापत्यःपुरोडाशोहवनीयः
पुरोध्वरे ॥ ६४ ॥ ऐन्द्रस्ततोनुचाग्नेयःप्रदेयःसर्व्वतः क्रतौ ॥ ततोनुभवतोभागः पुरोडाशोमयाकृतः ॥ ६५ ॥ तेनभागेनभुक्तेन
नित्यय्यज्ञकृतेनहि ॥ पूर्व्ववत्तेसमुत्साहः स्यामवीर्य्यम्भविष्यति ॥ ६६ ॥ याश्चामृतकणास्तोयेक्षीरोदस्यस्थितास्तव ॥ श

१ स्याम बलम् । २ ग्रस्तस्योति हे सोमयक्ष्मणाग्रस्तस्य भवतः अंगसन्धयः पूर्व्वय्यंद्विशीर्णा अभवन् तत्पूर्णत्वाभूदित्यर्थः ।

ankurnagpal108@gmail.com

रीरचूर्णव्वाँयत्तेज्योत्स्नानाञ्चापियेलवाः ॥ ६७ ॥ तत्सर्व्वम्भवतोज्योत्स्नायोगादनुदिनव्विधो ॥ वृद्धिर्य्यास्यतिसततङ्क्षीरसागरगर्भगम् ॥ ६८ ॥ स्वारोचिषेन्तरेप्राप्तेद्वितीयेशङ्करांशजः ॥ दुर्व्वासाभविताविप्रः प्रचण्डश्चण्डभानुवत् ॥ ६९ ॥ सदेवेन्द्रस्याविनयाच्छापन्दत्वासुदारुणम् ॥ करिष्यतित्रिभुवनन्निःश्रीकंससुराऽसुरम् ॥ ७० ॥ श्रियाहीनेततोलोकेभवितालोकविप्लवः ॥ यथातवक्षयात्सोमप्रवृत्तःसर्व्वविप्लवः ॥ ७१ ॥ तन्मानुषप्रमाणेनतृतीयेतुकृतेयुगे ॥ भविष्यतिस्थास्यतिचयावद्युगचतुष्टयम् ॥ ७२ ॥ ततश्चतुर्थेसम्प्राप्तेसहदेवैः कृतेयुगे ॥ क्षीरोदन्निर्म्मथिष्यामः शम्भुर्व्विष्णुरहन्तथा ॥ ७३ ॥ मन्थानम्मन्दरङ्कृत्वावेत्रङ्कृत्वातुवासुकिम् ॥ यज्ञभागेषुहीनेषुदेवानामर्थव्वैयन्ततः ॥ ७४ ॥ मथिष्यामःसमन्देवैःक्षीरोदंसहदानवैः ॥ त्वच्छरीरामृतमिदं[illegible]स्यतङ्क्षीरसागरे ॥ ७५ ॥ तत्रमथ्यग्रहीष्यामोराशीभूतन्तथाक्षयम् ॥ सर्व्वौषध्यन्तरेकृत्वातच्छरीरन्तदावयम् ॥ क्षेप्स्यामः सागरजलेशरीरार्थव्विधोतव ॥ निर्म्मथ्यसागरम्पश्चात्समुद्धार्य्ययदामृतम् ॥ ७७ ॥ तदातववपुस्तस्मिन्पूर्व्वंवत्सम्प्रविष्यति ॥ ओजोवीर्य्याद्भुतङ्कान्तमक्षयञ्चसुधात्मकम् ॥ ७८ ॥ दृढङ्गसन्धिकञ्चारुभविष्यतिवपुस्तव ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ सुधांशुमेवमाभाष्यब्रह्मालोकपितामहः ॥ ७९ ॥ विधोःक्षयप्रमासार्द्धव्वृद्धयेयत्नवानभूत् ॥ यथादक्षेणगदितम्मासार्द्धय्यांतुचन्द्रमाः ॥ ८० ॥ क्षयव्वृद्धिञ्चमासार्द्धय्यत्नन्तत्राकरोद्विधिः ॥ततः

ankurnagpal108@gmail.com

षोडशधाचन्द्रंसुरज्येष्ठोविभक्तवान् ॥ ८१ ॥ विभज्यचसुरान्सर्व्वान्समुवाचदमुत्तमम् ॥ कलाःषोडशचन्द्रस्यतत्रैका
शम्भुमूर्द्धनि ॥ ८२ ॥ तिष्ठत्त्ववद्यावधिपराक्षयय्यान्तुक्षयव्विंना ॥ क्षयेणयद्रिरोगेणमासार्द्धन्दक्षवाक्यतः ॥ ८३ ॥
क्षयायपीड्यतेचन्द्रोनोपशान्तिस्तदाभवेत् ॥ किन्त्वस्ययाकलाशम्भोज्योत्स्नागच्छन्तुताम्प्रति ॥ ८४ ॥ चतुर्दशकलासं
स्थाःप्रतिमासंसुरोत्तमाः ॥ चतुर्दशकलासंस्थान्यमृतानिपिबन्तुवै ॥ ८५ ॥ प्रतिपत्तिथिमारभ्यभवन्तस्ताश्चतुर्दशीम् ॥
तेजोभागाःसूर्य्यबिम्बञ्चतुर्द्दशतिथौक्रमात् ॥ ८६ ॥ प्रविशन्तुक्षयन्त्वेवकृष्णपक्षेविधोर्भवेत् ॥ यातुशेषाकलादर्शेहरित्प
त्रेपलायिता ॥ ८७ ॥ तिष्ठतुप्रथमेभागेतिथौतस्यान्निशापतेः ॥ द्वितीयेदर्शभागेतुरोहिण्यायातुमन्दिरम् ॥ ८८ ॥
तृतीयेतुसरस्वत्यांस्नात्वासमुत्थितोविधुः ॥ चतुर्थेबलसम्पूर्णास्तिथिभागोविभावसोः ॥ ८९ ॥ मण्डलय्यांतुचन्द्रोयंस
बिम्बरथघोटकः ॥ यावत्कालेनहिकलाप्रथमाक्षयमाप्नुयात् ॥ ९० ॥ एवमेवकृष्णपक्षेतावत्साप्रतिपद्भवेत् ॥ द्वितीया
दौकृष्णपक्षेवृद्धिह्रासस्तथाविधः ॥ ९१ ॥ तिथीनाव्वृद्धिहेतुश्चशुक्लकृष्णेतथाभवेत् ॥ ततःपुनःशुक्लपक्षेयावत्पूर्व्वकलोदिता
॥ ९२ ॥ वृद्धिन्नैतिभुवेतावत्प्रतिपत्तिथिरादितः ॥ ततोद्वितीयभागस्ययाज्योत्स्नाहरमूर्द्धनि ॥ ९३ ॥ स्थिताया व्वैकला
यान्तुगतासापुनरेष्यति ॥ युष्माभिस्तुभवेत्पेयमम्मृतय्यँदिनेदिने ॥ ९४ ॥ तद्द्वितीयादितिथिभिःपूर्णान्ताभिःसदैवहि॥

ankurnagpal108@gmail.com

स्वयमुत्पत्स्यते चन्द्रो ज्योत्स्नायोगात्सुरोत्तमाः ॥ ९५ ॥ यथा दिने दिने भागाः क्षयय्याँन्ति तथा विधोः ॥ वृद्धिङ्गच्छन्त्यनु दिनं शुक्लपक्षेन्वहं सुराः ॥ ९६ ॥ तेजो भागः सूर्य्यबिम्बात्पुनरेव समेष्यति ॥ प्रयास्यति कृष्णपक्षे यथा भागक्रमन्तथा ॥ ॥ ९७ ॥ ज्योत्स्नाहरशिरश्चन्द्रात्प्रत्यहम्पुनरेष्यति ॥ तेजो भागः सूर्य्यबिम्बादमृतम्वर्षति स्वयम् ॥ ९८ ॥ एवव्वृँद्धिः शुक्लपक्षे सुधांशोसम्भविष्यति ॥ पक्षयोः शुक्लकृष्णत्वञ्चन्द्र वृद्धिक्षयाद्भवेत् ॥ ९९ ॥ यावत्कालेन यो भागः क्षयव्वृँद्धिञ्च यास्यति ॥ तावत्कालमभिव्याप्य तिथिः स्थास्यति सा पुनः ॥ १०० ॥ चिरेण वृद्धिर्य्यदि वा क्षयो वा द्रुतेन वृद्धिर्य्यदि वा क्षयो वा ॥ द्रुतात्तिथीनान्तु सदा क्षयः स्याच्चिरस्तु वृद्धिस्तिथिषु प्रवेशे ॥ १०१ ॥ हव्यङ्कव्यञ्च चन्द्रेण विना न सम्भविष्यति ॥ तस्मात्तयोः प्रवृध्यर्थञ्चन्द्रं रक्षन्तु देवताः ॥ १०२ ॥ आश्वासनीयः शुभ्रांशुः कलाशेषो नु मासतः ॥ अमावास्यापराह्नेतु पितॄणीरोहिणीगृहे ॥ १०३ ॥ तस्यैवास्वादनात्कव्यव्वृँद्धिय्याँस्यति चान्वहम् ॥ तेन कव्येन पितरस्तृप्तिय्याँस्यन्ति वै पराम् ॥ १०४ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततः सुरगणाः सर्व्वे यथोक्तव्विँधिना तथा ॥ चक्रुल्लोंकहितार्थाय चन्द्रस्य क्षयवृद्धये ॥ ॥ १०५ ॥ महादेवोपि चन्द्रार्द्धं स्वरूपम्परमात्मनः ॥ जग्राह दैवोव्विँधिना शिरसा क्षुधितो भृशम् ॥ १०६ ॥ यत्तेजः परमन्नित्यमजमव्ययमक्षयम् ॥ तत्स्वरूपा चन्द्रकला शापतस्तु क्षयङ्गता ॥ १०७ ॥ प्रविशन्ति यदा ज्योतिरानन्दमजरम्परम् ॥

ankurnagpal108@gmail.com

योगिनस्तुतदातेषाञ्चिन्तनल्लीनमेष्यति॥ १०८॥महादेवशिरःसंस्थेलीनोवित्तेसधानिधौ॥ चन्द्रद्वाराभवेन्मुक्तिरित्येवव्वैदि
कीश्रुतिः ॥ १०९ ॥ एतज्ज्ञात्वामहादेवःक्षयवृद्ध्याविनाकृतम् ॥ हितायसर्व्वलोकानाञ्जग्राहशिरसाविधुम् ॥ ११० ॥
चन्द्रज्योत्स्नासमायोगादौषध्योयान्तिवृद्धये ॥ सर्व्वौषधीसुवृद्धासुप्रवर्त्तन्तेततोध्वराः ॥ १११ ॥ अध्वरेषुप्रवृत्तेषुस्वान्स्वा
न्भागाँस्तुदेवताः ॥ परिगृह्णन्तिपितरस्तथाकव्यानिभूरिशः ॥ ११२ ॥ अमृतम्ब्रह्मणासृष्टय्यँद्देवेभ्यःपुरातनम् ॥ ते
नतृप्यन्तिहीनायेहव्यभागेनदेवताः ॥ ११३ ॥ यज्ञेनाप्यायितन्तच्चज्योत्स्नाभिर्व्वृद्धिमेतिवै॥ यज्ञजोत्स्नाविनाभूतन्त
च्चस्यात्क्षीणमन्यथा ॥ ११४ ॥ अतोमृतस्ययज्ञस्यचन्द्रमाःकारणंस्वयम् ॥ अतोदक्षस्यशापात्तुरक्षायैतच्चिकीर्षितम्
॥ ११५ ॥ अद्यापिकृष्णपक्षेतुसुधांशुंपीयतेसुरैः ॥ तेजःसुर्य्यय्यातिशम्भुश्चन्द्राद्वैज्योत्स्निकातथा ॥ ११६ ॥ पुनश्च
शुक्लपक्षेतुशेषोदेतिकलाततः ॥ ज्योत्स्नाद्वितीयोभागस्तुतेजोभागोद्वितीयकः ॥११७ ॥ अन्येत्युग्रशिरश्चन्द्रात्सूर्य्यवि
म्बाद्यथाक्रमम्॥कलाःषोडशचन्द्रस्यतत्रैकाशम्भुशेखरे ॥ ११८ ॥ सिताऽसितावुभौपक्षौशेषाणामुदयक्षयौ ॥ इतिवः
सर्व्वमाख्यातव्यँभक्तश्चन्द्रमायथा ॥ ११९ ॥ ब्रह्मणापर्व्वतश्रेष्ठेयथातच्चन्द्रमागतः ॥ यज्ञभागेस्थितेयस्माद्देवान्नम
करोद्विधुम् ॥ १२० ॥ कव्येस्थितेपिपित्रन्नन्तिथिवृद्धिक्षयोयथा ॥इदम्पुण्यतमाख्यानय्यँःशृणोतिसकृन्नरः ॥ १२१॥

ankurnagpal108@gmail.com

राजयक्ष्मातस्यकुलेनकदाचिद्भविष्यति ॥ यक्ष्मणापरिभूतोयःशृणोतिवचनव्विंधेः ॥ १२२ ॥ नचिराद्यक्ष्मणायुक्तः
सभवेन्नरसत्तमः ॥ इदंस्वस्त्ययनम्पुण्यङ्कुल्याद्गुह्यतमंशुभम् ॥ १२३ ॥ यःशृणोत्येकचित्तःसन्त्समहापुण्यभाग्भवेत् ॥
॥ इतिकालिकापुराणेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्क्कण्डेय उवाच ॥ ॥ यत्रदेवसभाभूतासानो
तस्यमहागिरेः ॥ तत्रजातादेवनदीसीताख्यावचनाद्विधेः ॥ १ ॥ स्नापयित्वायदाचन्द्रंसीतातोयैर्म्मनोहरैः ॥ चन्द्रम्प
पुर्ब्रह्मवाक्यात्सर्व्वेतेत्रिदिवौकसः ॥ २ ॥ तदासीताजलश्चन्द्रस्नानयोगाच्चसाऽमृतम् ॥ भूत्वानिपतितन्तस्मिन्बृहल्लो
हितसञ्ज्ञके ॥ ३ ॥ तद्विवृद्धन्तदातोयन्तस्मिन्त्सरसिनोममौ ॥ तद्ददर्शस्वयम्ब्रह्माविवृद्धंसाऽमृतञ्जलम् ॥ ४ ॥ तद्द
र्शनाज्जलात्तस्मादुत्थिताकन्यकोत्तमा ॥ चन्द्रभागेतितन्नामविधिश्चक्रेस्वयन्ततः ॥ ५ ॥ भार्य्यार्थेसागरस्तान्तुजग्राहब्रह्म
सम्मते ॥ तयैवाधिष्ठितन्तोयङ्गदाग्रेणनिशापतिः ॥ ६ ॥ निर्भिद्यपश्चिमेपार्श्वेगिरिन्तअवाहयत् ॥ तस्याऽमृतजलम्भित्वा
बृहल्लोहितनामकम् ॥ ७ ॥ कासारंसागरय्यांतश्चन्द्रभागानदीतुसा ॥ सागरोपितदाभार्य्याश्चन्द्रभागाम्महानदीम् ॥ ८ ॥
तेनतोयप्रवाहेणनिनायभवनंस्वकम् ॥ एवन्तस्मिन्त्समुत्पन्नाचन्द्रभागाह्वयानदी ॥ ९ ॥ चन्द्रभागेमहाशैलेगुणैर्ग्गङ्गासमा
सदा ॥ नद्यश्चपर्व्वताःसर्व्वेद्विरूपाश्चस्वभावतः ॥ १० ॥ तोयन्नदीनांरूपन्तुशरीरमपरन्तथा ॥ स्थावरःपर्व्वतानान्तुरूप

ankurnagpal108@gmail.com

शुक्तीनामथकम्बूनार्य्यैवान्तर्गतातनुः ॥ बहिरस्थिस्वरूपन्तुसर्व्वदैवप्रवर्त्तते ॥ १२ ॥ एवञ्ज
ङ्कायन्तथापरम् ॥ ११ ॥ शुक्तीनामथकम्बूनार्य्यैवान्तर्गतातनुः ॥ अन्तर्व्वसतिकायस्तुसततन्नोपपद्यते ॥ १३ ॥ आप्याय्यतेस्थावरेणशरीरम्पर्व्वतस्यतु ॥
लंस्थावरन्तुनदीपर्व्वतयोस्तदा ॥ अन्तर्व्वसतिकायस्तुसततन्नोपपद्यते ॥ १३ ॥ जगत्स्थित्यैपुराविष्णुःकल्प
तथानदीनाङ्कायस्तुतोयेनाप्याय्यतेसदा ॥ १४ ॥ नदीनाङ्कामरूपित्वम्पर्व्वतानान्तथैवच ॥ जगत्स्थित्यैपुराविष्णुःकल्प
यामासयत्नतः ॥ १५ ॥ तोयहानौनदोदुःखञ्जायतेसततंसुराः ॥ विशीर्णेस्थावरेदुःखञ्जायतेगिरिकायजम् ॥ १६ ॥ तस्मि
न्गिरौचन्द्रभागेबृहल्लोहिततीरगाम् ॥ सन्ध्यान्दृष्ट्वाथपप्रच्छवसिष्ठंसादरन्तदा ॥ १७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ किमर्थंनाग
ताभद्रेनिर्ज्जनन्त्वम्महीधरम् ॥ कस्यवातनयागौरिकिंवातवचिकीर्षितम् ॥ १८ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंयदिगुह्यन्नतेभ
वेत् ॥ वदनम्पूर्णचन्द्राभन्निःश्रीकंवाकथन्तव ॥ १९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यवसिष्ठस्यमहात्मनः ॥
दृष्ट्वाचतम्महात्मानञ्ज्वलन्तमिवपावकम् ॥ २० ॥ शरीरधृग्ब्रह्मचर्य्यंसद्दृशन्तज्जटाधरम् ॥ सादरम्प्राणिपत्याथसन्ध्योवाच
तपोधनम् ॥ २१ ॥ यदर्थमागताशैलंसिद्धन्तन्मेद्विजोत्तम ॥ तवदर्शनमात्रेणतन्मेसेत्स्यतिवाविभो ॥ २२ ॥ तपः कर्तुमहम्ब्रह्म
न्निर्ज्जनंशैलमागता ॥ ब्रह्मणोहम्मनोजातासन्ध्यानाम्नाचविश्रुता ॥ २३ ॥ नोपदेशमहज्ञानेतपसोमुनिसत्तम ॥ यदितेयुज्य
तेगुह्यम्मात्वंसमुपदेशय ॥ २४ ॥ एतच्चिकीर्षितङ्गुह्यन्नान्यत्किञ्चनविद्यते ॥ अज्ञात्वातपसोभावन्तपोवनमुपाश्रिता ॥ २५ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

चिन्तयापरिशुष्येहव्वँपेतेचमनः सदा ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ आकर्ण्यतस्यावचनम्वसिष्ठोब्रह्मणः सुतः ॥२६॥ स्वयं
ससर्व्वतत्त्वज्ञोनान्यत्किञ्चनपृष्टवान्॥ अथतान्नियतात्मानन्तपसेऽतिधृतोद्यमाम्॥२७॥वसिष्ठोमन्त्रयाञ्चक्रेगुरुवच्छिष्यव
त्तदा॥२८॥वसिष्ठउवाच॥ परमय्यँोमहत्तेजः परमय्यँोमहत्तपः॥परमोयः समाराध्योविष्णुर्म्मनसिधीयताम्॥ २९॥ धर्म्मा
र्थकाममोक्षाणाय्यँएकस्त्वादिकारणम्॥ तमेकञ्जगतामाद्यम्भजस्वपुरुषोत्तमम् ॥ ३० ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधरङ्कमललो
चनम्॥ शुद्धस्फटिकसङ्काशंकंचिन्नीलाम्बुदछविम्॥ ३१ ॥ गरुडोपरिशुक्लाब्जेपद्मासनगतंहरिम्॥ श्रीवत्सवक्षसंशा
न्तव्वँनमालाधरम्परम्॥ ३२ ॥ केयूरकुण्डलधरङ्किरीटमुकुटोज्ज्वलम्॥निराकारञ्ज्ञानगम्यंसाकारन्देहधारिणम्॥३३॥
नित्यानन्दन्निरालम्बंसूर्य्यमण्डलमध्यगम्॥ मन्त्रेणानेनदेवेशव्विँष्णुम्भजशुभानने॥ ३४ ॥ॐनमोवासुदेवायओमित्य
न्तेनसन्ततम्॥ मौनीतपस्यामारभ्यतान्मेनिगदतःशृणु॥ ३५॥ स्नानम्मौनेनकर्त्तव्यम्मौनेनैवतुपूजनम्॥ द्वयोःपर्णजला
हारम्प्रथमंषष्ठकालयोः ॥३६ ॥ तृतीयेषष्ठकालेतुउपवासपराभवेत्॥ एवन्तपःसमाप्तौतुषष्ठेकालेक्रियाभवेत्॥ ३७ ॥
वृक्षवल्कलवासाश्चकालेभूमिशयस्तथा॥ एवम्मौनीतपस्यारव्याव्रतचर्य्याफलप्रदा॥ ३८ ॥ एवन्तपःसमुद्दिश्यकामञ्चिन्त
यमाधवम्॥ सतेप्रसन्नइष्टार्थन्नचिरादेवदास्यति॥ ३९॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ उपदिश्यवसिष्ठोऽथसन्ध्यायैतपसः

ankurnagpal108@gmail.com

क्रियाम् ॥ तामाभाष्ययथान्यायन्तत्रैवान्तर्द्दधेमुनिः ॥४०॥ सन्ध्यापितपसोभावञ्ज्ञात्वामोदमवाप्यच ॥ तपःकर्त्तुंसमारे
भेबृहल्लोहिततीरगा ॥ ४१ ॥ यथोक्तन्तुवसिष्ठेनमन्त्रन्तपसिसाधनम् ॥ व्रतेनतेनगोविन्दम्पूजयामासभक्तितः ॥ ४२ ॥
एकान्तमनसस्तस्याःकुर्व्वन्त्याःसुमहत्तपः ॥ विष्णौविन्यस्तमनसोगतमेकञ्चतुर्य्युगम् ॥ ४३ ॥ नकोपिविस्मयन्नापत
स्यादृष्ट्वातपोद्भुतम् ॥ नतादृशीतपश्चर्य्याभविष्यतिचकस्यचित् ॥ ४४ ॥ मानुषेणाऽथमानेनगतेत्वेकचतुर्य्युगे ॥ अन्त
र्ब्बहिस्तथाकाशेदर्शयित्वानिजव्वँपुः ॥ ४५ ॥ प्रसन्नस्तेनरूपेणयद्रूपश्चिन्तितन्तया ॥ पुरःप्रत्यक्षताय्याँतस्तस्याविष्णु
र्ज्जगत्पतिः ॥ ४६ ॥ अथसापुरतोदृष्ट्वामनसाचिन्तितंहरिम् ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणम्पद्मलोचनम् ॥ ४७॥ केयूरकुण्ड
लधरङ्किरीटमुकुटोज्ज्वलम् ॥ तार्क्ष्यस्थम्पुण्डरीकाक्षन्नीलोत्पलदलच्छविम् ॥ ४८॥ ससाध्वसमहव्वँक्ष्येकिङ्कथंस्तौमिवाहरि
म् ॥ इतिचिन्तापराभूत्वान्यमीलयतचक्षुषी ॥४९ ॥ निमीलिताक्ष्यास्तस्यास्तुप्रविश्यहृदयंहरिः ॥ दिव्यज्ञानन्ददौतस्यैवाच
न्दिव्येचचक्षुषी ॥ ५० ॥ दिव्यज्ञानन्दिव्यचक्षुर्द्दिव्याव्वाँचमवाप्यच ॥ प्रत्यक्षव्वीँक्ष्यगोविन्दन्तुष्टावजगताम्पतिम् ९८
॥५१॥ ॥सन्ध्योवाच ॥ ॥ निराकारञ्ज्ञानगम्यम्परय्यँन्नैवस्थूलन्नापिसूक्ष्मन्नचोच्चैः ॥ अन्तश्चिन्त्यय्यँोगिभिर्य्यस्यरूप
न्तस्मैतुभ्यंहरयेमेनमोस्तु ॥ ५२ ॥ शिवंशान्तन्निर्म्मलन्निर्व्विकारञ्ज्ञानात्परंसुप्रकाशव्विँसारि ॥ रविप्रख्यन्ध्वान्तभागा

ankurnagpal108@gmail.com

त्परस्ताद्रूपय्यँस्यत्वान्नमामिप्रसन्नम् ॥ ५३ ॥ एकंशुद्धन्दीप्यमानव्विँनोदश्चितानन्दंसत्वजम्पापहारि ॥ नित्यानन्दंसत्य
भूरिप्रसन्नय्यँस्यश्रीदंरूपमस्मैनमोस्तु ॥५४॥ विद्याकारोद्भावनीयम्प्रभिन्नंसत्वच्छन्नन्ध्येयमात्मस्वरूपम् ॥ सारम्पा
रम्पावनानाम्पवित्रन्तस्मैरूपय्यँस्यचैवन्नमस्ते ॥ ५५ ॥ नित्याज्जर्वव्व्यँयहीनङ्गुणौघैरष्टाङ्गैर्य्योश्चिन्त्यतेयोगयुक्तैः ॥
॥ तत्त्वव्यापिप्राप्ययज्ज्ञानयोगेपरय्यँधातायोगिनस्तन्नमस्ते ॥ ५६ ॥ यत्साकारंशुद्धरूपम्मनोज्ञङ्गरुत्मस्थन्नीलमेघप्र
काशम् ॥ शङ्खञ्चक्रम्पद्मगदेदधानन्तस्मैनमोयोगयुक्तायतुभ्यम् ॥ ५७ ॥ गगनम्भूर्द्दिशश्चैवसलिलञ्ज्योतिरेवच ॥ वा
युःकालश्चरूपाणियस्यतस्मैनमोस्तुते ॥ ५८ ॥ प्रधानपुरुषौयस्यकार्य्याङ्गत्वेनिवत्स्यतः ॥ तस्मादव्यक्तरूपायगोविन्दा
यनमोस्तुते ॥ यःस्वयंयश्चभूतानियःस्वयन्तद्गुणःपरः॥यस्वयञ्जगदाधारस्तस्मैतुभ्यन्नमोनमः ॥ ५९ ॥ परःपुराणःपुरु
षःपरमात्माजगन्मयः ॥ अक्षयोयोव्ययोदेवस्तस्मैतुभ्यन्नमोनमः ॥ ६० ॥ योब्रह्माकुरुतेसृष्टिय्यँोविष्णुःकुरुतेस्थितिम्॥
संहरिष्यतियोरुद्रस्तस्मैतुभ्यन्नमोनमः ॥ ६१ ॥ नमोनमःकारणकारणायदिव्याऽमृतज्ञानविभूतिदाय ॥ समस्तलोका
न्तरमोहदायप्रकाशरूपायपरात्पराय ॥ ६२ ॥ यस्यप्रपञ्चोजगदुच्यतेमहान्क्षितिर्द्दिशःसूर्य्यइन्दुर्म्मनोजवः ॥ वह्निर्म्मु
खान्नाभितश्चान्तरिक्षन्तस्मैतुभ्यंहरयेतेनमोस्तु ॥ ६३ ॥ त्वम्परःपरमात्माचत्वव्विँद्याविविधाहरे ॥ शब्दब्रह्मपर

ankurnagpal108@gmail.com

म्ब्रह्मविचारणपरात्परः ॥ ६४ ॥ यस्यनादिर्न्नमध्यञ्चनान्तमस्तिजगत्पतेः॥ कथंस्तोष्यामितन्देवव्वाँङ्मनोगोचराद्बहिः
॥ ६५ ॥ यस्यब्रह्मादयोदेवामुनयश्चतपोधनाः ॥ नविवृण्वन्तिरूपाणिवर्णनीयःकथंसमे ॥ ६६ ॥ स्त्रियामयातेकिञ्ज्ञे
यानिर्ग्गुणस्यगुणाःप्रभो ॥ नैवजानन्तियद्रूपंसेन्द्राअपिसुराऽसुराः ॥ ६७ ॥ नमस्तुभ्यञ्जगन्नाथनमस्तुभ्यन्तपोमय ॥ प्र
सीदभगवँस्तुभ्यम्भूयोभूयोनमोनमः ॥ ६८ ॥ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ अथतस्याःशरीरन्तुवल्कलाजिनसव्वृतम् ॥
परिक्षीणञ्जटाव्रातैःपवित्रैर्म्मूर्द्धिराजितम् ॥ ६९ ॥ हिमानीतर्ज्जिताम्भोजसदृशव्वँदनन्तथा ॥ निरीक्ष्यकृपयाविष्णोह
रिःप्रोवाचतामिदम् ॥ ७० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रीतोस्मितपसाभद्रेभवत्यापरमेणवै ॥ स्तवेनचशुभप्रज्ञेवर
व्वँरयसाम्प्रतम् ॥ ७१ ॥ येनतेविद्यतेकार्य्यव्वँरेणास्तिमनोगतम् ॥ तत्करिष्येचभद्रन्तेप्रसन्नोहन्तवव्रतैः ॥ ७२ ॥ सन्ध्योवा
च ॥ यदिदेवप्रसन्नोसितपसाममसाम्प्रतम् ॥ वृतस्तदाऽयम्प्रथमोवरोममविधीयताम् ॥ ७३ ॥ उत्पन्नमात्रादेवेशप्रा
णिनोस्मिन्नभस्तले ॥ नभवन्तुक्रमेणैवसकामाःसम्भवन्तुवै ॥ ७४ ॥ पतिव्रताहल्ँलोकेषुत्रिष्वपिप्रथितायथा ॥ भविष्यामि ६१
तथानान्यावरएकोवृतोमम ॥ ७५ ॥ सकाममम दृष्टिस्तुकुत्रचिन्नपतिष्यति ॥ ऋतेपतिञ्जगन्नाथसोऽपिमेऽतिसुहृत्तरः ॥
॥ ७६ ॥ योद्रक्ष्यतिसकामोमाम्पुरुषस्तस्यपौरुषम् ॥ नाशङ्गमिष्यतितदासतुक्लीबोभविष्यति ॥ ७७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥

ankurnagpal108@gmail.com

प्रथमः शैशवोभावः कौमाराख्योद्वितीयकः ॥ तृतीयोयौवनोभावश्चतुर्थोवार्द्धकस्तथा ॥ ७८ ॥ तृतीयेत्वथसम्प्राप्तेवयोभा
गेशरीरिणः ॥ सकामाःस्युर्द्वितीयान्तेभविष्यन्तिक्वचित्क्वचित् ॥ ७९ ॥ तपसातवमर्य्यादाजगतिस्थापितामया ॥ उत्प
न्नमात्रानयथासकामाःस्युःशरीरिणः ॥ ८० ॥ त्वञ्चलोकेसतीभावन्तादृशंसमवाप्स्यसि ॥ त्रिषुलोकेषुनान्यस्यायादृशं
सम्भविष्यति ॥ ८१ ॥ यःपश्यतिसकामस्त्वाम्पाणिग्रहम्रतेतव ॥ ससद्यःक्लीबताम्प्राप्यदुर्बलत्वङ्गमिष्यति ॥ ८२ ॥
पतिस्तवमहाभागस्तपोरूपसमन्वितः ॥ सप्तकल्पान्तजीवीचभविष्यतिसहत्वया ॥ ८३ ॥ इतियेतेवरामत्तःप्रार्थितास्तेकृ
तामया ॥ अन्यच्चतेवदिष्यामिपूर्व्वंयँन्मनसिस्थितम् ॥ ८४ ॥ अग्नौशरीरस्त्यागस्तेपूर्व्वमेवप्रतिश्रुतः ॥ सचमेधातिथेर्य्यज्ञे
मुनेर्द्वादशवार्षिके ॥ ८५ ॥ हुतप्रज्वलितेवह्नौनचिरात्क्रियतान्त्वया ॥ एतच्छैलोपत्यकायाश्चान्द्रभागानदीतटे ॥ ८६ ॥ मे
धातिथिर्म्महायज्ञङ्कुरुतेतापसाश्रमे ॥ तत्रगत्वास्वयञ्छन्नामुनिभिर्न्नोपलक्षिता ॥ ८७ ॥ मत्प्रसादाद्वह्निजातातस्यपुत्रीभ
विष्यसि ॥ यस्त्वयावाञ्छनीयोस्तिस्वामीमनसिकश्चन ॥ ८८ ॥ तन्निधायनिजस्वान्तेत्यजवह्नौवपुःस्वकम् ॥ यदात्व
न्दारुणसन्ध्येतपश्चरसिपर्व्वते ॥ ८९ ॥ यावच्चतुर्य्युगन्तस्यव्यतीतेतुकृतेयुगे ॥ त्रेतायाःप्रथमेभागेजातादक्षस्यकन्यका
॥ ९० ॥ सददौकन्यकाःसप्तविंशतिश्चसुधांशवे ॥ तासांहितोर्य्यदासप्तश्चन्द्रोदक्षेणाकोपिना ॥ ९१ ॥ तदाभवत्यानिकटेस

ankurnagpal108@gmail.com

व्वैंदेवाःसमागताः ॥ नदृष्टाश्चत्वयासन्ध्येदेवाश्चब्रह्मणासह ॥ ९२ ॥ मयिविन्यस्तमनसात्वञ्चदृष्टानतेपुनः ॥ चन्द्रस्यशाप
मोक्षार्थञ्चन्द्रभागानदीयथा ॥ ९३ ॥ सृष्टाधात्राँतदैवात्रमेधातिथिरुपस्थितः ॥ तपसातत्समोनास्तिनभूतोनभविष्यति
॥ ९४ ॥ तेनयज्ञःसमारब्धोज्योतिष्टोमोमहाविधिः ॥ तत्रप्रज्वलितोवह्निस्तस्मिँस्त्यजवपुःस्वकम् ॥९५ ॥ एतन्मयास्था
पितन्तेकार्य्यार्धर्म्भोस्तपस्विनि ॥ तत्कुरुष्वमहाभागेयाहियज्ञम्महामुनेः ॥ ९६॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ नारायणः
स्वयंसन्ध्यांपस्पर्शाऽथाग्रपाणिना ॥ ततःपुरोडाशमयन्तच्छरीरमभूत्क्षणात् ॥ ९७ ॥ महामुनेर्म्मेयायज्ञेतस्मिन्विश्वोपका
रिणि॥नाग्निःक्रव्यादताञ्जातुत्वेतदर्थन्तथाकृतम् ॥ ९८ ॥ एवङ्कृत्वाजगन्नाथस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ सन्ध्याप्यगच्छत्तत्सत्रेय
त्रमेधातिथिर्म्मुनिः ॥९९॥ अथविष्णोःप्रसादेनकेनाप्यनुपलक्षिता ॥ प्रविवेशतदायज्ञंसन्ध्यामेधातिथेर्म्मुनेः ॥ १००॥
वसिष्ठेनपुरासातुवर्ण्णीभूत्वातपस्विनी ॥ उपदिष्टातपश्चर्त्तुव्वँचनात्परमेष्ठिनः ॥ १ ॥ तमेवकृत्वामनसितपश्चर्य्योपदेशक
म् ॥ पतित्वेनतदासन्ध्याब्राह्मणम्ब्रह्मचारिणम् ॥ २ ॥ समिद्धेग्नौमहायज्ञेमुनिभिर्न्नोपलक्षिता ॥ तदाविष्णोःप्रसादेन
सव्विँवेशविधेःसुता ॥ ३ ॥ तस्याःपुरोडाशमयंशरीरन्तत्क्षणात्ततः ॥ दग्धम्पुरोडाशगन्धर्व्वँयस्तारयदलक्षितम् ॥ ४ ॥ व
ह्निस्तस्याशरीरन्तुदग्ध्वासूर्य्यस्यमण्डले ॥ शुद्धम्प्रवेशयामासद्विष्णोरेवाज्ञयापुनः॥ ५ ॥ सूर्य्योद्विधाविभज्याऽथतच्छरी

ankurnagpal108@gmail.com

रन्तदारथे ॥ स्वकेसँस्थापयामासप्रीतयेपितृदेवयोः ॥ ६॥यदूर्द्ध्वभागास्तस्यास्तुशरीरस्यद्विजोत्तमाः ॥ प्रातःसन्ध्याभव
त्सातुअहोरात्रादिमध्यगाः ॥ ७ ॥ यच्छेषभागस्तस्यास्तुअहोरात्रान्तमध्यगा ॥ सासायमभवत्सन्ध्यापितृप्रीतिप्रदा
सदा ॥ ८ ॥ सूर्य्योदयात्तुप्रथमय्यँदास्यादरुणोदयः ॥ प्रातःसन्ध्यातदोदेतिदेवानाम्प्रीतिकारिणी ॥ ९॥ अस्तङ्गतेततः
सूर्य्येशोणपद्मनिभासदा ॥ उदेतिसायंसन्ध्यापिपितॄणाम्मोदकारिणी ॥ १० ॥ तस्याःप्राणाँस्तुमनसाविष्णुनाप्रभ
विष्णुना ॥ दिव्येनतुशरीरेणचक्रिरेऽथशरीरिणः ॥ ११ ॥ मुनेर्य्यज्ञाऽवसानेतुसम्प्राप्तेमुनिनातुसा ॥ प्राप्तापुत्रीवह्निमध्ये
तप्तकाञ्चनसप्रभा॥१२॥ताञ्चग्राहतदापुत्रीम्मुनिरामोदसय्युँतः ॥यज्ञार्थतोयैःसंस्नाप्यनिजक्रोडेकृपायुतः ॥१३॥अरुन्ध
तीतियस्यास्तुनामचक्रेमहामुनिः ॥ शिष्यैःपरिवृतस्तत्रमहामोदमवापच॥१४॥नरुणद्धियतोधर्म्मंसाकेनापिचकारणात् ॥
अतस्त्रिलोकविदितन्नामसाप्रापसान्वयम् ॥१५॥ यज्ञंसमाप्यसमुनिःकृतकृत्यभावमासाद्यसम्मदयुतस्तनयाप्रलम्भात् ॥
तस्मिन्निजाश्रमपदेसहशिष्यवर्ग्गैस्तामेवसन्ततमसौदयतेमहर्षिः ॥ १६ ॥ ॥इतिकालिकापुराणेद्वाविंशतितमोध्यायः
॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ अथसाववृधेदेवीतस्मिन्मुनिवराश्रमे॥चन्द्रभागानदीतीरेतापसारण्य
सञ्ज्ञके ॥ १ ॥ यथाचन्द्रकलाशुक्लपक्षेनित्यव्विँवर्द्धते ॥ यथाज्योत्स्नातथासापिप्रापवृद्धिमरुन्धती ॥ २ ॥ साप्राप्तेपञ्च

ankurnagpal108@gmail.com

मेवर्षैचन्द्रभागान्तदागुणैः ॥ तापसारण्यमपिसापवित्रमकरोत्सती ॥ ३ ॥ तत्रतीर्थम्महापुण्यम्मेधातिथिनिषेवितम् ॥
क्रीडास्थानमरुन्धत्याःपूतम्बाल्योचितङ्कृतम् ॥ ४ ॥ अद्यापितापसारण्येचन्द्रभागानदीजले ॥ अरुन्धतीतीर्थतोयेस्ना
त्वायातिहरिन्नरः ॥ ५ ॥ कार्त्तिकंसकलम्मासञ्चन्द्रभागनदीजले ॥ स्नात्वाविष्णुगृहङ्गत्वाद्यन्तेमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ६ ॥
माघेमासिपौर्ण्णमास्याममावास्यान्तथैवच ॥ चन्द्रभागाजलेस्नानय्यँस्तुकुर्य्यात्सकृत्सकृत् ॥ ७ ॥ तस्यवंशेराजयक्ष्मा
नकदाचिद्भविष्यति ॥ देहान्तेचन्द्रभवनङ्गत्वायातिहरेर्ग्गृहम् ॥ ८ ॥ पुण्यक्षयादिहागत्यवेदज्ञोब्राह्मणोभवेत् ॥ चन्द्रभा
गाजलम्पीत्वाचन्द्रलोकमवाप्नुयात्॥ ९ ॥सकृत्स्नात्वातुविधिवद्वाजिमेधयुतल्लँभेत् ॥ चन्द्रभागाजलेस्नात्वाक्रीडन्तीम्बा
ललीलया॥१०॥ पितुःसमीपेतत्तीरेकदाचित्तामरुन्धतीम्॥ गच्छन्नाकाशमार्ग्गेणददर्शकमलासनः॥ ११ ॥ अथावतीर्य्यभ
गवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ अरुन्धत्यास्तदाकालमुपदेशेददर्शह ॥ १२ ॥ अथोवाचतदाब्रह्मामुनिभिःपरिपूजितः ॥
मेधातिथिप्रभृतिभिरुचितन्तम्महामुनिम् ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उपदेशस्यकालोयमरुन्धत्यामहामुने ॥ तस्मादेनांसती ६१
नान्तुस्त्रीणान्त्वङ्कुरुसन्निधौ ॥ १४ ॥ स्त्रीभिस्त्रियश्चोपदेश्याःकाचिदन्यत्रविद्यते ॥ बहुलायाश्चसावित्र्याःपुत्रीन्त्वँस्था
पयान्तिके ॥ १५ ॥ तयोःसंसर्ग्गमासाद्यपुत्रीतवमहामुने ॥ महागुणैश्वर्य्ययुतानचिरात्तुभविष्यति ॥ १६ ॥ मेधाति

ankurnagpal108@gmail.com

थिर्व्वचःश्रुत्वाब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ एवमेवेतिप्रोवाचतन्तदामुनिसत्तमः ॥ १७ ॥ ततागेतेसुरश्रेष्ठेपुत्रीम्मेधातिथिर्म्मुनिः ॥
समादाययमौसूर्य्यभवनम्प्रतितत्क्षणात् ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रसावित्रींसूर्य्यमण्डलमध्यगाम् ॥ पद्मासनगतान्देवीमक्ष
मालाधरांसिताम् ॥ १९ ॥ दृष्टासातेनमुनिनानिःसृत्यरविमण्डलात् ॥ बहुलासागतातूर्णम्प्रस्थम्मानसभूतः॥२०॥
प्रत्यहन्तत्रसावित्रीगायत्रीबहुलातथा ॥ सरस्वतीचद्रुपदापञ्चैतामानसाचले ॥ २१ ॥ धर्म्माख्यानैस्तथासाध्वीकथाः
कृत्वापरस्परम् ॥ स्वंस्वंस्थानम्पुनर्य्यातिलोकानांहितकाम्यया ॥ २२॥ मेधातिथिस्तुताःसर्व्वादृष्ट्वैकत्रतपोधनः ॥ मा
तृःसर्व्वस्यलोकस्यप्रणनामपृथक्पृथक्॥ २३ ॥ उवाचचसताःसर्व्वाऋषिःश्लक्ष्णन्तपोधनः ॥ ससाध्वसोविस्मितश्चतासा
मेकत्रदर्शनात् ॥२४ ॥ मेधातिथिरुवाच ॥ मातःसावित्रिबहुलेमत्पुत्रीयम्महायशाः॥कालोयमुपदेशेस्यास्तदर्थमहमागतः
॥ २५ ॥ जगत्स्रष्टासमादिष्टाप्रयातुतवशिष्यताम् ॥ एषातेनभवत्पार्श्वमानीतापुत्रिकामम ॥२६॥ सौचारित्र्यर्य्यंथाऽस्या
स्यान्तथैनाम्बालिकाम्मम ॥ युवाव्विँनयतन्देव्यौमातम्मातिन्नमोस्तुवाम्॥२७॥ अथोवाचतदादेवीसावित्रीमुनिसत्तमम्॥
स्मितपूर्व्वम्बहुलयासहितातांश्चबालिकाम् ॥ २८॥ ॥ तेऊचतुः ॥ ॥ ब्रह्मन्विष्णोःप्रसादेनसुचरित्राभवत्सुता ॥ पूर्व्वमे
वमुनेभूतातदुद्देशेनाकिम्पुनः ॥२९॥ किन्त्वहम्ब्रह्मवाक्येनबहुलाचमहासती ॥ विनेष्यावस्तवसुतान्धीरास्यान्नचिराद्यथा

ankurnagpal108@gmail.com

॥३०॥ब्रह्मणःपूर्व्वंदुहिताभवतस्तुतपोबलात् ॥ तथाविष्णोःप्रसादेनसुतातेभूदरुन्धती॥ ३१॥ कुलम्पुनातिभवतःसत्य
सौवर्द्धयिष्यति॥लोकानामथदेवानांशिवमेषाकरिष्यति॥ ३२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच॥ अथताभ्यांविसृष्टःसमुनिर्म्मेधाति
थिःसुताम्॥ आश्वास्यारुन्धतीन्नत्वाताःस्वस्थानञ्जगामह॥ ३३ ॥ गतेतस्मिन्मुनिवरेसहताभ्यामरुन्धती॥ मातृभ्या
मिवनिर्भ्भीतापालितामोदमापसा॥ ३४॥ कदाचित्सहसाविश्यारात्रौयातिरवेर्ग्गृहम्॥ तथाबहुलयायातिशक्रगेहङ्कदाच
न ॥ ३५ ॥एवन्ताभ्यांसमन्देवीविहरन्तीसुरालये॥ निनायदिव्यमानेनसासप्तपरिवत्सरान्॥३६॥ ताभ्यान्तथोपदिष्टासा
स्त्रीधर्म्ममचिरात्सती॥ सर्व्वञ्ज्ञातवतीभूतासावित्रीबहुलाधिका॥ ३७॥ अथतस्यास्तदाकालेसम्प्राप्तेउचितेभवत्॥ शो
भनोयौवनोद्भेदःपद्मिनीनांरुचिर्य्यथा॥३८॥ उद्भूतयौवनासातुवसिष्ठम्मानसाचले॥ विहरन्तीददर्शैकाचारुतेजस्विनम्मु
निम्॥ ३९ ॥ दृष्ट्वातमिच्छयाश्चक्रेकामभावेनसासती ॥ बालसूर्य्यप्रभञ्चारुरूपम्ब्राह्मश्रियायुतम्॥ ४० ॥ अथसो
पिमहातेजावसिष्ठोवरवर्णिनीम्॥ दृष्ट्वैवोद्भूतमदनोवीक्षाञ्चक्रेत्वरुन्धतीम्॥ ४१ ॥ तयोःपरस्परन्दृष्ट्वावदृधेहृच्छयोम
हान्॥ अमर्य्यादन्द्विजश्रेष्ठाःप्राकृतेमदनोयथा॥ ४२ ॥ अथधैर्य्यं समालम्ब्य तथामेधातिथेःसुता ॥ आत्मानन्धा
रयामासमनश्चमदनेरितम्॥ ४३ ॥ वसिष्ठोपिमहातेजाधैर्य्यमालम्ब्यचात्मनः ॥ मनःसंस्तम्भयामासमदनोन्मथि

ankurnagpal108@gmail.com

तन्ततः ॥ ४४ ॥ अरुन्धतीततोदेवीविहायमुनिसन्निधिम् ॥ जगामयत्रसावित्रिनिन्दन्तोस्वम्मनोवपुः ॥ ४५ ॥ बाध्य
मानातिदुःखेनमानसेनमहासती ॥ सतीभावःपरित्यक्तश्चियन्तन्तोमयेतिवै ॥ ४६ ॥ तस्यामनोजदुःखेनविवर्णमभव
न्मुखम् ॥ शरीरंसकलंम्लानङ्गतिश्चवलिताभवत् ॥ ४७ ॥ इदँव्विमम्मृषेसाचगर्हयन्तीस्वकम्मनः ॥ मृडालतन्तुवत्सू
क्ष्माछिन्नाचतत्क्षणादपि ॥ ४८ ॥ स्थितिःसतीनामल्पेनचापल्येनैवनश्यति ॥ इतिस्त्रीधर्म्ममध्याप्यमामाहचरितव्रता॥
॥ ४९ ॥ सावित्रीसारमेतद्धिसतीधर्म्मस्यचोद्धृतम् ॥ तदद्यनाशितम्पुंसिपरकीयेमनोरथम् ॥ ५० ॥ वर्द्धयन्त्यातदा
किम्मेपरत्रेहभविष्यति ॥ इतिसञ्चिन्तयन्तीसापुत्रीमेधातिथेस्तदा ॥ ५१ ॥ दुःखार्त्ताबहुलन्देवींसावित्रीश्वाससादह
तथाविधान्तुतान्दृष्ट्वाविवर्णवदनाँसतीम् ॥ ५२ ॥ ध्यानचिन्तापराभूतासावित्रीविममर्षह॥विमृष्यदिव्यज्ञानेनसर्व्वञ्ज्ञा
तवतीसती ॥ ५३ ॥ वसिष्ठेनह्यरुन्धत्यायथाभूद्दर्शनन्तथा ॥ यथातयोःसम्प्रवृद्धोमनोजश्चातिदुःसहः ॥ ५४ ॥ मु
खवैवर्ण्यहेतुश्चसावित्रीदिव्यदर्शिनी ॥ अथमेधातिथेःपुत्र्यामूर्द्धिहस्तंनिवेश्यसा ॥ ५५ ॥ इदमाहमहादेवीसावित्रीच
रितव्रता ॥ वत्सेतवमुखङ्कस्माद्भिन्नवर्णमभूदिदम् ॥ ५६ ॥ छिन्ननालँयथापद्मंसूर्य्यांशुपरीतापितम् ॥ कथंशरीरम
भवन्म्लानन्तेगुणवत्तमे ॥ ५७ ॥ यथानिशापतेर्ब्बिम्बन्तनुकृष्णाभ्रसव्वृतम् ॥ अन्तर्म्मनश्चतेभद्रेसचिन्तमिवलक्ष्यते ॥

ankurnagpal108@gmail.com

 तन्मेकथयतेगुह्यन्नैतच्चेद्दुःखकारणम् ॥ ५८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ अथसाधोमुखीभूत्वाकिञ्चिन्नोवाचलज्जया ॥ सावित्री
म्मातरङ्कुर्व्वन्तिंथापृष्टाप्यरुन्धती॥यदानोक्तवतीकिञ्चित्तदामेधातिथेःसुता ॥५९ ॥स्वयम्प्रकाश्यसावित्रीतामुवाचतपस्वि
नी॥वत्सेयोसौत्वयादृष्टोमुनिर्भास्करसन्निभः॥६०॥सवसिष्ठोब्रह्मसुतस्तवस्वामीभविष्यति॥तवतस्यचदाम्पत्यम्पुराधात्रै
वनिर्म्मितम्॥६१॥अतस्तवसतीभावोनहीनस्तस्यदर्शनात्॥यद्यातवाभूद्धृदयंसकामन्तस्यदर्शनात्॥६२॥नतद्दोषकरम्पुत्रि
मनोदुःखन्ततस्त्यज॥त्वयापरन्तपःकृत्वापूर्व्वंजन्मनिशोभने॥६३॥वृतःसएवदयितःसकामस्तेनसत्वयि॥शृणुपूर्व्वन्त्वयाव
त्सेवसिष्ठोयव्वृतःपतिः ॥ ६४ ॥ यथातपःकृतन्तत्रयेनभावेनसन्ततम् ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ इत्युक्तासाचसावित्रीय
थासन्ध्याभवत्पुरा॥६५॥कृतन्तपोयदर्थन्तुचन्द्रभागाह्वयेगिरौ॥वासिष्ठेनयथापूर्व्वंव्वर्णिणरूपेणवेधसः॥६६॥ वचनादुपदि
ष्टासातपश्चर्य्यान्दुरत्ययाम् ॥ यथाप्रसन्नोभगवान्विष्णुःप्रत्यक्षताङ्गतः ॥ ६७ ॥ वरय्यँथाददौतस्यैमर्य्यादास्थापिताय
था ॥ यथावावाञ्छितःस्वामीवसिष्ठःसतयामुनिः ॥ ६८ ॥ मेधातिथेर्य्यथायज्ञेवह्नौत्यक्तन्तयावपुः ॥ यथातत्तनयाजातात
स्यैतद्विस्तरात्तदा ॥ ६९ ॥ सावित्रीकथयामासक्रमाद्बहुलयासह ॥ अथतस्यावचःश्रुत्वायदभूत्पूर्व्वजन्मनि ॥ ७० ॥ त
च्छुत्वावैतदाज्ञातम्ममसर्व्वम्मनोगतम् ॥ इत्यतीवत्रपाम्प्राप्यसातीवाभूदधोमुखी ॥ ७१ ॥ सावित्रीवचनाद्भूतापूर्व्वजन्म

ankurnagpal108@gmail.com

स्मराचसा ॥ तथैवाधोमुखीभूत्वायद्वृत्तम्पूर्व्वजन्मनि ॥ ७२ ॥ तस्यसर्व्वस्यसस्मारदिव्यज्ञारुन्धतीतदा ॥ पूर्व्वंविष्णुप्र
सादेनसाभूत्वादिव्यदर्शिनी ॥ ७३ ॥ अधुनाबाल्यभावेनप्रच्छन्नादिव्यदर्शिता ॥ सावित्रीवचनाच्छुत्वावृत्तान्तम्पूर्व्वज
न्मनः ॥ ७४ ॥ प्रत्यक्षमिवतत्सर्व्वम्पूर्व्वज्ञानमवापसा ॥ अवाप्यपूर्व्वज्ञानन्तद्यद्दत्तंविष्णुनापुरा ॥ ७५ ॥ वशिष्ठोयव्वृ
तःस्वामीमयावैपूर्व्वजन्मनि ॥ इतिज्ञातवतीदेवीसामोदारुन्धतीस्वयम् ॥ ७६ ॥ वसिष्ठदर्शनोद्भूतेपूर्व्वन्तस्यास्तुहृच्छये॥
यथातङ्कःसमुत्पन्नःसतीत्वस्यनिवारणे ॥ ७७ ॥ तञ्चस्वयंसातत्याजतदामेधातिथेःसुता ॥ त्यक्ताचन्तान्ततस्तान्तुविज्ञाया
रुन्धतींसतीम् ॥ ७८ ॥ सावित्रीसूर्य्यभवनन्तयासार्द्धञ्जगामह ॥ अरुन्धतीन्निवेश्याथसावित्रीसूर्य्यमन्दिरे ॥ ७९ ॥ जगाम
ब्रह्मभवनंसर्व्वज्ञासासतीवरा ॥ अथप्रणम्यब्रह्माणम्पृष्टातेनैवतत्क्षणात् ॥ ८० ॥ इदञ्जगादसावित्रीब्रह्माणममितौ
जसम् ॥ भगवञ्जगतान्नाथवसिष्ठम्भवतःसुतम् ॥ ८१ ॥ मानसस्यगिरेःसानौददर्शारुन्धतीसती ॥ तयोर्द्दर्शनमात्रेणवव्र
धेहृच्छयोमहान् ॥ ८२ ॥ परस्परन्तौस्पृहयाञ्चक्रतुश्चप्रजापते ॥ ततोधैर्य्यात्तुसंस्तभ्यमनोजन्तौसुदुःखितौ ॥ ८३ ॥
विमनस्कौगतौस्थानंलज्जितौतौस्वकंस्वकम् ॥ एवम्प्रवृत्तेयद्योग्यन्तदात्वेतद्विधीयताम् ॥ ८४ ॥ आयत्याञ्चसुरश्रेष्ठ
लोकानांहितकाम्यया ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्याब्रह्मासर्व्वजगद्गुरुः ॥ ८५ ॥ ददर्शदिव्यज्ञानेनप्रवृत्तिम्भाविकर्म्मणः ॥ इ

ankurnagpal108@gmail.com

दक्षस्वागतम्प्रोचेतदालोकपितामहः ॥८६ ॥ तयोर्दाम्पत्यभावस्यकालोयंसमुपस्थितः ॥ अतोलोकहितार्थाययास्येहन्त
त्प्रवृत्तये ॥ ८७ ॥इतिनिश्चित्यमनसासावित्रीसहितोविधिः ॥ जगाममानसप्रस्थय्यँत्राभूद्दर्शनन्तयोः ॥ ८८ ॥ पिताम
हेतत्रयातेशर्व्वःसुरगणैर्य्युतः ॥ नन्दिभृङ्गिप्रभृतिभिःसमायातोवृषध्वजः ॥ ८९ ॥ भगवान्वासुदेवोपिब्रह्मणापरिचि
न्तितः ॥ भक्त्यासोऽपिजगन्नाथः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ९० ॥ स्थितौब्रह्महरौयत्रतत्रैवस्वयमागतः ॥ अथतेजगतान्ना
थाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ९१ ॥ नारदम्प्रेषयामासुर्द्दूतम्मेधातिथिम्प्रति ॥ याहिद्रुतन्नारदत्वञ्चन्द्रभागाह्वयाङ्गिरिम् ॥ ९२ ॥
मुनिस्तस्योपत्यकायामास्तेमेधातिथिःपरः ॥ तमानययथाकाममस्माकव्वँचनात्स्वयम् ॥ ९३ ॥ मेधातिथिंसमादायभ
वानागच्छतुद्रुतम् ॥ ब्रह्मादीनाव्वँचःश्रुत्वानारदोपिद्रुतय्ययौ ॥ ९४ ॥ मेधातिथिंसमानेतुम्महाकार्य्यस्यसिद्धये ॥ मे
धातिथिंसमाभाष्यदेवानाव्वँचनैस्ततः ॥ ९५ ॥ मेधातिथिंसमादायययौमानसपर्व्वतम् ॥ सेन्द्रादेवगणाःसर्व्वेमुनय
श्चतपोधनाः ॥ ९६ ॥ साध्याविद्याधरायक्षागन्धर्व्वाश्चसमागताः ॥ देवाश्चसर्व्वेदेव्यश्चयेदेवानुचरास्तथा ॥ ९७ ॥
तेसर्व्वेमानसप्रस्थय्याताश्चान्येचजन्तवः ॥ अथभूतेसमाजेतुदेवानाङ्कमलासनः ॥ ९८ ॥ मेधातिथिम्मुनिव्वाक्यमिदमा
हातिदेशयन् ॥ ९९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ मेधातिथेवसिष्ठायपुत्रीन्तेचरितव्रताम् ॥ देहिब्राह्मेणविधिनासमाजेत्रिदिवौकसाम्

ankurnagpal108@gmail.com

ankurnagpal108@gmail.com

न्यस्तवतीसती ॥ ततोब्रह्माचविष्णुश्चरुद्रश्चान्येतथामराः॥ १४॥ विवाहविधिनातौतुमोदयाञ्चक्रुरुत्सवैः ॥ सावित्रीप्र पु०
मुखादेव्योदेवाश्चेन्द्रादयस्तथा ॥ १५ ॥ दक्षाद्याःकश्यपाद्यास्तुमुनयोऽतितपोधनाः ॥ उन्मुच्यब्रह्मवचनाद्वल्कलञ्चाऽ अ० २३
जिनञ्जटाः॥ १६॥ मन्दाकिनीजलेनाऽशुस्नापयित्वासुतव्विधैः ॥ जाम्बूनदैस्तथादिव्यैर्भूषणैश्चमनोहरैः॥ १७॥ वसि
ष्ठम्भूषयाञ्चक्रुस्तथैवारुन्धतींसतीम् ॥ भूषयित्वाऽथतौतत्रसमाप्यमुनिभिर्व्विधिम् ॥ १८॥ विवाहावभृथञ्चक्रुस्तयोर्व्वि
धिहरीश्वराः॥ निधायसर्व्वतीर्थानान्तोयञ्जाम्बूनदेघटे ॥ १९॥ आशीर्व्वादकरैर्म्मन्त्रैर्ग्गायत्र्याद्रुपदादिभिः ॥ स्वयन्तौ
स्नापयाञ्चक्रुर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ १२०॥ ततोमहर्षयश्चान्येतथादेवर्षयश्चये ॥ तेसर्व्वेऋग्यजुःसामवेदभागैर्म्महास्व
रैः॥ २१॥ गङ्गादिसरितान्तोयैश्चक्रुःशान्तिन्तयोर्म्मुहुः॥ भुवनत्रयसञ्चारिविमानंसूर्य्यवर्च्चसम्॥२२॥ अव्याहतगतिम्ब्र
ह्मासतोयञ्चकमण्डलुम्॥ ताभ्यान्दायन्ददौविष्णुर्द्दुष्प्रापंस्थानमुत्तमम्॥२३॥ यदूर्ध्वंसर्व्वदेवानाम्मरीच्यादेःसमीपतः ॥
सप्तकल्पान्तजीवित्वंरुद्रःप्रादात्तयोर्व्वरम्॥ २४॥ अदितिःकुण्डलयुगंब्रह्मणानिर्म्मितंस्वकम् ॥ ददौस्वकर्णादाकृष्यपु ६६
त्र्यैमेधातिथेस्तदा ॥ २५ ॥ पतिव्रतात्वंसावित्रीबहुलाबहुपुत्रताम् ॥ देवेन्द्रोबहुरत्नानिधनेशेनसमन्ददौ ॥ २६॥
एवन्देवाश्चमुनयोदेव्यश्चान्येचयेस्थिताः। ददुस्तत्रयथायोग्यन्दायन्ताभ्याम्पृथक्पृथक् ॥ २७॥ एवव्विवाह्यविधिवत्सौ

ankurnagpal108@gmail.com

वर्णेमानसाचले ॥ अरुन्धत्यावसिष्ठस्तुमोदमापतयासह ॥ २८ ॥ तत्रयत्पतितन्तोयम्मानसाऽचलकन्दरे ॥ विवाहावभृ
थार्थायशान्त्यर्थेचसुराहृतम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मविष्णुमहादेवपाणिभिः समुदीरितम् ॥ तत्तोयंसप्तधाभूत्वापतितम्मानसाऽच
लात् ॥ १३० ॥ हिमाद्रेः कन्दरेसानौसरस्याश्चपृथक्पृथक् ॥ ततोयम्पतितंसिप्रेदेवभोग्येसरोवरे ॥ ३१ ॥ तेनसिप्रान
दीजाताविष्णुनाप्रेरिताक्षितौ॥ महाकोषीप्रयातेतुयद्वारिपतितन्तुवै ॥३२ ॥कौशिकीनामसाजाताविश्वामित्राऽवतारिता ॥ उ
माक्षेत्रेयत्पतितन्तोयन्तेनमहानदी ॥ ३३ ॥ कावेरीनामसाजाताकावेरसरसस्सृता ॥ महाकालेसरःश्रेष्ठेपतितन्तज्जलङ्गि
रेः ॥ ३४ ॥ हिमाद्रेः पार्श्वभागेतुदक्षिणेशम्भुसन्निधौ ॥ गोमतीनामतैर्ज्जातानदीगोमद्गुदीरिता ॥ ३५ ॥ मैनाकोनामयः
पुत्रः शैलराजस्य[1]तत्समः ॥ तस्मिन्त्सानौसमुत्पन्नोमेनकोदरतः पुरा ॥ ३६ ॥ यत्तत्रपतितन्तोयन्तेनजातामहानदी ॥ दे
विकाख्यामहादेवप्रेरितासागरम्प्रति ॥ ३७ ॥ यत्तोयंसङ्गतन्दृष्ट्यांहंसावतरसन्निधौ ॥ तेनाभूत्सरयूर्न्नाम्नानदीपुण्यत
मास्मृता ॥ ३८ ॥ यान्यम्भांसिमहातोयेखाण्डवारण्यसन्निधौ ॥ हिमवत्कन्दरेयाम्येइरायाहृदमध्यतः ॥ ३९ ॥ इराव
तीनामनदीतैर्ज्जाताचसरिद्वरा ॥ एताः सर्व्वाःस्नानपानसेवनैर्ज्जाह्नवीयथा ॥१४०॥ फलन्ददातिमर्त्यानान्दक्षिणोदधिगाः
सदा ॥ धर्म्मार्थकाममोक्षाणाम्बीजभूताः सनातनाः ॥ ४१ ॥ महानद्यस्तुसप्तैवसर्व्वदादेवभोगदाः ॥ एवन्नद्यः सप्त

१ शैलराजसमः ।

ankurnagpal108@gmail.com

जाताः सदापुण्यतमोदकाः ॥ ४२ ॥ अरुन्धत्यावसिष्ठस्यविवाहेदेवसन्निधौ ॥ एवव्विँवाह्यसतदावसिष्ठस्तामरुन्धती
म् ॥ ४३ ॥ देवैर्दत्तन्तदास्थानव्विँमानेनजगामह ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानाव्वँचनान्मुनिसत्तमः ॥ ४४ ॥ हितायसर्व्वंजगता
न्त्रिषुलोकेषुसर्व्वदा ॥ यस्मिन्यस्मिन्युगेयादृक्स्त्रीणाम्भवतितादृशम् ॥ ४५ ॥ वेषम्भावंशरीरञ्चकृत्वाधर्म्मैर्नियोजयन् ॥ वि
चरत्येषलोकाँस्त्रीनप्रमत्तः प्रसन्नधीः ॥ ४६ ॥ एवम्पुरावसिष्ठेनपरिणीतात्वरुन्धती ॥ साहितार्थायजगतान्देवाना
व्वँचनात्पुरा ॥ ४७ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यमाख्यानन्धर्म्मसाधनम् ॥ सर्व्वकल्याणसय्युँक्तश्चिरायुर्व्वित्तवान्भवेत् ॥ ४८ ॥
यास्त्रीशृणोतिसततमरुन्धत्याःकथामिमाम् ॥ पतिव्रतासाभूत्वेहपरत्रस्वर्ग्गमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ इदम्परंस्वस्त्ययनमिदन्ध
र्म्मप्रदम्परम् ॥ आख्यानंसर्व्वदाकीर्त्तिर्य्यशः पुण्यविवर्द्धनम् ॥ १५० ॥ विवाहेपुंसियात्रायांयःश्राद्धेश्रावयेत्तथा ॥ स्थैर्य्य
म्पुंसवनंसिद्धिः पितृप्रीतिश्चजायते ॥ ५१ ॥ इतिवःकथितंसर्व्वंव्वँशिष्ठस्यमहात्मनः ॥ अरुन्धतीयथाभूताभार्य्या
वापिपतिव्रता ॥ ५२ ॥ यस्यवातनयाजातायथोत्पन्नाचयत्रच ॥ यथाब्रह्महरीशानाव्वँचनात्सवृतः पतिः ॥ ५३ ॥
एतद्वःसर्व्वमाख्यातद्धुत्थ्याद्धुत्थ्यतरम्परम् ॥ पुण्यदम्पापहरणमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ५४ ॥ इतिविपुलवृषौघक्षेमकारीतिहा
संसदसिसकृदपीहश्रावयेद्योद्विजानाम् ॥ सभवतिकलुषौघैर्हीनदेहःसमेतोमुनिवरसहचर्य्याम्प्रेत्यगीर्व्वाणएव ॥ ५५ ॥

ankurnagpal108@gmail.com

इतिकालिकापुराणेत्रयोविंशतितमोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ततोहिमवतःप्रस्थेगिरेःसिप्रसरस्तटे ॥ उप
विष्टोमहादेवस्तत्सरोऽपश्यदन्तिके ॥ १ ॥ पुनःपुनःप्रेष्यमाणोब्रह्मणाहरिणाचसः ॥ ध्यानङ्कर्त्तुन्तत्रमनःस्थिरङ्कृत्वादृढात्म
वान् ॥ २ ॥ आत्मानमात्मनाद्रष्टुमात्मन्येवविशेषतः ॥ परमव्ययँतमकरोद्ध्यानेनस्मरशासनः ॥३॥ ध्यानेप्रविष्टचित्तन्तुतन्द
ष्ट्वाद्रुहिणादयः ॥हरेप्रविष्टाम्मायाख्यान्तुष्टुवुर्य्यतमानसाः ॥ ४ ॥ माययामोहितोभर्गःसतीशोकाकुलोभृशम् ॥ विलप
त्येवतान्तस्मिन्मोहहेतुञ्जगत्प्रसूम् ॥ ५ ॥ स्तुत्वाशम्भुशरीरात्तुनिःसार्य्यैनान्निराकुलाम् ॥ शम्भुचित्तंकरिष्यामोध्या
नासक्तन्निरञ्जनम् ॥६॥ यावत्सतीपुनर्देहङ्गृहीत्वाहरभाविनी ॥ भवित्रीतावदेवेषविशोकोध्यातुनिष्कलम् ॥७॥ इतिसञ्चि
न्त्यमनसाब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः ॥ योगनिद्राम्महामायांस्तोतुमेवंसमारभन् ॥ देवाऊचुः ॥ श्रीशक्तिम्पावनीन्ताम्पुष्टि
म्परमनिष्कलाम् ॥ वयंस्तुमोमहाभक्त्यामहदव्यक्तरूपिणीम् ॥ ९ ॥ शिवांशिवकरींशुद्धांस्थूलांसूक्ष्माम्परावराम् ॥ अ
न्तर्विद्यामविद्याख्याम्प्रीतिमेकाग्रयोगिनीम् ॥ १० ॥ त्वम्मेधात्वन्धृतिस्त्वंहिस्त्वमेकासर्व्वगोचरा ॥ त्वन्दीधितिसूर्य्यग
तासुप्रपञ्चप्रकाशिनी ॥ ११ ॥ यातुब्रह्माण्डसंस्थानञ्जगद्बीजेषुयाजगत् ॥ आप्याययतिब्रह्मादींस्तम्बान्तायात्वमापगा
॥१२॥ यएकःसर्व्वजगताम्प्राणभूतःसदागतिः ॥ देवानाञ्चयआधारःसनभस्वाँस्तवांशकः॥ १३ ॥ एकर्व्विँसारियत्तेजः

१ तस्मिन् शिवेइत्यर्थः । २ ब्रह्मादिस्तम्बान्तान्याआप्याययतिसाआपगआपेनजलसमूहेनयागच्छतिसाआपगा १ ।

ankurnagpal108@gmail.com

सर्व्वत्रैवसमिध्यते ॥ तत्तेरूपञ्जगद्बीजम्बहुधायश्चदृश्यते ॥१४॥ याब्रह्मलोकपातालसान्तरालगतासदा ॥ सात्वव्विँयन्म
ध्यबहिर्ब्रह्माण्डस्यचसर्व्वतः ॥ १५॥ अचलाचलचक्रेणयन्त्रितायाप्रपञ्चसूः ॥ जगद्धात्रिलोकमातासाचत्वम्माधवीक्षितिः
॥ १६ ॥ त्वम्बुद्धिस्त्वन्तद्विषयास्त्वम्माताछन्दसाङ्कृतिः ॥ गायत्रीत्वव्वेँदमातात्वंसावित्रीसरस्वती ॥१७॥ त्वव्वाँर्तासर्व्वज
गतान्त्वन्त्रयीकामरूपिणी ॥ त्वंहिनिद्रास्वरूपेणप्राणिनोनिर्ज्जरादयः ॥ १८ ॥ येस्वर्ग्गाद्योकसःसर्व्वान्सुस्वपन्तीप्रमोह
सी ॥ त्वल्लँक्ष्मीःपुण्यकर्त्रींणाम्पापिनान्त्वंहियातना ॥१९ ॥ तथानीतिभृतांश्रीश्चसुखदानैशिकोधृतिः ॥ त्वंशान्तिःसर्व्वज
गतान्त्वङ्कान्तिश्चन्द्रगोचरा ॥ २० ॥ त्वन्धात्रीसर्व्वभूतानाल्लँक्ष्मीस्त्वव्विँष्णुमोहिनी ॥ त्वन्तत्त्वरूपाभूतानाम्पञ्चानामपि
सारकृत् ॥२१॥ त्वन्त्रिलोकीमहामायात्वन्नीतिम्मोँहकारिणी ॥ संसारचक्रेप्वारोप्यसर्व्वभूतम्महेश्वरः॥२२॥ भ्रामयन्नास्ति
चयथासात्वम्मायामहेश्वरि ॥ जयन्तीजययुक्तानांह्रोर्व्विद्यानीतिरुत्तमा ॥ गीतिस्त्वंसामवेदस्यग्रन्थिस्त्वय्यँजुषांहुतिः
॥ २३ ॥ समस्तगीर्व्वाणगणस्यशक्तिस्तमोमयीसत्वगुणैकदृश्या ॥ रजःप्रपञ्चानुभवैककारिणीयानस्तुताअव्यकरीह
सास्तु ॥२४॥ संसारसागरकरालतरङ्गदुःखनिस्तारकारितरँणिश्चितिरीतिहोना ॥ याष्टाङ्गरूपपरपावनकेनिपातविक्षेपकाँ
रिणिगिरौप्रणनामताम्वै ॥ २५ ॥ नासाक्षिवक्रभुजवक्षसिमानसेचधृत्वासुखानिविदधातिसदैवजन्तोः ॥ निद्रेतियातिसु

१ अचलचक्रेणपर्व्वतसमूहेनेत्यर्थः। २ अस्यतानित्यादिः। ३ तरणिर्नौका। ४ वेगिनिइ०पा०।

ankurnagpal108@gmail.com

भगाजगतीभवानांसानःप्रसीदतुधृतिस्मृतिवृत्तिरूपा॥२६ ॥सृष्टिस्थित्यन्तरूपायासृष्टिस्थित्यन्तकारिणी॥सृष्टिस्थित्यन्त
शक्तिर्य्यासामायानःप्रसीदतु॥२७॥मार्कण्डेयउवाच॥योगनिद्रामहामायासंस्तुतेयन्तदासुरैः॥हरस्यहृदयाल्क्षिप्रन्निःससार
तदाञ्जसा॥२८॥विनिःसृतायान्तस्यान्तुविवेशमधुसूदनः॥शम्भोरन्तःस्वयन्तस्यशान्त्यर्थव्विँश्वरूपधृक् २९ प्रविश्यहृदयन्तं
स्यकल्पेकल्पेयथाभवत् ॥ सृष्टिस्थितिस्तथैवान्तस्तथादर्शयदच्युतः ॥३० ॥ यथासतीतस्यजायाभूतासायाचयत्सुता ॥
तत्सर्व्वन्दर्शयामासमुक्तदेहाचसायथा॥३१॥बहिर्व्यक्तन्तुनिःस्सारम्प्रपञ्चंराजसम्बहु॥ दर्शयित्वापरञ्ज्योतिर्गतचित्तन्त
दाकरोत्॥३२॥ततोहरोपितान्त्सर्व्वान्प्रपञ्चान्वीक्ष्यचासकृत्॥निःसाराञ्चतदामत्वासारेचित्तन्न्यवेशयत्॥ ३३॥ ब्रह्मादीना
न्तदामायादेवानान्तैः परिष्टुता ॥ प्रतिश्रुत्यचकर्तव्यन्तत्रैवान्तर्दधेद्रुतम् ॥ ३४ ॥ भगवानपिवैकुण्ठः शम्भोश्चित्तम्पदे
पदे ॥ सर्य्यम्यनिःसृतः कायाद्राजेवरविमण्डलात् ॥ ३५ ॥ कृतकृत्यास्तदादेवाब्रह्मनारायणादयः ॥ स्वंस्वंस्थानय्यँ
युः प्रीतियुतास्त्यक्त्वाहरङ्गिरौ ॥ ३६ ॥ ध्यानाशक्तम्महादेवम्प्रणम्येन्द्रादयः सुराः ॥ विज्ञाप्यमौनिनन्देवञ्जग्मुः स्था
नंस्वकंस्वकम् ॥ ३७ ॥ यातेषुतेषुदेवेषुकपर्द्दीवृषवाहनः ॥ सहस्रन्दिव्यमानेनदध्यौज्योतिःपरंसमाः ॥ ३८ ॥ ऋषय
ऊचुः ॥ कथम्मधुरिपुः शम्भोः प्रविश्यहृदयेञ्जसा ॥ कल्पेकल्पेस्थितिंसृष्टिंसर्य्यमञ्ज्ञाप्यदर्शयत् ॥ ३९ ॥ यथाजगत्प्रप

ankurnagpal108@gmail.com

श्चायराजसाजगतीङ्कृताः ॥ निःसारताकथन्तेषान्दर्शिताकैटभारिणा ॥ ४० ॥ किन्तुसारतरङ्कृत्यम्परञ्ज्योतिः सनातन
म् ॥ दर्शितन्तेनतत्सर्व्वमाचक्ष्वद्विजसत्तम॥४१ ॥ श्रोतुमिच्छामइतितेमुनीन्द्राद्भुतमुत्तमम्॥ विस्तरादिदमाख्याहिधर्म्म्यं
न्निश्रेयसम्परम् ॥ ४२ ॥ इतिकालिकापुराणेचतुर्व्विंशतितमोध्यायः ॥ २४॥ ॥ छ ॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ आदिस
र्ग्गमहव्वँक्ष्येवाराहन्द्विजसत्तमाः ॥ कल्पेकल्पेयथासृष्टिर्व्वाराहेयादृशोभवेत् ॥ १ ॥ आदिसृष्टिन्दर्शयित्वाप्रतिसर्ग्गन्तथा
हरिः ॥ शम्भवेदर्शयामासप्रलयादीन्यबोधत ॥ २ ॥ प्रलयम्प्रथमव्वँक्ष्येसर्ग्गमादिन्ततः परम् ॥ प्रतिसर्ग्गन्ततोविप्रावा
राहव्विँनिबोधत ॥ ३ ॥ निमेषोनामकालांशोनेत्रोन्मेषविलक्षितः ॥ तैरष्टादशभिः काष्ठाकाष्ठानान्त्रिंशताकला ॥ ४ ॥ क
लाभिस्तावतीभिस्तुक्षणाख्यः परिकीर्त्तितः ॥ क्षणैर्द्वादशभिः प्रोक्तोमुहूर्तस्तैस्तुत्रिंशता ॥ ५ ॥ मानुषः स्या
दहोरात्रः पक्षस्तेदशपञ्चच ॥ पक्षाभ्याम्मानुषोमासःपितृणान्तदहर्न्निशम् ॥ ६ ॥ मासैर्द्वादशभिर्व्वर्षैर्देवानान्तदहर्न्निशम् ॥
कृष्णपक्षःपितृणान्तुकर्म्मार्थन्दिवसोमतः ॥ ७ ॥ स्वप्नार्थंशुक्लपक्षस्तुरजनीपरिकीर्त्तिता ॥ देवनान्तुदिनम्प्रोक्तंषण्मासाउत्त
रायणम् ॥ ८ ॥ रात्रिःस्वप्नायदेवानांषण्मासादक्षिणायनम् ॥ द्वाभ्यान्द्वाभ्यान्तुमासाभ्यामर्क्कजाभ्यामृतुःस्मृतः ॥ ९ ॥
ऋतुभिश्चायनम्प्रोक्तन्त्रिभिस्तन्मानुषम्मतम् ॥ ऋतुभिर्व्वत्सरःषड्भिस्ताँश्चशृणुपृथक्पृथक् ॥ १० ॥ चैत्रादिमासयुगलैः

ankurnagpal108@gmail.com

संज्ञाभेदाद्द्विजोत्तमाः ॥ वसन्तश्चैत्रवैशाखौग्रीष्मोज्येष्ठःशुचिस्तथा ॥ ११ ॥ प्रावृण्नभोनभस्यौतुशरत्स्यादिषकार्तिकौ ॥
सहःपौषौचहेमन्तःशिशिरोमाघफाल्गुनौ ॥ १२ ॥ षडिमेऋतवःप्रोक्तायज्ञादौविवृताःपृथक् ॥ नृणाम्मानेनदशभिर्ल्लक्षैः
सप्तभिरुत्तरैः ॥ १३ ॥ अष्टाविंशतिसाहस्रैर्म्मानङ्कृतयुगस्यतु ॥ सन्ध्याचतुःशतानीहवर्षाणामन्तरालतः ॥ १४ ॥ सन्ध्यां
शस्तावताप्रोक्तस्तदन्तर्ग्गतईप्सितः ॥ त्रेताद्वादशभिर्ल्लक्षैर्म्मानुषैर्व्वत्सरैर्ब्भवेत् ॥ १५ ॥ षण्नवत्यासहस्रैश्चवसन्ध्याचास्य
शतत्रयम् ॥ शतत्रयन्तुसन्ध्यांशस्तदन्तःपरिकीर्तितः ॥ १६ ॥ चतुःषष्टिसहस्राणिलक्षाण्यष्टौप्रमाणतः ॥ भवेद्युगन्द्वाप
राख्यन्तेषुसन्ध्याशतद्वयम् ॥ १७ ॥ शतद्वयन्तुसन्ध्यांशस्तदन्तर्ग्गतइष्यते ॥ द्वात्रिंशत्तुसहस्राणिचतुर्ल्लक्षाणिवैकलेः ॥
॥ १८ ॥ सव्वँत्सरैर्ब्भवेन्मानंसन्ध्यैकम्प्रोच्यतेशतम् ॥ वत्सराणामेकशतंसन्ध्यांशश्चतदन्तरे ॥ १९ ॥ एवङ्कृतश्चत्रेताचद्वा
परश्चतथाकलिः ॥ मानुषेणप्रमाणेनभवेद्युगचतुष्टयम् ॥ २० ॥ त्रिचत्वारिंशतालक्षैर्म्मानश्चातुर्य्युगम्भवेत् ॥ सहस्रैरपिविं
शत्यासन्ध्यासन्ध्यांशसय्युँतम् ॥ २१ ॥ दैवन्दिनव्वँत्सरेणमानुषेणसरात्रकम् ॥ एवङ्गमङ्गणित्वातुमानुषीयैश्चतुर्य्युगैः ॥
॥ २२ ॥ दैवन्द्वादशसाहस्रव्वँत्सराणाम्प्रकीर्तितम् ॥ दैवैर्द्वादशसाहस्रैर्व्वत्सरैर्द्दैविकय्युँगम् ॥ २३ ॥ तद्वैचतुर्य्युगन्नृणांस
न्ध्यासन्ध्यांशसय्युँतम् ॥ देवानान्तुकृतन्त्रेताद्वापरादिव्यवस्थया ॥ २४ ॥ नयुगव्यवहारोस्तिनचधर्म्मादिभिन्नता ॥

ankurnagpal108@gmail.com

का० किन्तुचातुर्य्युगन्नारम्भवेद्दैवयुगंसदा ॥ २५ ॥ दैविकैरेकसप्तत्यायुगैर्म्मन्वन्तरम्भवेत् ॥ दैवेयुगसहस्त्रेद्वेब्रह्मणःस्यादहर्न्नि पु०
६१ शम् ॥२६॥ चतुर्य्युगसहस्त्रेद्वेनृणाम्मानेनतद्भवेत् ॥ एकस्मिन्ब्राह्मदिवसेमनवःस्युश्चतुर्द्दश ॥२७॥ एवंब्राह्मेणमानेनदिवसै अ२४
स्तुत्रिभिःशतैः ॥ सषष्टिभिर्व्वत्सरः स्याद्ब्राह्मोवर्यौनृणाय्यँथा ॥ २८ ॥ ब्राह्मैःपञ्चाशतावर्षैःपरार्द्धःपरिकीर्त्तितः ॥ तदीश्व
रस्यदिवसस्तावतीरात्रिरीर्य्यते ॥ २९ ॥ शतेनब्रह्मणोवर्षोकालंस्याद्द्विपरार्द्धकः ॥ परार्द्धद्वितयेतीतेब्रह्मणःप्रलयोभवेत्
॥ ३० ॥ प्रलीनेब्रह्मणिपरेजगताम्प्राकृतोलयः ॥ समस्तजगदाधारमव्ययय्यँत्परात्परम् ॥ ३१ ॥ तस्यब्रह्मस्वरूपस्य
दिवारात्रञ्चयद्भवेत् ॥ तत्परन्नामतस्यार्द्धम्परार्द्धमभिधीयते ॥ ३२ ॥ जगत्स्वरूपीभगवान्परमात्माक्षयोव्ययः ॥ स्थूलात्स्थू
लतमः सूक्ष्माद्यस्तुसूक्ष्मतमोमतः ॥ ३३ ॥ नतस्यास्तिदिवारात्रिव्यवहारोनवत्सरः ॥ किन्तुपौराणिकैःपूर्व्वैरस्माभिर
पितादृशैः ॥ ३४ ॥ सृष्टिप्रलयबोधार्थङ्कल्प्यतेतदहर्न्निशम् ॥ सएवरात्रिःसदिवासवर्षःसवैक्षितिःसृष्टिकरोहरश्च ॥ सविष्णुरू
पीपुरुषःपुराणस्तस्मिन्त्समस्तञ्चविभातितद्वत् ॥ ३५ ॥ ततोब्रह्मणिलीनेतुपरमात्मनिशाश्वते ॥ जगत्सर्व्वङ्क्रमेणैवतद्रू ६१
पत्वायगच्छति ॥ ३६ ॥ ब्रह्मणःशतवर्षान्तेरुद्ररूपीजनार्द्दनः ॥ जगदन्तंस्वयङ्कृत्वापरमेलीनमेतिवै ॥ ३७ ॥ प्रथमंस
वितासर्व्वंस्थावरजङ्गमन्तथा ॥ तीव्रैः करैःशोषयित्वाजलंसर्व्वंगृहीष्यति ॥ ३८ ॥ शुष्कावृक्षास्तृणगणाःप्राणिनःप

र्व्वतास्तथा ॥ चूर्ण्णीकृताविशीर्ण्णास्युर्द्दिव्यवर्षशतेनतु ॥ ३९॥ ततोद्वादशसूर्य्यस्यरश्मयः प्रबलाभृशम् ॥ अभवन्द्वाद
शादित्याजगद्भोग्योपबृंहिताः ॥ ४० ॥ रश्मिद्वारेणसकलंसूर्य्यास्तेभुवनानिच ॥ अदहन्पृथिवीद्यौश्चस्वेदिनीचोष्णता
ङ्गता ॥ ४१ ॥ ततोविनष्टेसकलेस्थावरेजङ्गमेतथा ॥ आदित्यरश्मितोदेवोरुद्ररूपीजनार्द्दनः ॥ ४२ ॥ निःसृत्यप्रथमय्याँतः
पातालतलमुन्नतः ॥ सप्तपातालसंस्थाँस्तुनागगन्धर्व्वराक्षसान् ॥ ४३ ॥ देवान्नृषीँश्चशेषाश्चँजघानवरशूलधृक् ॥ एवं
स्वर्ग्गेचपातालेपृथिव्यांसागरेषुच ॥ ४४ ॥ येप्राणिनस्तान्समस्ताञ्जघानसजनार्द्दनः ॥ ततोमुखान्महावायुंरुद्रश्चसृ
ष्टवान्स्वयम् ॥ ४५ ॥ सोव्याहतगतिर्ग्गाढंससारभुवनत्रये ॥ यावद्वर्षशतव्वाँयुर्ब्भ्रमन्भुवनगर्भगः ॥ ४६ ॥ सर्व्वमु
त्सारयामासयत्किञ्चित्तूलराशिवत् ॥ समस्तन्तत्समुत्सार्य्यजगद्वर्त्तिसमन्ततः ॥ ४७ ॥ विवेशद्वादशादित्यान्सवायुर्ज्ज
वनाधिकः ॥ प्रविश्यमण्डलन्तेषान्तेजोभिः सहमारुतः ॥ ४८ ॥ महामेघान्ससमारेभेरुद्रेणप्रतियोजितः ॥ ततस्तेप्रेरिता
मेघास्तेनवातेनवेगिना ॥ ४९ ॥ रुद्रेणाप्यतिरौद्रेणपर्य्यावव्रुर्नभः समम् ॥ सर्व्वताँख्यामहामेघाभिन्नाञ्जनचयोपमाः ॥
५० ॥ केचिद्धूम्राः शोणवर्ण्णाशुक्लाश्चित्राश्चभीषणाः ॥ केचिच्चपर्व्वताकाराः केचिन्नागसमप्रभाः ॥ ५१ ॥ प्रासादेसदृ
शाः केचित्क्रौञ्चवर्ण्णाविभीषणाः ॥ गर्ज्जन्तस्तेमहामेघावर्षाणामधिकंशतम् ॥ ५२ ॥ ववृषुस्त्रीनथोलोकान्प्लावयन्तो

१ रुद्ररूपी ।

ankurnagpal108@gmail.com

महास्वनाः ॥ रथचक्रप्रमाणेनधारापातेनवैद्दढम् ॥ ५३ ॥ धारासारेणमहतापूरितम्भुवनत्रयम् ॥ आध्रुव
स्थानमासाद्यतोयराशौस्थितेततः ॥ ५४ ॥ समुखादसृजद्वायुंरुद्ररूपीजनार्द्दनः ॥ तेनौघवायुनाक्षिप्तामेघाःसर्व्वत्सरा
श्छतम्॥ ५५ ॥ अव्याहतगतेनाशुविध्वंस्ताअभवँस्ततः॥ नष्टेषुतेषुमेघेषुजनोलोकादिकम्पुनः ॥ ५६ ॥ रुद्रस्त्वाब्रह्मभुव
नन्ध्वंसयामासनिर्द्दयः ॥ विध्वस्तेषुसमस्तेषुभुवनेषुविशेषतः ॥ ५७॥ विनष्टेब्रह्मलोकेचरुद्रोगाद्वादशारुणान् ॥ सगत्वाद्वा
दशादित्यान्वेगेनमहताहरिः॥५८॥अग्रसच्चातिजज्वालतैर्गर्ब्भस्थैर्द्दिवाकरैः॥ ततोब्रह्माण्डमासाद्यरुद्रःकालान्तकोपमः॥
॥५९॥चूर्ण्णीचकारसकलम्मुष्टिपेयम्महाबलः॥ चुर्णीकुर्व्वँस्तुब्रह्माण्डम्पृथिव्यापिविचूर्ण्णिता॥ ६०॥ तोयानिचसमस्तानि
सदध्रेयोगतोहरिः ॥ यद्ब्रह्मांडाद्बहिस्तोयस्थितम्पूर्व्वंसमन्ततः॥६१॥ यद्वाभ्यन्तर्ग्गतन्तोयन्तत्सर्व्वञ्चैकताङ्गतम् ॥ एकीभू
तेषुतोयेषुसर्व्वव्यापिषुसर्व्वतः ॥ ६२॥ ब्रह्माण्डखण्डपूर्ण्णौघःप्लवन्नासीत्सनौरिव ॥ ततःपृथिव्यासारन्तुगन्धन्तन्मात्रकङ्क्र
मात् ॥ ६३ ॥ अम्भोजग्राहसकलव्विँनष्टापृथिवीततः ॥ पुनः सरुद्रस्तेजांसिगर्ब्भस्थानिस्वकायतः॥ ६४ ॥ निःसारया
मासपुनःपुञ्जीभूतानिभीषणः ॥ तानितेजांसिसकलञ्जगृहुः सर्व्वतःस्थितम् ॥ ६५ ॥ अन्तर्ब्बहिश्चब्रह्माण्डात्तेजोयच्चा
न्यतोगतम् ॥ जगद्गतंसर्व्वंतेजोगृहीत्वाचैकतोज्ज्वलन् ॥ ६६ ॥ रौद्रब्रह्माण्डखण्डानितेजोथन्यदहज्जले ॥ दग्धाब्रह्मा

ankurnagpal108@gmail.com

ण्डचूर्णानितेजाँस्युज्वलितानिच ॥ ६७ ॥ जलेभ्योरसतन्मात्रंसारभूतन्ततोग्रहीत् ॥ गृहीतसारास्ताआपः प्रणष्टास्ते
जसाततः ॥ ६८ ॥ अप्सुनष्टासुतत्तेजःप्रविश्याऽथसदागतिः ॥ एकीभूतोमहाभागोरूपन्तन्मात्रमग्रहीत् ॥ ६९ ॥ गृहीते
रूपतन्मात्रेतेजांसिसकलान्यथ॥विनष्टानिततोवायुःप्रबलोभूदवारितः॥ ७०॥ महास्वनन्ततोवायुमासाद्याग्निरिवज्वलन् ॥
रुद्रःसङ्क्षोभयामासतदाकाशंस्वयन्ततः ॥ ७१ ॥ तेनमङ्क्षूर्ध्वमाकाशमग्रहीन्मरुतस्ततः ॥ तद्गतंस्पर्शतन्मात्रंततोनष्टः
प्रभञ्जनः ॥ ७२ ॥ नष्टेवायौततोरुद्रआकाशात्सारमग्रहीत् ॥ शब्दतन्मात्रकन्तस्मिन्गृहीतेविगतंवियत् ॥ ७३ ॥ नष्टेन
भसिरुद्रोसौकायेब्राह्मेतदाविशत् ॥ ब्राह्म्यन्तदाकुलङ्कायन्निराधारन्निराकुलम् ॥ ७४ ॥ विवेशवैष्णवेकायेशङ्खचक्रग
दाधरे॥ततःशौरिर्महातेजाःकायन्तत्पाञ्चभौतिकम् ॥ ७५ ॥ शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गवरासिधरमच्युतम् ॥ स्वशक्त्यासञ्जहारा
शुसारमादायसर्व्वतः ॥ ७६ ॥ निराधारन्निराकारन्निःसत्वन्निरवग्रहम् ॥ आनन्दमयमद्वैतन्द्वैतहीनाविशेषणम् ॥ ७७ ॥
नस्थूलन्नचसूक्ष्मय्यँज्ज्ञानन्नित्यनिरञ्जनम्॥एकमासीत्परम्ब्रह्मस्वप्रकाशंसमन्ततः॥७८॥नाहोनरात्रिर्न्नवियन्नपृथ्वीनासी
त्तमोज्योतिरभून्नचान्यत् ॥ श्रोत्रादिबुद्ध्याद्युपलभ्यमेकम्प्राधानिकम्ब्रह्मपुमाँस्तदासीत् ॥ ७९ ॥ एवय्याँवस्थितासृष्टि
स्तावत्कालमसृष्टिकम् ॥ आसीदेकम्परन्तत्वन्ततःसृष्टिःप्रवर्त्तते ॥ ८० ॥ प्रकृतौसंस्थितोयस्मात्सर्व्वतन्मात्रसञ्चयः ॥

ankurnagpal108@gmail.com

अहङ्कारमहत्त्वाद्व्यक्तोयप्राकृतोलयः ॥ ८१ ॥ प्रकृतौसंस्थितंव्यक्तमतीतप्रलयन्तुतत् ॥ तस्मात्प्राकृतसंज्ञोयमुच्य
तेप्रतिसञ्चरः ॥ ८२ ॥ अयंवःकथितोविप्राःप्राकृताख्योमहालयः ॥ आदिसृष्टिंशृणुध्वेमांकथ्यमाना
म्मयापुनः ॥ ८३ ॥ इतिकालिकापुराणेपञ्चविंशतितमोध्यायः ॥२५ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कालो
नामस्वयन्देवःसृष्टिस्थित्यन्तकारकः ॥ अविच्छिन्नःसप्रलयस्तेनभागेनकेनचित् ॥ १ ॥ लयभागेव्यतीतेतुसिसृक्षास
मजायत ॥ ज्ञानस्वरूपस्यतदापरमब्रह्मणोविभोः ॥ २ ॥ ततोऽस्यप्रकृतिस्तेनसम्यक्संक्षोभिताभिया ॥ संक्षुब्धास
र्वकार्य्यार्थमभूत्सात्रिगुणात्मिका ॥ ३ ॥ यथासन्निधिमात्रेणगन्धःक्षोभायजायते ॥ मनसोलोककर्तृत्वात्तथासौ
परमेश्वरः ॥ ४ ॥ सएवक्षोभकोब्रह्मन्क्षोभ्यश्चपरमेश्वरः ॥ ससंकोचविकाशाभ्याम्प्रधानत्वेपिचस्थितः ॥ ५ ॥ इच्छा
मात्रेणपुरुषःसृष्ट्यर्थेपरमेश्वरः ॥ ततः संक्षोभयामासपुनरेवजगत्पतिः ॥ ६ ॥ गुणसाम्यात्ततस्तस्मात्क्षेत्रज्ञाधिष्ठि
तात्ततः ॥ गुणव्यञ्जनसम्भूतिःसर्ग्गकालेबभूवह ॥ ७ ॥ प्रधानतत्वादुद्भूतमीश्वरेच्छासमीरितात् ॥ महत्तत्वम्प्रथमत ७१
स्तत्प्रधानंसमावृणोत् ॥ ८ ॥ प्रधानेनावृतात्तस्मादहङ्कारोव्यजायत ॥ वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ॥ ९ ॥
त्रिविधोयमहङ्कारोयोजातोमहतोग्रतः ॥ भूतानामिन्द्रियाणाञ्चसर्वेहेतुःसनातनः ॥ १० ॥ समहाँस्तमहङ्कारञ्जातमात्रं

१ ब्रह्मणा । २ सिसृक्षया ।

ankurnagpal108@gmail.com

समावृणोत् ॥ तन्मात्राणिततः पञ्चजज्ञिरेस्मात्समावृतात् ॥ ११ ॥ प्रथमंशब्दतन्मात्रंस्पर्शतन्मात्रमन्तरम् ॥ तृतीयं रूपतन्मात्रंरसतन्मात्रमेवच ॥ १२ ॥ पञ्चमङ्गन्धतन्मात्रमेतानिक्रमशोभवन् ॥ प्रत्येकंसर्व्वतन्मात्रमहङ्कारः समावृणोत् ॥ १३ ॥ससर्ज्जशब्दतन्मात्रादाकाशंशब्दलक्षणम् ॥ शब्दमात्रन्तथाकाशम्भूतादिःससमावृणोत्॥ १४ ॥शब्दतन्मात्रसहिता त्स्पर्शतन्मात्रतस्ततः ॥ वायुःसमभवत्स्पर्शगुणशब्दसमन्वितः ॥ १५ ॥ आकाशवायुसंय्युँक्ताद्रूपतन्मात्रतस्ततः ॥ तेजःसमभवद्दीप्तंसर्व्वतस्तदवर्द्धत ॥ १६ ॥ तच्छब्दवत्स्पर्शवच्चरूपवच्चव्यजायत ॥ ततोवियद्वायुतेजोयुक्तातोयंससर्ज्जह ॥ १७ ॥ रसतन्मात्रतः सम्यक्तेनव्याप्तंसमन्ततः ॥ तोयान्याधारशक्तिर्य्याविष्णोरमिततेजसः ॥ १८ ॥ सादधेऽथनिराधा राण्यनिलान्दोलितानिवै ॥ तेषुबीजम्प्रथमतःससर्ज्जपरमेश्वरः ॥ १९ ॥ तदण्डमभवद्धैमंसहस्रांशुसमप्रभम् ॥ महदादिवि शेषान्तैरारब्धंसर्वतोवृतम् ॥ २० ॥ वारिवह्न्यनिलाकाशैस्तमोभूतादिनाबहिः ॥ वृतन्दशगुणैरण्डम्भूतादिर्म्महतातथा ॥ ॥ २१ ॥ बीजय्यँथावात्यदलैर्व्व्याप्तमण्डन्तथापुनः ॥ तोयादिभिस्तथाव्याप्तम्ब्रह्माण्डमतुलन्द्विजाः ॥ २२ ॥ तदण्डमध्ये स्वयमेवविष्णुर्ब्रह्मस्वरूपम्विनिधायकायम् ॥ दिव्येनमानेनसवर्षमेकंस्थितोग्रहीद्वीजगणंस्वबुद्ध्या ॥ २३ ॥ ध्यानेन चाण्डंस्वयमेवकृत्वाद्विधासतस्थौक्षणमात्रमस्मिन् ॥ तदैवतन्मात्रगणैःसमस्तैर्ग्गन्धोत्तरैर्भूरमुनैवसृष्टा ॥ २४ ॥ स्पर्श

ankurnagpal108@gmail.com

स्यशब्दस्यसमस्तरूपग॰स्यगन्धस्यरसस्यचैषा ॥ आधारभूतासकलैःकृतायत्तन्मात्रवर्ग्गैरखिलाधरित्री ॥ २५ ॥ जात
स्तदुत्थेःकनकाचलोसौजरायुभिःपर्व्वतसञ्ज्ञयोभूत् ॥ गर्भादिकैःसप्तपयोधयस्तुस्कन्धद्वयेनत्रिदशालयोभूत् ॥२६॥ स्क
न्धद्वयेनापरदेशजेनसप्ताभवन्नागगृहाणितानि ॥ पातालसंज्ञानिमहासुखानियत्रस्वयंस्यात्परतोमहेशः ॥ २७॥ तेजोग
णात्तस्यबभूवलोकोयोसौमहर्ल्लोकइतिश्रुतोभूत् ॥जनाह्वयोभून्मरुतोऽथगर्भाद्व्यानात्तपोलोकवरोबभूव ॥२८॥ अण्डोर्द्ध
गत्यामभवत्तुसत्यम्ब्रह्माण्डखण्डोपरिविष्णुरच्युतः॥परम्पदय्यँन्निगदन्तिधीरायज्ज्ञानगम्यम्परिनिष्ठरूपम्॥२९॥एवव्विँ
धायप्रथमम्बभूवविष्णुस्वरूपीस्थितयेसएव ॥ स्वयंसमुद्भूततनुर्य्यतोयंस्वभूरितिख्यातिमवापविष्णुः ॥ ३० ॥ ततोभव
द्यज्ञवराहरूपीविष्णुर्भुवःप्रोद्धरणायपीनः ॥ निमज्जमानाम्पृथिवींसमध्येभित्वागतोधर्तुमधोतिवेगात् ॥ दंष्ट्राग्रदेशेविनि
धायपृथ्वींसउद्धृतःसर्व्वमतीत्यतोयम् ॥ ३१ ॥ ततोऽभवत्सप्तफणान्वितोयमनन्तमूर्त्तिःपृथिवींविधर्त्तुम् ॥ प्रसार्य्यशे
षोपिफणाःसवैषमध्येनिधायैकफणान्धरित्रीम् ॥ ३२ ॥ दधारतोयोपरितोयसंस्थितस्ततोत्यजद्यज्ञवराहऊर्व्वीम् ॥ प्र
सारिताःफणाःसर्व्वास्तासामेकातुपुर्व्वतः ॥ ३३ ॥ अपरापार्श्वमायान्तुदक्षिणोत्तरयोःपरे ॥ एकागताफणैशान्याम्माग्ने
य्यामपरादिशि ॥ ३४ ॥ पृथ्वीमध्येस्थिताचैकानैर्ऋत्यान्तस्यवैतनुः ॥ शून्यादिग्वायवीतत्रततोनम्रास्थिताक्षितिः ॥३५॥

ankurnagpal108@gmail.com

सतुदीर्घतनुस्तोयेयदानन्तोनचाशकत् ॥ कूर्म्मरूपीतदाभूत्वाऽनन्तकायमधाद्धरिः ॥ ३६ ॥ अधोब्रह्माण्डखण्डंस
पद्भिराक्रम्यकच्छपः ॥ ग्रीवाम्वितत्यवायव्याम्पृष्ठेऽनन्तमधारयत् ॥ ३७ ॥ अनन्तःकूर्म्मपृष्ठेतुनवभिर्व्वेष्टनैस्तनुम् ॥ नि
धायपृथिवीन्दध्रेसुखेनैवमहातनुः ॥ ३८ ॥ ततःफणास्वनन्तस्यचलन्तीपृथिवीस्थिता ॥ वराहःकर्त्तुमचलामचलामकरो
दृढाम् ॥ ३९ ॥ मेरुंखुरप्रहारेणप्रकृत्यपृथिवीतलम् ॥ न्यखनत्सविवेशाथपृथ्वीम्भित्वान्तरन्ततः ॥ ४० ॥ योजनानांसहस्रा
णिषोडशैवरसातलम् ॥ प्रविवेशमहाशैलोवराहाङ्घ्रिप्रहारतः ॥ ४१ ॥ द्वात्रिंशत्तुसहस्राणियोजनानान्तुविस्तृतम् ॥ मेरोः
शिरोभवत्तेनप्रहारेणद्विजोत्तमाः ॥ ४२ ॥ मर्य्यादापर्व्वतानस्यपार्श्वेपोत्रीतदाकरोत् ॥ यथाचलतिनैवैषपर्व्वतःपृथिवी
धरः ॥ ४३ ॥ हिमवत्प्रभृतीनाञ्चभागम्भागंसपञ्चमम् ॥ पदाक्षित्यन्तरञ्चक्रेतदुच्छ्रायप्रमाणतः ॥ ४४ ॥ ततोब्रह्मावरा
हायनमस्कृत्यमहौजसे ॥ अर्द्धनारीश्वरङ्कायाद्देवदेवञ्व्यजायत ॥ ४५ ॥ प्रथमञ्जातमात्रःसप्ररुरोदमहास्वनः ॥ किंरोदिषी
तितम्ब्रह्मारुदन्तम्प्रत्युवाचह ॥ ४६ ॥ नामदेहीतितंसोथप्रत्युवाचमहेश्वरः ॥ रुद्रनामारोदनात्त्वम्मारोदीस्त्वम्महाशय ॥
४७ ॥ एवमुक्तः पुनःसोऽथसप्तवारान्नुरोदसः ॥ ततोऽपराणिनामानिसप्तब्रह्माकरोत्पुनः ॥ ४८ ॥ शर्व्वम्भवञ्चभीमञ्च
महादेवञ्चतुर्थकम् ॥ पञ्चमञ्चोग्रमीशानंषष्ठम्पशुपतिंपरम् ॥ ४९ ॥ मयायथाविभक्तस्त्वन्तथात्मास्वोविभज्यताम् ॥

सञ्छिन्नेत्यर्थः २

ankurnagpal108@gmail.com

त्वयापिभूरिसृष्ट्यर्थम्भवाँश्चापिप्रजापतिः ॥ ५० ॥ ततोब्रह्माद्विधाभूत्वापुरुषोर्द्धेनसोऽभवत् ॥ अर्द्धेननारीतस्यान्तुवि
राजमसृजत्प्रभुः ॥ ५१ ॥ तमाहभगवान्ब्रह्माकुरुसृष्टिम्प्रजापते ॥ तपस्तप्त्वाविराट्सोपिमनुंस्वायम्भुवन्ततः ॥ ५२ ॥
ससर्ज्जसोऽपितपसाब्रह्माणम्पर्य्यतोषयत् ॥ तोषितस्तेनमनसादक्षंसृष्ट्यैससर्ज्जसः ॥ ५३ ॥ सृष्टेदक्षेऽथदशधाप्रणतो
मनुनाविधिः ॥ पुनरेवसुतानन्यान्ससर्ज्जदशमानसान् ॥ ५४ ॥ मरीचिमत्र्यङ्गिरसौपुलस्त्यम्पुलहङ्क्रतुम् ॥ प्रचेतसम्व
सिष्ठञ्चभृगुन्नारदमेवच ॥ ५५ ॥ एतानुत्पाद्यमनसामनुंस्वायम्भुवम्पुनः ॥ यूयंसृजध्वमित्युक्त्वालोकेशोन्तर्द्दधेपुनः ॥
॥ ५६ ॥वराहोप्यथपोत्रेणखनित्वासप्तसागरान् ॥ पृथिव्याव्वँलयाकारान्ससर्ज्जपरमेश्वरः ॥ ५७ ॥ सप्तधाभ्रमणेनासौ
सृष्ट्वासप्ताऽथसागरान् ॥ सप्तद्वीपानवच्छिद्यपृथिव्यन्तन्ततोगतः ॥ ५८ ॥ लोकालोकाह्वयंशैलङ्कृत्वापृथ्व्यास्तुवेष्ट
नम् ॥ लक्षद्वयोच्छ्रितम्मानाद्योजनानांसमन्ततः ॥ ५९ ॥ सुदृढंस्थापयामासभित्तिप्रान्तेयथागृहं[1] ॥ आदिसृष्टिरिय
म्विप्राः कथिताभवताम्मया ॥ प्रतिसर्ग्गमहव्वँक्ष्येतच्छृण्वन्तुमहर्षयः ॥ ६० ॥ इतिकालिकापुराणेषड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ ७३

॥ मार्क्कण्डेयउवाच ॥ ॥ वाराहोयंश्रुतःसर्ग्गोवराहाधिष्ठितोयतः ॥ प्रतिसर्ग्गःश्रुतःसर्व्वैर्दक्षाद्यैर्य्यःकृतःपृथक् ॥ १ ॥ रु
द्रोविराणमनुर्द्दक्षोमरीच्याद्यास्तुमानसाः ॥ यय्यँसर्ग्गम्पृथक्कक्रुःप्रतिसर्ग्गश्चसस्मृतः ॥ २ ॥ विराट्सुतोसृजद्वंश्यान्मनून्वै

भित्तिप्रान्तेयथागृहम्[1]

ankurnagpal108@gmail.com

र्व्विततञ्जगत् ॥ मनुःसप्तमनून्त्सृष्ट्वाचकारबहुशःप्रजाः ॥ ३ ॥ प्रजाःसिसृक्षुःसमनुर्य्योसौस्वायम्भुवाह्वयः ॥ असृजत्प्रथ
मंषड्वैमनून्त्सोथपरान्त्सुतान् ॥ ४ ॥ स्वारोचिषश्चौत्तमिश्चतामसोरैवतस्तथा ॥ चाक्षुषश्चमहातेजाविवस्वानपरस्तथा ॥५॥
यक्षरक्षःपिशाचाँश्चनागगन्धर्व्वकिन्नरान् ॥ विद्याधरानप्सरसःसिद्धान्भूतगणान्बहून् ॥ ६ ॥ मेघान्सविद्युतोवृक्षाँल्लताग़ु
ल्मतृणादिकान् ॥ मत्स्यान्पशूँश्चकीटाँश्चजलजान्स्थलजाँस्तथा ॥ ७ ॥एतादृशानिसर्व्वाणिमनुःस्वायम्भुवःसुतैः ॥ सहि
तःससृजेसोन्यःप्रतिसर्ग्गःप्रकीर्त्तितः ॥ ८ ॥ अन्येषण्मनवोयेवैतेपिस्वेस्वेन्तरेन्तरे ॥ प्रतिसर्ग्गंस्वयङ्कृत्वाप्राप्नुवन्तिच
राचरम् ॥ ९ ॥ यज्ञस्यसम्भूतय्यँज्ञय्यूँपम्प्राग्वंशमेवच ॥ धर्म्माधर्म्मौगुणान्सर्व्वान्वराहइवसृष्टवान् ॥ १० ॥ सुतान्बहून्त्स
मुत्पाद्यदक्षोदेवर्षिसत्तमान् ॥ महर्षीन्त्सोमपादीँश्चबहून्पितृगणाँस्तथा ॥ ११ ॥ सृष्टिम्प्रवर्त्तयामासप्रतिसर्ग्गोस्यसस्मृतः
॥ अजायन्तमुखाद्विप्राःक्षत्रियाबाहुयुग्मतः ॥ १२ ॥ ऊर्व्वोर्व्वैश्याःपदःशूद्राश्चतुर्व्वेदाश्चतुर्म्मुखात् ॥ ब्रह्मणःप्रतिसर्ग्गो
यम्ब्राह्मःसर्ग्गःस्मृतस्ततः ॥ १३ ॥ मरीचेःकश्यपोजातःकश्यपात्सकलञ्जगत् ॥ देवादैत्यादानवाश्चतस्यसर्ग्गःप्रकीर्तितः
॥ १४ ॥ अत्रेर्नेत्रादभूच्चन्द्रश्चन्द्रवंशस्ततोभवत् ॥ तेनव्याप्तञ्जगत्सर्व्वंसोस्यसर्ग्गःप्रकीर्त्तितः ॥ १५ ॥ अथर्व्वाङ्गिरसी
कृत्यापुत्राश्चबहुशोपरे ॥ मन्त्रयन्त्रादयोयेवैतेसर्वेऽङ्गिरसःस्मृताः ॥ १६ ॥ आज्यपाख्याःपुलस्त्यस्यपुत्राश्चान्येचरा

ankurnagpal108@gmail.com

 क्षसाः ॥ प्रतिसर्ग्गेपुलस्त्यस्यबलवेगसमन्विताः ॥ १७ ॥ काद्रवेयागजाअश्वाःप्रजाबहुतरास्तथा ॥ ससृजेपुलहेनै
 षसर्ग्गस्तस्यप्रकीर्तितः ॥ १८ ॥ क्रतोःपुत्रावालखिल्याःसर्व्वज्ञाभूरितेजसः ॥ अष्टाशीतिसहस्राणिज्वलद्भास्करस
न्निभाः ॥ १९ ॥ प्रचेतसःसुताःसर्व्वेयेवैप्राचेतसाःस्मृताः॥ षडशीतिसहस्राणिपावकोपमतेजसः॥ २० ॥ स्वकालिनो
वसिष्ठस्यपुत्राश्चान्येचयोगिनः ॥ आरुन्धतेयाःपञ्चाशद्वासिष्ठःसर्ग्गउच्यते ॥ २१ ॥ भृगोश्चभार्ग्गवाजातायेवैदैत्यपु
रोधसः ॥ कवयस्तेमहाप्राज्ञास्तैर्व्याप्तमखिलञ्जगत् ॥ २२ ॥ नारदात्तारकाजाताविमानानितथैवच ॥ प्रश्नोत्तरा
स्तथैवान्येनृत्यगीतञ्चकौतुकम् ॥ २३ ॥ एतेदक्षमरीच्याद्याःकृतदारान्बहून्सुतान् ॥ उत्पाद्योत्पाद्यपृथिवीन्दिवञ्चसमपू
रयन् ॥ २४ ॥ तेषांसुतेभ्यश्चसुतास्तत्पुत्रेभ्यःपरेसुताः ॥ समुत्पन्नाःप्रवर्त्तन्तेत्यद्यापिभुवनेषुवै ॥ २५ ॥ विष्णोस्तुचक्षु
षोःसूर्य्योमनसश्चन्द्रमाःस्मृतः ॥ श्रोत्राद्वायुःसमुद्भूतोमुखादग्निरजायत॥ २६ ॥ प्रतिसर्ग्गोऽप्ययंविष्णोस्तथाचापिदिशो
दश ॥ सृष्ट्यर्थञ्चन्द्रमापश्चादत्रिनेत्रादवातरत् ॥ २७ ॥ भास्करःकश्यपाज्जातोभार्य्ययाचसमन्वितः ॥ रुद्राच्चबहवोजाता
भूतग्रामाश्चतुर्व्विधाः ॥ २८ ॥ श्ववराहोष्ट्ररूपाश्चप्लवगोमायुगोमुखाः ॥ ऋक्षमार्ज्जारवदनाःसिंहव्याघ्रमुखाःपरे ॥ २९ ॥
नानाशस्त्रधराःसर्व्वेनानारूपामहाबलाः ॥ एषवःप्रतिसर्ग्गोपिकथितोद्विजसत्तमाः ॥ ३० ॥ दैनन्दिनञ्चप्रलयंशृणुध्व

ankurnagpal108@gmail.com

ङ्कल्पशेषतः ॥३१॥इतिकालिकापुराणेसप्तविंशोध्याय ः॥ २७॥ ७॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरम्मनोःका
लोयावत्पालयतेप्रजाः ॥ एकोमनुःसकालस्तुमन्वन्तरमितिश्रुतम् ॥ १ ॥ तदेकसप्ततियुगैर्द्दैवानामिहजायते ॥ तैश्चतुर्दश
भिःकल्पोदिनमेकन्तुवेधसः ॥ २ ॥ दिनान्तेब्रह्मणोजातेसुषुप्सातस्यजायते ॥ योगनिद्रामहामायासमायातिपितामहम्
॥ ३ ॥नाभिपद्मम्प्रविश्याथविष्णोरमिततेजसः ॥ सुखंशेतेसभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ४ ॥ ततोविष्णुःस्वयम्भूत्वारु
द्ररूपीजनार्द्दनः ॥ पूर्व्ववन्नाशयामाससस्सर्व्वम्भुवनत्रयम् ॥ ५ ॥ वायुनावह्निनासार्द्धन्दाहयामासवैयथा ॥ महाप्रलय
कालेषुतथासर्व्वञ्जगत्त्रयम् ॥ ६ ॥ जनय्याँन्तिप्रतापार्त्तामहर्ल्लोकनिवासिनः ॥ त्रैलोक्यदाहसमयेपीडितादारुणाग्निना
॥ ७ ॥ ततःकालान्तकैर्म्मेघैर्न्नानावर्ण्णैर्म्महास्वनैः ॥ समुत्पाद्यमहावृष्टिमापूर्य्यभुवनत्रयम् ॥ ८ ॥ चलत्तरङ्गैस्तोयौघै
राध्रुवस्थानसङ्गतैः॥निधायजठरेलोकानिमांस्त्रीन्सजनार्द्दनः॥९॥नागपर्य्यङ्कशयनेशेतेसपरमेश्वरः ॥शयानन्नाभिकमलेब्र
ह्माणंसजगद्गुरुः॥१०॥संस्थाप्यत्रीनिमाल्लोँकान्दग्ध्वाजग्ध्वाश्रियासह॥शेतेसभोगिशय्यायाम्ब्रह्मानारायणात्मकः॥११॥
योगनिद्रावशञ्जातस्त्रैलोक्यग्रासबृंहितः ॥ त्रैलोक्यमखिलन्दग्धय्यँदाकालाग्निनातदा ॥ १२ ॥ अनन्तः पृथिवीन्त्यक्त्वा
विष्णोरन्तिकमागतः ॥ तेनत्यक्तातुपृथिवीक्षणमात्रादधोगता ॥ १३ ॥ पतिताकूर्म्मपृष्ठेचविशीर्ण्णैवतदाभवत् ॥ कूर्म्मो

ankurnagpal108@gmail.com

शेतेनारायणोऽव्ययः ॥ २८ ॥ यस्मादयन्तुप्रलयोब्रह्मणःस्याद्दिनेदिने ॥ तस्माद्दैनन्दिनमितिख्यापयन्तिपुराविदः ॥२९॥
व्यतीतायान्निशायान्तुब्रह्मालोकपितामहः ॥ त्यक्त्वानिद्रांसमुत्तस्थौसपुनःसृष्टयेहितः ॥ ३० ॥ त्रैलोक्यन्तोयसम्पूर्णंश
यानम्पुरुषोत्तमम् ॥ निरीक्ष्यवैष्णवीम्मायाम्महामायाञ्जगन्मयीम्॥ ३१ ॥ योगनिद्रांसतुष्टावहरेरङ्गेषुसंस्थिताम् ॥
ब्रह्मोवाच ॥ चितिशक्तिन्निर्व्विकाराम्परब्रह्मस्वरूपिणीम् ॥ ३२ ॥ प्रणमामिमहामायाँय्योगनिद्रांसनातनीम् ॥ त्व
व्विँद्यायोगिनान्देवित्वङ्गतिस्त्वम्मतिःस्तुतिः॥३३॥त्वंसृष्टिस्त्वंस्थितिःस्वाहास्वधात्वमिहगीतिका॥त्वंसामगीतिस्त्वन्नीति
स्त्वंह्रीःश्रीस्त्वंसरस्वती ॥ ३४ ॥ योगनिद्रामहामायामोहनिद्रात्वमीश्वरी ॥ त्वङ्कान्तिःसर्व्वशक्तिस्त्वन्त्वन्तनुर्व्वैष्णवी
शिवा ॥ ३५ ॥ त्वन्धात्रीसर्व्वलोकानामविद्यात्वंशरीरिणाम् ॥ आधारशक्तिस्त्वन्देवीत्वंहिब्रह्माण्डधारिणी॥ ३६ ॥ त्व
मेवसर्व्वजगताम्प्रकृतिस्त्रिगुणात्मिका॥त्वंसावित्रीचगायत्रीसौम्यासौम्यातिशोभना॥३७॥त्वंसिसृक्षाहरेर्नित्यासुषुप्सात्वं
सुषुप्तिका ॥ पुष्टिर्ल्लज्जाक्षमाशान्तिस्त्वन्धृतिःपरमेश्वरी ॥ ३८॥ त्वमेवक्षितिरूपेणध्रियसेसचराचरम् ॥ त्वमापस्त्वम
पाम्मातासर्व्वान्तर्ग्गतचारिणी ॥ ३९ ॥ स्तुतिःस्तुत्याचस्तोत्रीचस्तुतिशक्तिस्त्वमेवच ॥ त्वामहङ्किन्नुस्तोष्यामिप्रसीद
परमेश्वरि ॥ ४० ॥ नमस्तुभ्यञ्जगन्मातःप्रबोधयजनार्द्दनम् ॥ एवंस्तुतामहामायाब्रह्मणालोककारिणा॥ ४१ ॥ नेत्रास्य